

ISTORIA
ROMÂNIEI CONTIMPORANE

BIBLIOTHÈQUE D'HISTOIRE CONTEMPORAINE

FELIX ALCAN, EDITEUR

PARIS, 108, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, PARIS

HISTOIRE de la ROUMANIE CONTEMPORAINE

DEPUIS L'AVÈNEMENT DES PRINCES INDIGÈNES JUSQU'À NOS JOURS

(1822—1900)

1 VOL. IN-8°. — PRIX 7 FR.

449.1
D 13

BD 209165

ISTORIA
ROMÂNIEI

CONTIMPORANE

DE LA

REÎNTRONAREA DOMNILOR PĂMÎNTEŢI PÎNĂ ÎN ZILELE NOASTRE

(1822 — 1900)

DE

FREDERIC DAME

BUCURESCI

SOCECŪ & Cie EDITOR

21, CALEA VICTORIEI, 21

1901

Biblioteca Centrală Universitară
Biblioteca de Pedagogie
Cota 9/618
Inventar 108024

Biblioteca Centrală Universitară
Cota 226018 sublet
Inventar 506258

226018 sublet

BUCURESCI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŪ, STRADA BERZEI, 59.

62517

ROMÂNIA CONTIMPORANĂ

CARTEA ÂNTÎIA PROTECTORATUL

— 1828—1856 —

CAPITOLUL I

INTRODUCERE

DECADENȚA TURCIEI. — PROPĂȘIREA RUSIEI ÎN EUROPA ORIENTALĂ. — ÎNFIINȚAREA PROTECTORATULUI.

După lupte vitejesci purtate vreme de un veac în protiva Turcilor, Ungurilor, Lehilor și Tătarilor, Țara Românească și Moldova, sleite de puteri, amenințate din toate părțile, în prada lăcomiei vecinilor, sfâșiate înăuntru, se puseseră sub ocrotirea Turciei, primind suzeranitatea ei în schimbul unui tribut ce se îndătorau să'l plătească Sultanului, păstrând însă dreptul d'a 'și alege Domnii, de a se chivernisi după propriile lor așezăminte, de a face război și de a încheia tractate cu Statele vecine ¹⁾.

Din nenorocire, Principatele nu aflară sub ocrotirea acestor capitulațiuni sprijinul ce l'așteptau Domnii cari le iscăliseră. Țara rămânea deschisă cotropirilor străine care o pustiau, iar sosirea oștirilor Sultanului nu aduceau de cât noi pustiiri. Domnii fiind aleși de către boieri, aceștia uneltiau nepărăsit în protiva aceluia ce sta în scaun, chivernind pe străini ca să'l restorne, silind tot mereu pe Poarta să se amestece în treburile dinăuntru ale țerei, pînă când Turcia găsi prilejul de a înlocui Domnii pămîntenii prin Grecii din Fanar pe cari îi numia și îi scotea după voie ²⁾ și a-căror politică dibace fu adesea folositoare Principatelor; dar cari jăfuiau țara în folosul suzeranului, în folosul lor personal și în acela al oamenilor lor. Autonomia Țarei Românesce și a Moldoviei nu mai fu de cât o vorbă zădarnică, iar cele două țeri ajunseră în starea unor pašalicuri turcesce.

Tot pe vremea aceea, la răsăritul Europei se ridica un Stat nou care, în curînd, era, în numele Ortodoxiei, să ȳea în mână cauza Creștinilor căzuți sub jugul Islamului, și, care, cu ochii așintiți asupra Țarigradului, era să lucreze încet și sigur la dărîmarea împărăției Turcului.

¹⁾ Capitulațiunea încheiată de Mircea Vodă cu Mahomed I este din 1411; iar cea încheiată de Bogdan Vodă cu Sultanul Selim este din 1511.

²⁾ Numai de la 1749 pînă la 1821 se schimbă 25 Domnii în Muntenia și 23 în Moldova.

La 10 Iulie 1774 se iscălesce, între Rusia și Turcia, tratatul de la Kuciuk-Kainargi ¹⁾, care «redă Porții» Basarabia, Moldova și Muntenia ce fuseseră cotropite de oștirile țarului. Tratatul hotăresce că Țerile Române vor avea dreptul să aibă la Constantinopole agenți de legea ortodoxă și că miniștrii ruși vor putea să stăruiască pentru binele Principatelor pe lângă Poartă «care făgăduiesc că va lua în seamă, cu acea prietenească și respectuoasă stimă ce puterile trebuie să aibă unele pentru altele, muștrările ce îi se vor face în privința lor».

Prin acest tratat, Turcia recunoscuse dreptul de amestec al Rusiei în relațiile Porții cu Statele puse sub suzeranitatea ei și deschidea astfel ușa la cele mai primejdioase încercături. Acest drept de amestec este reinnoit în convențiunea explicativă de la 10 martie 1779, în actul de la 28 decembrie 1783, precum și în tratatul din Iași de la 9 ianuarie 1792 ²⁾. «Prin alcătuirea dibace a tratatului de la Kuciuk-Kainargi, scria atunci Thugut, agent al Austriei la Constantinopole, imperiul otoman este de azi înainte un fel de provincie rusească» ³⁾.

Câtă-va vreme în urmă, d. de Hardenberg, primul ministru al regelui Prusiei Frederic Wilhelm III, propunea țarului Alexandru I împărțirea imperiului turcesc. Rusia ar lua Moldova, Muntenia, Bulgaria, Rumelia, cu Constantinopole și străimitorile; Franța ar lua Grecia și insulele Archipelagului, iar Austria s'ar alege cu Bosnia și Sârbia. După acest proiect, Polonia era reînființată și dată regelui Saxoniei; iar Saxonia anexată Prusiei.

Nu s'a dat nici o urmare acestei propuneri; dar alte tratative se începură între Alexandru I și ambasadorul Franței pe baze noi: Rusia era să țină în stăpânire Muntenia, Moldova și Bulgaria; Franța era să pună mâna pe Bosnia, Albania și Grecia; iar Austria, prin Sârbia, era să se întindă pînă la Salonic. Înțelegerea nu se putu face din pricina Constantinopolei și străimitorilor. Cu toate acestea, la Erfurt (1808), o convențiune tainică se iscăli între Napoleon I și Alexandru I, prin care se asigura acestuia din urmă stăpânirea Finlandei, a Munteniei și a Moldovei; iar, în schimb, țarul se îndatora să garanteze că Germania și Austria vor sta liniștite pe câtă vreme Napoleon se va duce să restabilească ordinea în Spania.

Dar evenimentele se întîia în Europa. Abia Napoleon pusese iar pe fratele său pe tronul Spaniei când se văzu silit să reia comandamentul oștirilor sale la Dunărea de sus. Împăratul înțelese atunci că nu se poate bizui pe alianța rusească și se pregăti la vestitul războiului care era să se sfîrșească prin retragerea de la Moscova.

Pe vremea acea țarul se tot războia cu Turcii. Tratative de pace se începură în octombrie 1811, și, după îndelungate negocieri, se sfîrșiră cu încheierea tratatului din Bucuresci de la 28 mai 1812 ⁴⁾. În aceeași zi, Napoleon pleca de la Dresda ca să se pună în capul oștirilor sale care se îndreptau spre Niemen.

Prin tratatul din Bucuresci, se întăria tractatele și convențiunile privitoare la privilegiile Moldovei și ale Munteniei; Rusia însă punea mâna pe Basarabia ⁵⁾, și recomanda Sârbia generozității și clemenței sultanului ⁶⁾. Amenințată de Napoleon și grăbită să încheie pacea, Rusia lăsa oare-cum la o parte în acest tratat cauza Statelor creștine. Ea se despăgubia mutându-și hotarele de la Nistru la Prut și așezându-se la gurile Dunărei.

Vreme de câți-va ani, grijile țarului vor fi aiurea. După războiul din Rusia veni războiul din Franța. Oștirile rusești tăbăriră sub zidurile Parisului.

1) Acest tratat fu ratificat la 20 ianuarie 1775. Nu dădea Rusiei de cât puține foloase teritoriale: Azov, Kerci, Jenikale, Kiuburn; dar recunoscuse neafirmarea Crimeei și dreptul de liberă navigare pentru Rusia pe Dunăre. — Austria, drept compensare, ocupă Bucovina; iar Sultanul îi cedă de tot această provincie română la 4 mai 1775. — V. textul tratatului în W. WILKINSON, p. 214.

2) V. W. WILKINSON, p. 216—230.

3) Thugut fu mai târziu cancelar al imperiului.

4) V. WILKINSON, p. 242.

5) Puterile creștine se uniau ca să răpească ceva din pămîntul României. În 1775, Austria lua Bucovina; în 1812, Rusia lua Basarabia.

6) Sârbii nu ascultară sfaturile Rusiei. Se resculară și, sub conducerea lui Miloș, începură în contra Turcilor un război crâncen (1814). Țarul, a-cărui înfrîurire era p'atunci predominantă, interveni și Miloș fu recunoscut ca domn ereditar. Cu toate acestea, un pașă turcesc rămase la Belgrad și paza cetăților din Belgrad și din Kruguievaș fu încredințată unor garnizoane de soldați Turci și Sârbi. Sub acest regim, Sârbia avu câți-va ani de liniște.

Abia restabilită, pacea e din nou turburată în Orient prin mișcarea Eteriștilor, rescuarea Românilor din Oltenia sub conducerea lui Tudor Vladimirescu (1821) și insurecțiunea Greciei.

Din nou, Turcii intraseră în Muntenia și în Moldova. Mâniați în contra Grecilor, ei redară Românilor Domniile lor pămîntenii: Gr. Ghica fu numit în Muntenia și I. Sandu Sturdza în Moldova (1822).

Puțină vreme după aceea, moare Alexandru I (decembrie 1825) și fratele său Nicolae îi urmează. Abia pe tron (17 martie 1826), noul țar 'și strînge oștirea la Prut și trimite Porții un ultimatum prin care cere deșertarea neîntârziată a Principatelor, regularea cestiunei sârbesci și trimiterea, înainte de șase săptămîni, a unor împuterniciți siguri la hotarele Rusiei. După ce va trece acest termen, încheia țarul, va fi ușor miniștrilor sultanului «să 'și dea seamă de urmările refuzului lor».

Țarul Nicolae nu vorbea de Grecia, dar tăcerea sa fu înțeleasă de Engliera care, de când Rusia inaugurase noul său regim economic și 'și închisese hotarele la produsele străine, supraveghia de aproape propășirile Rușilor în Orient. La 4 aprilie, cabinetul englez se înțelese cu Rusia și amîndouă puterile iscăriră un protocol în care se hotăria că Grecia va fi autonomă, rămînînd însă sub atîrnarea Porții căreia va plăti un tribut.

Sultanul trimise îndată împuterniciți la hotarele Rusiei și, la 7 octombrie, se iscăli convențiunea din Akerman ¹⁾ «confirmativă și explicativă a tractatului din București».

Ceasul era prielnic în adevăr spre a complectă ceea ce Rusia nu putuse, din pricina împrejurărilor, să introducă în tractatul din 1812.

Prin articolul 3, Poarta se îndatorează a păzi cu sfințenie privilegiile de care se bucură Moldova și Muntenia. «Afară de aceasta, avînd în vedere nenorocirile de care au fost încercate aceste provincii în urma celor întîmplate de curînd ²⁾, avînd în vedere că s'au ales boierii munteni și moldovenii ca Domni ai acestor două Principate, și avînd în vedere că Curtea împărătească din Rusia a aprobat această măsură, s'a hotărît, atît de Poartă cît și de curtea rusească, că hatti-șerifurile din anul 1802 trebuie să fie complectate printr'un act separat».

Actul separat pune față Moldova și Muntenia sub protectoratul Rusiei.

Iată clauzele de căpetenie:

Hospodarii Moldovei și Munteniei fiind aleși printre boierii pămîntenii, alegerea lor se va face de azi înainte în fie-care din aceste provincii de către adunarea obștească care va desemna unul din boierii cei mai bătrîni și mai destoinici, care, dacă va fi primit de Poartă, va fi numit Domn și va primi investitura.

Dacă, din pricinii grele, numirea candidatului ales n'ar fi potrivită cu dorința Porții, în această împrejurare, după ce aceste grele pricinii vor fi dovedite de ambele Curți, va fi îngăduit să sfătuească pe boierii să aleagă altă persoană mai potrivită.

Durata administrațiunei gospodarilor rămîne hotărîtă ca în trecut, la șapte ani, iar dinșii nu vor putea fi destituiți înainte de acest termen. Dacă, pe vremea administrațiunei lor, ei ar cădea într'o vină, Poarta va înștiința ministrul Rusiei, și, după ce, dintr'o parte și din cealaltă, se vor face cercetări și se va adevăra că gospodarul s'a făcut în adevăr vinovat, destituirea se va îngădui, dar numai în această împrejurare.

Hospodarii cari vor fi împlinit termenul lor de șapte ani fără să fi dat fie ambelor Curți, fie țării, vre-o pricină de plângere, vor fi numiți din nou pe șapte ani, dacă cererea va fi făcută către Poartă de divanurile din provincii și dacă se va arăta voința generală a locuitorilor.

De s'ar întîmpla ca unul din hospodari să abdice înainte de împlinirea termenului de șapte ani, Poarta va încunoștința pe Rusia și abdicarea se va face cu înțelegerea prealabilă a celor două Curți.

Hospodarul care va fi destituit înainte de a fi împlinit termenul de șapte ani sau care va

¹⁾ V. DUPONT et ROUSSET, *Recueil des principaux traités* (Goettingue, 1828), t. X, anii 1822—1826.

²⁾ «Tot ceea ce răsunarea politică și religioasă, împreună cu sîlbăticia orientală, pot scorni, Turcii 'l puseră în aplicare în acea nenorocită vreme (Iulie 1821—Iulie 1822)». P. ELIADE, *De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie*, p. 402.

fi abdicat, și va pierde titlul și va putea reintra în clasa boșerilor cu condițiunea de a fi liniștit, fără a putea însă să mai fie membru al divanului nici să îndeplinească vre-o funcție publică și fără mai a putea fi ales hospodar.

În cas de destituire, de abdicare sau de moarte a vre-unuia din hospodari și pînă ce îi se va da un succesor, cărmuirea Principatului se va încredința unor caimacamii numiți de Divan.

«Turburările ce s'au întîmplat în anii din urmă în Moldova și în Muntenia, mai zicea tractatul, au desorganizat diferitele ramuri ale administrațiunii interne; de aceea, hospodarii vor fi datori, fără cea mai mică întârziare, să iaă, împreună cu divanurile respective, măsurile trebuincioase spre a îmbunătăți starea Principatelor ce le sunt încredințate; aceste măsuri vor alcătui un Regulament general pentru fie-care provincie și vor fi aplicate îndată».

Toate celelalte drepturi și privilegii ale Principatelor, și toate hatti-șerifurile ce le privesc vor fi mîntinute și păzite.

Prin această convențiune, Rusia devenia suzerană de faptă a Principatelor, iar Turcia nu păstra de cît suzeranitatea nominală.

Turcia însă se căi îndată după ce iscăli silită aceste concesiuni. Toate puterile cereau regularea cestiunei Greciei; luni întregi Poarta se făcu că nu aude. În sfîrșit, în luna iunie 1827, ea se hotărî să răspundă Puterilor. O făcu cu mândrie, imputându-le că sprijină rezvrătirea; le tăgăduia dreptul de a se amesteca în treburile interne ale Imperiului Otoman și declara că în viitor nu va mai răspunde în această privință.

Îndată ce primesc acest răspuns, Franța, Englitera și Rusia iscălesc alianța din Londra (16 iulie 1827) care întărește înțelegerea anglo-rusă din luna aprilie 1825 și o notifică Porții. Sultanul stăruiesc în împotrivirea sa și trimite oștiri noi în Morea. Puterile, care au mers prea departe, nu se mai pot trage îndărăt. Flota aliată sosesc înainte Navarinului unde vasele turcesci și egiptene sunt sdrobite la 20 septembrie, «în urma unei neînțelegeri», care ridică cel mai mare entusiasm în Rusia și în Franța, și pricinuesc cea mai adîncă nemulțumire în Englitera și la Constantinopole.

Poarta declară rupte orî-ce relațiuni cu cele trei Puteri aliate.

Rusia înțelese că trebuie să se grăbească a trage folos de împrejurări. Ea sfîrși repede răsboiul ce l'avea cu Persia, și, la 7 maiu 1828, oștirile ei intrau în Moldova și în Muntenia sub comanda generalului Wittgenstein pe cîtă vreme amiralul de Heyden intra cu flota sa în strîmtorile Dardanelor.

Campania fu lungă, mai ales pe Dunăre, unde Turcia avea oștiri numeroase. În sfîrșit, după un an de luptă, la 14 august 1829, generalul Dietrich intra la Adrianopole, unde pacea fu iscălită la 14 septembrie.

Tractatul de la Adrianopole ¹⁾ acordă Rusiei liberul comerț pe marea Neagră și în tot Imperiul otoman, libera trecere a strîmtorilor și o despăgubire de 137.000.000 lei, cu dreptul de a ocupa Principatele pînă la deplina plată a acestei sume. Mai stipulează, la art. 5, că Principatele, fiind puse sub suzeranitatea Porții și Rusia garantând propășirea lor, este înțeles că vor păstra toate privilegiile și imunitățile lor.

În tractatul separat ²⁾ care este anexat tractatului de la Adrianopole și care este privitor Moldovei și Munteniei, se stabilesc că hospodarii se vor numi de azi înainte pe viață, că Principatele vor avea dreptul să înființeze carantine și cordoane sanitare, și că, pentru acest serviciu, precum și pentru mîntinerea ordinei în orașe și la țară, vor putea să întrețină o miliție.

Poarta lua îndatorirea de-a confirma regulamentele administrative, care, în timpul ocupării Principatelor de oștirile imperiale, «s'au făcut după dorința exprimată de adunarea notabililor țarei».

Se mai îndatora «a asigura inviolabilitatea teritoriului moldovenesc și muntenesc», a nu păstra nici un punct întărit și a nu îngădui nici o așezare de supuși musulmani pe malul stîng al Dunării ³⁾.

¹⁾ V. C. L. LESUR, *Annuaire historique universel*, anul 1829: *Documents historiques*, p. 94.

²⁾ V. C. L. LESUR, *op. cit.*, p. 99.

³⁾ Lăsăm la o parte, toate articolele din acest tractat ce sunt privitoare la Sîrbia și la Grecia.

Prin acest tratat, Principatele treceau cu totul sub protectoratul Rusiei și nu mai păstrau cu Turcia alte legături de cât plata unui tribut anual și investitura ce trebuia să primească hospodarii.

CAPITOLUL II

PRINCIPATELE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-^{lea}. — REÎNTRONAREA DOMNILOR PĂMÎNTEŢI.

O eră nouă se deschidea pentru Principatele române. După așa de îndelungate și cumplite încercări, Moldova și Muntenia erau să resufle și să cunoască în sfârșit bine-facerile ordinii și ale păcii. Hotarele asigurate, invasiunile sfârșite, munca era să reînceapă pretutindeni, comerțul și industria erau să renască o dată cu siguranța în prezent și cu încrederea în viitor.

Din punctul de vedere politic, Principatele au făcut un mare pas înainte. Drepturile și privilegiile lor rezultând din capitulațiunile încheiate de vechii lor Domni cu Poarta sunt proclamate într'un act internațional, autonomia sa este recunoscută¹⁾. În loc de Suverani vremelnici, li se recunoaște dreptul d'a alege Domni pe viață. Este o îndrumare spre neatârarea deplină, la care țerile române vor avea drept să pretindă în ziua când vor fi devenit un element de ordine în Orientul european. Ele plătesc, în adevăr, aceste foloase cu prețul unei restricțiuni autonomiei lor. Suzeranității turcesci s'a superpus protectoratul rusesc. Oștirile țarului, câtă vreme vor sta în țară, o vor pustia și vor înspăimînta pe locuitorii. Țara nu mai va vedea îngrozitorarele năvăliri ale pașilor din Vidin, din Silistria și din Ostrov. Dar, în Bucuresci și în Iași, vor sta consuli Rusiei a-tot-puternici. În locul despotismului turcesc, despotismul moscovit. Turcii lăsaă să domnească desordinea în permanență, Rușii vor veghea ca să nu fie turburări de cât atunci când vor avea nevoie. Vor stingheni cât vor putea lățirea ideilor liberale, dar din fericire această stinghenire va da mai multă putere acestor idei și va întări caracterele. În robie se oșlesc inimile cetățenilor; regimului Regulamentului Organic se datoresce puternica generațiune care a creat România modernă.

Fără a ne întoarce prea mult înapoi în istoria poporului român, — această istorie făcută de lacrimi și de sânge, a zis Kogălniceanu, — să aruncăm o repede privire asupra stării Principatelor în jumătatea de veac ce a precedat înființarea definitivă a Protectoratului rusesc.

Domni erau numiți și destituiți de Poartă ca nisce funcționari de rînd. Erau tot-d'auna nisce Greci hrăpitori cari plătiaă foarte scump la Constantinopole demnitatea ce li se încredința și care jăfuiăă Principatele spre a 'și plăti datoriile și a 'și asigura o avere, «banii albi pentru zile negre»²⁾. Nicî unul nu îndeplinesc termenul de șapte ani. Alexandru Ghica este măcelărit în conacul turcesc din Iași de Ieniceri în urma unei porunci sosite din Constantinopole (1777). Mavrogheni este decapitat în lagărul turcesc (1789). Hangherliu este sugrumat în palatul său din Bucuresci (1799). Al. Ispilante și Al. Moruzi sunt destituiți și apoi puși iar pe tron din porunca Rusiei (1806). Caragea este silit să fugă ca să 'și scape viața (1815). Al. Șuțu este otrăvit de Eteriști (1821).

¹⁾ «Iată deci viața intermă a Principatelor: inconștiință și miserie. Viața lor politică înfățișează aceeași intristătoare priveslice: este o agonie. Vechile Capitulațiuni nu mai erau respectate de mult.» P. ELIADE, op. cit. p. 127.

²⁾ «Acești Domni așa de lacomi, așa de cumpliți, așa de corupți, așa de mișel, așa de zavistioși, așa de antipatici, așa de funești.» P. ELIADE, op. cit. p. 138. — «Istoria ultimelor Domni (1769—1821) e plină de trădările Domnilor fanarioi față de Turcia, scopul lor era de a se mănține, cu or-țe preț, în Principate, se mănținuseră înainte prin înjosiri, jăfuiri și intrigi, veni o vreme când se mănținură prin trădări... În 1774, trădarea lui Grigore Ghica, vîndut Rușilor, sili pe Turci să cedeze Austriei una din cele mai frumoase părți ale Moldovei, acea unde odihniaă oasele vechilor Domni, am numit Bucovina. Tot astfel, în urma rezboului turco-rus din 1812, trădării unui Fanariot se datorează pierderea a aproape jumătate din Moldova, roditoarea regiune coprinsă între Prut și Nistru, adică Basarabia.» V. P. ELIADE op. cit. p. 110—111.

Imprejurul acestor Domni, dușmăniindu-i denunțându-i, când la Poartă, când la guvernul rusesc, boierii cei mari. Unii sunt Români, câți-va sunt românisați, mulți sunt străini, Greci veniți în urma gospodarilor. Comitele Kiselef îi a caracterizat dintr'un cuvânt: «Cei mai rezvrătiți intriganți din toți bărboșii ce mișună sub cer.» El zice aiurea: «Este o oligarhie lacomă și turbată». Erau scutiți de orî-ce sarcină către Stat și singuri aveau drept la slujbele mari. Nu erau de cît 75 în Muntenia și aproape 300 în Moldova, cari toți, privindu-se ca de o potrivă, rîvniău la tron și erau vecinic în opoziție cu acei pe cari Poarta îi alegea ca gospodar. Aceștia nu puteau să se bizuie de cît pe concursul cător-va prietenii pe cari îi încărcau cu favoruri și cari îi părăsiau îndată ce vedeau ca înriurirea lor scade la Țarigrad.

La o treaptă mai jos, invidiindu-i, boierii mai mici, nisce oameni neculți¹⁾, ajunși la slujbe prin ploconeli, tot-d'auna tîrîtori, smeriți cu cei tari, aspri cu cei mici pe cari îi jăfuiău cu nerușinare²⁾.

Iar, pe treapta din urmă a scării sociale, țaranul³⁾, biet rob, adevărat dobitoc de povară. Exploatat de proprietar său de arendaș, împovorat de biruri, slăbit de friguri, ucis de holeră și de cîmă, rău hrănit, locuind în bordei, el trăia într'o groază vecinică, tot-d'auna gata să fugă cu vitele lui ca să scape de jefuirile culegătorilor de bir, sau de jefuirile cotropitorilor.

Naltul cler, recrutat printre călugăriii greci cari administrau marile moșii ale monastirelor închinat, jăfuiău pe bieții muncitori ai pămîntului ca și cei-l'alți proprietari.

Clerul mirean, recrutat printre țărani, necult ca dinșii, superstițios și sărac, era fără nici-o înriurire, nefiind nici chiar în stare să-și mângăie poporenii⁴⁾.

În orașe, mici meseriași, tăbăcari, boiangii, rotari, măcelari, blănari și dogari, români, sêrbî, unguri și bulgari, alcătuiind breslele; cît pentru comerț, era mai ales în mâinile Grecilor, Armenilor și Jidanilor.

În sîrșit, alătura cu această societate fără coeziune, țigani, robi ai boierilor cari îi vindeau odată cu moșile lor, gramadă cu caii, boii și vitele. În veacul al XIX-lea se putea vedea pe piețele publice ale orașelor române familii de țigani puse la mezat; tatăl cumpărat de un proprietar, mama de altul, iar copiii de un al treilea, în mijlocul risetelor și al batjocurilor mulțimei atrasă de această privilegiate neomenoasă⁵⁾.

Nici o oștire⁶⁾; un fel de jandarmerie tot atît de primejdioasă ca și tâlharii pe cari îi urmăria. Nici o justiție, iar falanga pentru toți, chiar pentru boieri cu condițiunea însă să le fie aplicată cu toată cinstea ce li se convenia. O administrație coruptă pînă în măduva oaselor și a-carei funcțiune era de a impila bîata lume, de a lua nouă piei pe aceeași oaie, cum zic și azi

¹⁾ Boierii, zice d. P. Eliade, p. 60, sunt «nisce ființe rudimentare și corupte», ei sunt «paraziții societății».

²⁾ «Trebuie ca boierul să tragă folos din slujba sa azi, din banii sei mâine; trebuie ca după un an de jaf să urmeze un an de desfătare, căci trebuie să adune repede și să cheltuiască repede. Să ne închipuim o ființă, din cale afară bun și cumpănit, care ar voi să ducă o viață cinstită. Nu ar putea. Dacă nu fură, fură cei-l'alți. Nu e permis, nu e cu putință să fie cineva cinstit. Nimeni nu-î va lua în seamă că ești cinstit; iar alții, mai puțin scrupuloși și mai dibaci, vor face de zece ori mai rău.» P. ELIADE, op. cit. p. 80.

³⁾ «În această adevărată vizuină, călătorul află cu groază și milă omul, abia acoperit cu sdrențe, cu fața dobitocită, galben și slab mort, femeia și mal degradată, copiii goi.» P. ELIADE, op. cit. p. 8. — «Spre a sili pe țaran să-și dea toți banii, era fterul roșiu aplicat pe pîept, țepii de trestie sub unghii, oule calde la subțorii, spînzurarea cu capul în jos. Une-orî se închidea zece țărani într'un grajd la care se dedea foc, — sau îi culcau pe jos, legați cot la cot, cu ochii în soare, o grindă pe burtă, unși cu miere sau cu păcură, în prada soarelui, mușcelor și viespelor...» P. ELIADE, op. cit. p. 9. — «La ce se gîndesce această ființă nenorocită, persecutată de toată lumea? Să se gîndească, ar fi să îi se ceară prea mult. Dobitocit de suferință, de miserie, de decepții perpetue, el nu are cugetări. Nu nădăjduiesc în nimic, nu iubesc nimic, nu crede în nimic.» P. ELIADE, op. cit. p. 15. «Dacă nu iubesc pe D-zeu, și iubesc încă și mai puțin țara. Ce este o «patrie»? Noțiunea lipsesce țaranului moldovean și muntean.» P. ELIADE, op. cit. p. 19.

⁴⁾ «Acest cler este recrutat la întîmplare. Haimanale din țară, fii de mici negustori, Sêrbî, Bulgari și Greci fără căpătăii, fii de mici boieri, în sîrșit oameni cari ar fi ținuți să plătească un bir, țărani mai ales... Ei nu știu nici să citească, nici să scrii; și mai puțin trebuie să le ceară cunoștințe lămurite asupra dogmei sau asupra moralei religiunii creștine... Moralitatea popilor este de o potrivă cu știința lor.» P. ELIADE, op. cit. p. 33-34. — «Popa e tot alt de neștiutor cît și țaranul, dedat tutulor vițiilor...» P. ELIADE, op. cit. p. 41.

⁵⁾ V. ION GHICA, *Scrisori*.

⁶⁾ Milijia, cea din urmă organizare ostășească, fusese desființată de Mavrogheni în Muntenia și de C. Mavrocordat în Moldova.

țărani român în amintirea acestor vremuri de miserie când sosirea Turcilor era semnalul unei fugi nebune spre păduri, a acestor vremuri când lumea nu trăia decât cu groaza ceasului de față și cu spaima zilei ce venia.

Cu toate acestea, ce țară minunată, așa de bogată în cât toate aceste nenorociri nu o putuseră sărăci! Păduri nesfârșite unde se găsea toate felurile de copaci, pășunate unde se cresceau vitele cele mai frumoase din lume, câmpii întinse și mândre, podgorii renumite, oaze de sare nescacate. Parcă natura nu ar fi înzestrat acest colț al Europei cu toate bogățiile ei de cât pentru ca locuitorii să le desprețuiască. Poporațiunea descrescea. Nu erau drumuri, nu era siguranță pentru călători.

Când, după turburările de la 1821, Principatele se văzură din nou cărmuite de Domnii pămîntenți, boierii începură zavistiile lor. Domnii cei noi, Gr. Ghica în Muntenia și I. Sandu Sturdza în Moldova, cari fuseseră numiți de Turcia fără consimțirea Rușilor, aveau în contra lor pe toți boierii ce emigraseră și cari erau partizanii Rusiei. Resultatul acestei lupte se putea ușor prevedea. Când oștirile țarului ocupară Principatele în 1828, Gr. Ghica și I. S. Sturdza fură destituiți și înriurirea rusă fu atot-puternică.

E vădit că, în tot decursul veacului al XVIII-lea, Rusia a ținut spre anexarea provinciilor române; a găsit însă în drumul său pe Austria care hrănia același gând. Dacă ele s'ar fi putut învoi, România ar fi fost împărțită de mult între aceste două Imperii. Dușmănia lor o scăpă. Cu toate acestea, Austriacii luară Bucovina, iar Rușii Basarabia.

Se poate însă crede că, în acest moment (1828), Rusia,—convinsă că, pe câtă vreme Imperiul turcesc va sta în picioare, nu se va putea învoi cu Austria asupra unei împărțiri de teritorie,—Rusia și modificase planurile. Mutându-și hotarele la Prut prin răpirea Basarabiei, aflându-se, prin Dobrogea, în contact cu imperiul otoman, ea nu avea nevoie de a și anexa Moldova și Muntenia ¹⁾ și singura sa dorință trebuia să fie de a face din aceste două provincii un Stat sub dependența sa, care va ocroti hotarele sale apusene și va fi un loc de trecere sigur în ziua când ea va avea nevoie să și trimită oștirile spre Balcani sau spre Sava.

Ori cum ar fi, Rusia era hotărîtă să lucreze la ridicarea Principatelor, să asigure fericierea, ordinea și siguranța lor. Țarul încredință această sarcină generalului Kiselef, pe care 'l numi comandant suprem al trupelor de ocupațiune și guvernator general al Principatelor Dunărene.

CAPITOLUL III

ADMINISTRAȚIUNEA COMITELUI KISELEF ÎN MUNTENIA ȘI ÎN MOLDOVA. — REGULAMENTUL ORGANIC.

Țarul făcuse o alegere nemerită, zice un istoric român ²⁾, încredințând frumoasa și greoaia sarcină de a reorganiza Moldova și Muntenia comitelui Kiselef ³⁾, «spirit larg și liberal, caracter hotărît și drept, înzestrat cu o activitate și o putere de muncă fără seamăn».

Guvernatorul general se puse la muncă cu hotărîre, cu o bună voință, o sîrguință, o energie și o dibăcie care îi asigurară toate simpatiile.

¹⁾ D. de Nesselrode scria atuncî: «Poate îi era cu puțință Rusiei să dea cea din urmă lovitură monarhiei otomane. Această monarhie însă, redusă să nu mai existe decât sub ocrotirea Rusiei, convenia mai bine intereselor sale politice și comerciale de cât toate combinațiile ce ar fi silit-o să se întindă prea mult prin cuceriri, să și substituie imperiului otoman nise State care în curînd ar fi rivalizat cu Rusia în putere, în civilizațiune, în industrie și în bogăție.»

²⁾ AL. D. XENOPOL, *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane*, T. II, liv. IV.

³⁾ Comitele Pavel Dimitrievici Kiselef se născuse la Moscova în 1788. Luă parte, după ce eși din Școala Cadetilor, la bătăliile de la Eylau, de la Friedland și de la Moscova, unde se distinse. La 1814, Alexandru I îl chemă în statul său maior și 'l numi general. Fu numit, în 1829, de către Țarul Nicolae, guvernator general al Principatelor. Ocupă aceste funcțiuni pînă la 1834. Întors în Rusia, fu numit ministru al Domeniilor împărătesci, apoi Director al Cancelariei Țarului. Ambasador la Paris în 1856, se retrase în 1862 în viața privată și muri în 1878.

Maî întâi, 'și puse toate silințele într'a stêrpi cîuma din țară. Înființă un cordon sanitar de-a-lungul Dunărei, organiză un serviciu medical, desinfectă orașele și satele, sili pe țărani să locuească în câmp sub corturi și, după sfortări supra-omenesci, învinse flagelul.

Câtă-va vreme în urmă, isbucnesce holera. Poporațiunea se sperie, medicii fug; Kiselef rămâne la post, și, prin măsurî înțelepte și grabnice ajutoare, biruesce epidemia.

Nu s'a sfîrșit cu nenorocirile; vine seceta. Kiselef împarte locuitorilor făina din reserva oștîrei și aduce bucate din Rusia. În anul ce urmează, recolta fiind foarte frumoasă, el se folosesce de această împrejurare ca să înființeze rezerve pentru casurî de nevoie.

Tot de-o-dată, Kiselef caută să dea puțină siguranță țarei. În locul acestei jandarmerii ce era comandată în Muntenia de un spătar, iar în Moldova de un hatman, și care nu era plătită decăt din a zecea parte a obiectelor găsite la hoții prinși, înființază o trupă specială plătită de Stat ¹⁾, alcătuieste și un corp de grăniceri, *cordonasî* sau *poterasî*, precum și un început de miliție (1.096 oameni în Moldova, 4.587 în Muntenia ²⁾).

Apoi, Kiselef întreprinde reforma instituțiilor. Înainte de sosirea lui în Principate, Rușii luaseră în mână cărmuirea țarei și instituiseră o comisiune la Iași și alta la Bucuresci, compusă de boieri, spre a elabora legile cele noi. Aceste comisiuni se ocupară maî întâi de organizarea politică a Principatelor și această parte a lucrării nu fu schimbată în urmă, deși Kiselef nu o prea aproba.

El alcătui două comisiuni noi, compuse fie-care de patru boieri ³⁾, cari reluară opera începută și o sfîrșiră în Aprilie 1830. S'a dat numele de Regulament organic legilor ce se elaborară atunci. O comisiune, compusă din trei boieri și doi funcționari ruși, sub președinția consilierului Dașcof, se întruni la Petersburg, cercetă proiectul comisiunilor moldoveană și munteană, 'l modifică în câte-va părți și 'l trimise Porții care 'l confirmă. Regulamentul fu introdus ca lege în Muntenia în Iulie 1831, iar în Moldova la 1 Ianuarie 1832.

În afară de ce privesce carantinele, rezervele de bucate, poliția și puterea armată, Regulamentul prevedea măsurile de luat pentru înfrumusețarea și însănătoșirea orașelor, precum și pentru facerea de drumuri. Introducea, pentru cea d'anteia oară în țările române, o compatibilitate regulată, și înființa serviciul pensiilor care este sustras arbitrariului Domnilor. Regulamentul organizează instituțiunile publice și pune învățămîntul sub supraveghierea unor comitete speciale. Stabilește regulamentul pentru spițeri, moașe și copii găsiți; crează un serviciu sanitar; reformază regimul inchisorilor și înființază registrele de starea civilă încredințând ținerea lor bisericelor. Hotăresce o nouă organizare judecătorească, introducînd principiul inamovibilității magistraților și alcătuesce patru feluri de tribunale: tribunale de sate pentru daraveri între țărani, tribunale de prima instanță, curți de apel și divanul domnesc ca să judece în ultima instanță.

Regulamentul organic introduce de asemenea acest lucru nou pentru Români: principiul lucrului judecat spre a pune capăt la desbaterile judecătorești și poruncesce ca actele de ipotecă, actele de zestre și de vînzare să fie transcrise în anumite condice.

Maî mulți istorici, printre cari și D. Al. Xenopol, au făcut Regulamentului organic imputarea că nu corespundea cu ideile de libertate și de egalitate ce se introduseseră în Constituțiunile Statelor apusene. Cei cari fac această imputare uită starea în care se aflau atunci Principatele și caracterul despotic al suveranului care le dedită această Constituțiune. Ar fi maî drept să ne întrebăm dacă Poarta ar fi asigurat țărilor Române o soartă maî bună. Modul cum au fost administrate Muntenia și Moldova în secolul al XVIII-lea și pînă la 1821 ne spune în deajuns ce era Poarta în stare să facă.

Rusia nu schimba nimic la starea socială ce exista; ea se mărginea întru a pune capăt la desordine și la anarhie, întru a garanta siguranța locuitorilor, dându-le puțința de a'și croi un trai maî bun.

¹⁾ Această trupă luă în 1832 numele de *Dorobanți*.

²⁾ «Administrațiunea rusească puse în aplicare dispozițiunile prevăzute de tractatul de la Adrianopole privitoare la organizarea unor miliții naționale în cele două Principate.» *L'armée roumaine en 1900*. Angers, 1900 p. 18.

³⁾ Comisiunea munteană avea de secretar-redactor pe Barbu Stirbei, iar cea moldoveană pe G. Asaki.

Un hrisov din 1827 recunoscuse boierilor privilegiul de a fi scutiți de oric- ce dare către Stat. Regulamentul organic consfințește acest privilegiu și lasă ca birurile să apese numai asupra țăranilor. Funcțiunile și gradele în armată erau rezervate numai boierilor. Regulamentul organic lasă să existe aceste neegalități. Dar, tot odată, micșorează puterile Domnului. Aceasta numai guvernează singur: o adunare, compusă de boieri, este însărcinată să-l controleze și să voteze birurile; ea ia parte la facerea legilor.

Regulamentul recunoaște, în adevăr, Domnului dreptul de a proroga această adunare, după ce va fi înaintat un raport Porții și Curții protectoare, în caz de resvrătiri sau de mari turburări (art. 56), dar acest drept de prorogare sau de disolvare a adunărilor există în toate Constituțiunile. În art. 57, se recunoaște adunării dreptul de a expune plângerile sale și ale țării în nise memorie ce le poate înaintea Domnului și la nevoie celor două Curți, arătându-le mijloacele cele mai potrivite spre a îmbunătăți situațiunea.

E de prisos să căutăm în toate aceste stipulări o dorință prea mare a Rusiei de a 'și exercita înriurirea asupra provinciilor supuse protectoratului său. Această înriurire, ea o exercitează în virtutea tratatelor ce le încheiasse cu Poarta, și nu așteptase să vie Regulamentul organic ca să se amestece în afacerile Principatelor. Nu desființarea Regulamentului putea deci să scape pe Români de-a-tot puternica înriurire a Rusiei, ci desființarea tratatelor internaționale dintre Țar și Sultan. Se putea arunca Regulamentul în foc, situațiunea nu se schimba, pe câtă vreme Europa nu se hotăria să țiea sub ocrotirea ei pe micul popor căruia Traian îi încredințase paza Dunărei de Jos.

Era însă un punct în Regulament care merita toate criticele, partea privitoare la relațiunile dintre țărani și proprietari. Rușii, cari țineau pe țărani lor în robie, nu se gândiră un minut la emanciparea plugarului român. Doritorii numai să 'și atragă prietenia treptei de sus pentru realizarea scopurilor sale de înaintare spre Constantinople, bărbații de Stat ruși lăsară pe țărani în prada boierilor. În loc de a hotări câtimea de muncă ce țăranul o datoră proprietarului, Regulamentul stabili că datorează două-spre-dece zile de lucru, împreună cu claca; dar, în realitate, trebuia țăranului cel puțin 52 zile de lucru ca să facă lucrările ce se cereau de la dînsul. Tot de odată, se reducea câtimea de pămînt ce proprietarul era îndatorat să 'i pună la dispoziție. Tractatul de la Adrianopol, deschizînd marea Neagră vaselor de comerț ale tuturor țărilor, bucatele se vindură la nise prețuri foarte mari, necunoscute pînă atunci, și proprietarii se îmbogățiră semănând în locurile ce nu le lucraseră, pe cînd țăranul, silit, din lipsă de pășunate, să se lase de crescerea vitelor, cădea în miserie, căci nu se putea crede că dintr'o zi într'alta era să se dedea la o exploatare intensivă și rațională a moșioarei sale.

Aceste dispozițiuni ale Regulamentului au fost criticate de însuși Kiselef care nu putu să învingă în această privință încăpăținarea boierilor și fu silit să cedeze lăcomiei lor și temerilor ce se născuseră în urma răscolării țăranilor în 1821. Aceste dispozițiuni fură exploatare mai târziu de partidele politice, tot d'auna însă într'un scop de agitațiune. A trebuit o lovitură de Stat în 1864 pentru ca țăranul să devină proprietar. În 1866, legea contractelor agricole fu preful libertăților de care țăranii erau să se folosească așa de puțin și astăzi cestiunea agrară este cea mai grea din acelea ce se impun oamenilor de Stat din România și este sigur că va întilni în proprietarii cei noui adversari tot atît de hotărîți ca și boierii din 1831.

Taran

CAPITOLUL IV

TRACTATUL DE LA UNKIAR-SKELES. — NUMIREA LUÎ AL GHICA ÎN MUNTENIA ȘI A LUÎ MIHAIÛ STURDZA ÎN MOLDOVA. — DESTITUIREA LUÎ AL. GHICA. — DOMNIA LUÎ G. D. BIBESCU.

O dată Regulamentul votat, aprobat, sancționat, nu mai rămânea de cât să se întrunească Adunarea generală extraordinară spre a alege Domniile pe viață.

În acest moment, Poarta, amenințată de oștirile lui Mehemet-Ali, ceru ajutorul Rusiei. Țarul porunci îndată ca flota rusească să intre în Bosfor și ca generalul Kiselef să pună trupele ce avea la îndemână la dispoziția Sultanului (1833). Nici Franța nici Engllitera nu doriau ca Rusia singură să scape Turcia de la peire. Ele interveniră repede și Sultanul primi condițiunile pașei din Egipt (5 mai 1833).

Câteva zile în urmă, la 8 iulie, Poarta încheia cu Rusia tratatul de la Unkiar-Skeles. Sultanul respălătea astfel serviciul ce voise țarul să îi aducă.

Prin acest nou tratat, Rusia, «inspirată de sincera dorință de-a asigura stabilitatea și deplina independința a Porței», se îndatora a îi da ori ce sprijin va cere pe mare și pe uscat. În schimb, Poarta se îndatora să închide Dardanelele, adică să nu îngăduie nici unei corăbii străine să intre în Dardanele sub ori ce cuvînt, dând astfel Rusiei o pozițiune neatacabilă în Marea Neagră și un pretext la vecinice intervențiuni. După vorba d-lui de Nesselroje, «monarhia otomană era redusă să nu mai existe decât sub protectoratul Rusiei».

Urmarea tratatului de la Unkiar-Skeles fu convențiunea de la Petersburg din 17/29 ianuarie 1834. Această convențiune aducea, pentru Principate, o adincă modificare la tratatul de la Adrianopole.

Turcia recunoasce formal Regulamentul organic și admite ca, de astă-dată, hospodarii din Muntenia și din Moldova să fie, nu aleși pe viață, ci numiți pe șapte ani de către Poartă, în înțelegere cu Rusia. Această se îndatora să și retragă trupele două luni după numirea celor doi hospodari. Tributul de plătit de către Principate se hotăresce la 3.000.000 lei vechi. În sfîrșit, Poarta recunoasce Rusiei «dreptul de a vorbi în favoarea Principatelor» și făgăduesce că «va lua în seamă observările ei».

Două luni după schimbul ratificărilor, Poarta publica un firman însoțit de un hattî-șerif care reînnoia pur și simplu declarațiile din tratatul de la Petersburg și ale tratatelor de mai înainte, în cât privia Principatele, și consfinția formil autonomia lor și neatîrnarea administrațiunii lor interne. În alte cuvinte, lăsa mâna liberă Rusiei la Bucuresci și la Iași.

Generalul Kiselef părăsi Bucurescii în luna aprilie 1834, și, câteva zile în urmă, Poarta, în înțelegere cu Rusia, numi pe Alexandru Ghica ¹⁾, Domn în Muntenia și pe MihaiÛ Sturdza ²⁾, Domn în Moldova. Cei doi Domni se duseră la Constantinopole ca să primească învestitura, atît datoriau Porței. Indatoririle lor față de Rusia erau mai serioase și guvernul împărătesc luase măsuri ca să fie păzite cu sfințenie. Pusese să se numească ca inspector general al carantinelor pe un ofițer devotat ei, generalul Mavros ³⁾; comanda miliției fu încredințată unor ofițeri ruși și câtor-va ofițeri pămîntenii de care era siguri; în sfîrșit ca supraveghiatorii ai purtării Domnilor, erau consulii Rusiei la Bucuresci și la Iași.

¹⁾ Alexandru Ghica, născut la 1 Mai 1795, era fratele mai mic al lui Grigorie Ghica Vodă, care domnise de la 1822 pînă la 1828. Scos din domnie în 1842, se retrase la Viena, unde se stabili pînă în 1853. Se întoarse atuncî în Muntenia și fu numit căimacam în 1856. Muri la Torre del Munte, lângă Neapole, în 1862.

²⁾ MihaiÛ Sturdza, născut în 1795, era fiul marelui logofet Grigorie Sturdza. După ce ocupase multe slujbe sub domniile lui Calimaki și a lui MihaiÛ Suțu, fu numit ministru de finanțe de către Kiselef, apoi înălțat la tron în 1834. Abdică în 1849 și se retrase la Paris, unde muri în 1884.

³⁾ Nicolai Mavros, de origină greacă, se născuse în Muntenia pe la 1782. Secretar întim al lui Alexandru Suțu Vodă (1819), luă parte la organizarea mișcării eteriste. Puțin în urmă, intră în armata rusească, luă parte la mai multe campanii și fu înălțat la gradul de general. Reîntors în Muntenia cu Kiselef, fu numit inspector general al carantinelor, post ce'l păstră pînă în 1851. Din a doua sa căsătorie, generalul Mavros avu două fete, una să mărită cu d. Ion Ghica, cea l-altă cu d. Ioan Cantacuzino.

Gubernarea lui Alexandru Ghica-Vodă nu dete Munteniei liniștea ce se aștepta de la nouile instituțiuni. Cu toate călitățile personale ale Domnului, care știuse să câștige simpatiile lui Kiselef, opera de reorganizare începută de acesta din urmă fu zăhănită. Desordinea se ivi iar în finanțe, arbitrariul în actele administrațiunei. Boierii cei mari, cari nu ȳertau pe Ghica că a fost înălțat la tron, 'l pîrîră că este unealta Rusiei, și toți nemulțumiții se strînseră împrejurul lui Ioan Cămpineanu, care se făcu inițiatorul acestei idee că țerile române nu se vor putea ridica de cât în ziua când protectoratul Rusiei va înceta și când cele două Principate vor trece din nou sub singura suzeranitate a Porței. Lucrul de căpetenie se înțelege era pentru boierii de a desființa Regulamentul organic, care, spre a face să înceteze zavistiile, hotărîse că de azi înainte Domniî vor fi aleși pe viață.

Kiselef sprijinise din toate puterile sale dezvoltarea culturii naționale. Crease școli, autorizase publicarea unor ziare în București și în Iași, poruncise ca slujba bisericească să se facă în românește, făcuse să se redeschidă colegiul Sfintul Sava. Ioan Cămpineanu și prietenii săi impinseră pe Heliade ¹⁾ să combată pe Rusia în ziarul său și să respîndească printre școlarii săi de la Sf. Sava idei ce știa că vor fi dispăcute la Petersburg. În loc de a lăsa să se desvolte în presă și în școli marile idei naționale care găsiseră în profesorii transilvăneni entusiaști propăvăduitori, boierii făcură să se abate aceste idei pe tărîmul politic și să slujească micile lor interese, cu risicul ca guvernul rusesc să arunce asupra presei și școalei, asupra tuturilor încercărilor de cultură națională, răspunderea agitațiunei ce ei se siliau să o întrețină prin tineretul din Capitală.

Alexandru Ghica Vodă, care ținea să rămână pe tron, nu găsi în sine energia trebuincioasă ca să se împrotivească unor adversari hotărîți la ori-ce ca să-l restorne. El linguși pe Turci cari nu erau în stare să-l ajute și se supuse la toate capriciile consulului Rusiei, baronul de Ruckmann. Slab și puțin dibaciū, nu isbuti de cât să sporească numărul nemulțumiților. Când, în 1837, adunarea ordinară fu reinnoită, Ghica se găsi în fața aceleiași opoziție ca mai înainte și silit de consulul Rusiei să pună pe deputații să voteze un articol adițional la Regulament, hotărînd că «nicî-o schimbare nu va putea fi adusă Regulamentului fără consimțimântul celor două Turci». Era neapărat o atingere dreptului de autonomie a țării. Dar Rusia nu înțelegea prin autonomia decăt neamestecul Turciei în afacerile interne ale Principatelor, iar nici de cum neamestecul ei. Regulamentul organic fiind opera ei, Rusia nu primia ca boierii să-l schimbe fără voia ei, cu atît mai mult cu cât vedea silințele ce unele puteri puneau ca să îi împing la răsvrătire. Ea știa că Franța și Englitera ²⁾ îndemnau pe boierii să facă opoziție și că Ghica Vodă stă în bune relațiuni cu d. Billecoq, consulul Franței. De altfel, oare guvernul revoluționar de la 1848 nu a primit să înscrie într'o proclamare că «nouile așezăminte nu vor putea să intre în vigoare de cât după ce vor fi aprobate și confirmate de M. S. Sultanul, grațiosul nostru suveran»?

Adunarea nu voi să voteze articolul adițional. Alexandru Ghica, care pe de desubt încurajase împrotivirea deputaților, nu știu să îi apere în contra baronului de Ruckmann care impunea disolvarea Adunărei. Ghica ceru un firman de disolvare Porții care se grăbi să 'l dea.

Adunarea cea nouă fu aceeași, mai îndirjită însă în contra Domnului. Ea adresă lui Ghica un memoriū în care expunea cu multă căldură jalnica stare în care se afla țara și cerea să se ȳea măsuri grabnice de îndreptare. Acest memoriū fu negreșit adus la cunoștință Rusiei și a Turciei, care trimiseră îndată comisari extraordinari însărcinați să facă o cercetare.

¹⁾ Ioan Heliade Rădulescu, născut în Tîrgoviște în 1802, și făcuse studiile la Sf. Sava, unde fusese școlarul lui Lazăr. Se încercă ca scriitor în toate genurile, publică numeroase traduceri, opere didactice, poezii. Redactă *Curierul român* și *Curierul de ambele sexe*, luă o parte de căpetenie în mișcarea de la 1848 și făcu parte din guvernul provizoriū. Exilat după revoluțiune, scrise în franțuzește *Souvenirs et impressions d'un proscrit* și *Mémoires sur les évènements de 1848*. Muri la București în 1872. Îi s'a ridicat o statuie pe Bulevardul Academiei.

²⁾ Franța și Englitera nu primiseră să recunoască tractatul de la Unkar-Skelesi. În 1841 fu iscălită convențiunea strîmtorilor ce interzicea trecerea vaselor de războiū atît prin Bosfor cît și prin Dardanele. Puterile apusene se instituiau pentru cea d'anteia oară ocrotitoarele Turciei în contra încălicărilor Rusiei. Convențiunea de la 1841, datorită mai ales Engliterei, fu preluđu războiului de la 1853.

si Lucru ciudat, aceiași boșeri, cari strigau că se calcă autonomia Principatelor, rugau cu smerenie pe Ruși și pe Turci să intervină în țară știind bine că cercetările provocate de dinșii erau în tot-d'auna prevestitoare de mazilirea Domnilor. Și ajunseseră scopul; tronul era să devină în curând vacant. Toți fiind candidați, fie-care se puse să lucreze spre a și asigura voturi în Adunarea extraordinară și favoarea Curților suzerană și protectoare. Ei constatară atunci cu uimire că două nume aveau sorți de izbândă în Adunare și erau sigure d'a fi agreate de Poarta și de Rusia, acela al lui Barbu Stirbei, care fusese multă vreme ministru sub Al. Ghica și acela al lui Gheorghe Dumitru Bibescu, care de curând intrase în Adunarea ordinară ca deputat din Craiova și luase de la început un loc preponderant în aceasta adunare. Boșerii se adunară în taină, se chibzuiră și trimiseră pe Ion Ghica la Iași ca să propună lui Mihail Sturdza să-l aleagă Domn al Munteniei în cazul când s'ar întâmpla să fie Al. Ghica destituit. Domnul Moldovei nu voi să primească această propunere, al-cărei rezultat ar fi fost să-l ducă și pe el la peire.

Alexandru Ghica fu destituit la 7 octombrie 1842 ¹⁾.

O caimacamie fu instituită și însărcinată să cârmuiască țara în mod provizoriu și să convoace Adunarea generală extraordinară spre a alege pe noul Domn, de astă dată conform cu prescripțiile tratatului de la Adrianopole, adică pe viață.

Adunarea extraordinară se adună la 20 decembrie 1842. Ea număra 190 membri: metropolitul ca președinte de drept, 3 episcopi, 50 boșeri de clasa I-a, 70 boșeri mici și 66 alegători delegați de județi și de breslele de negustori și meseriași. Numai 180 membri erau de față și luară parte la vot. Erau șase candidați ²⁾, pe cari d. Al. Billecocq, consul general al Franței la București, într'o scrisoare adresată d-lui Guizot (25 decembrie 1842), îi împarte în două grupuri principale: «dintr'o parte, candidații partidului ciocoiesc ale-cărui voturi se vor întruni asupra boșerului Al. Filipescu, mai cunoscut sub numele de *Vulpe*, și, din partea cealaltă, partidul național reprezentat de Em. Băleanu, I. Filipescu, E. Bălăceanu, B. Stirbei și G. D. Bibescu».

Gheorghe D. Bibescu ³⁾ fu ales Domn pe viață cu 131 voturi.

«G. Bibescu, mai scrie d. Al. Billecocq ⁴⁾, ar fi voit în ultimul moment să dea toate voturile de care dispunea fratelui său mai mare Stirbei; înțelese însă, se zice, că un minut de șovăire poate să piarză tot în folosul celor-l'alți doi candidați Ghica și Filipescu, cari făceau parte din seria a patra. Cei doi frați, într'o comună înțelegere, au fost siliți să primească sorții așa cum se înfățișau pentru unul din ei. Toată lumea recunoaște simțimintele de cinste și de deplină lealitate, care, într'o împrejurare așa de gingașie, au îndreptat purtarea celor doi frați...» ⁵⁾.

Principele G. D. Bibescu, venind la putere, lua asupra-și o mare răspundere. Ales domn pe viață, nu avea să reguleze în chip vremelnic soarta Principatului, ci primia însărcinarea să asigure pentru o lungă perioadă ordinea și liniștea în Muntenia. Nu îi se cerea să pro-

¹⁾ În același an principele Sârbiei Miloș era înlocuit la domnie de Karageorgević.

²⁾ Candidații erau: banul G. Filipescu, vornic T. Văcărescu, Al. Filipescu, C. Gulescu, A.-C. Ghica, logofeții M. Racovița, St. Bălăceanu, B. Stirbei, I. Văcărescu, D. Hrisoscolei, Em. Băleanu, C. Cantacuzino, C. D. Ghica, C. Cornescu, C. Baleanu, Gr. Grădișteanu, Em. Florescu, C. Florescu, G. D. Bibescu, I. Filipescu și vistierul Al. Ghica.

³⁾ Gheorghe D. Bibescu născut în 1804, dintr'o familie de boșeri din Oltenia, se coboria prin femeii din Brâncoveni. Doctor în drept de la Facultate din Paris, se întorsese în țară în 1825. După ocuparea Munteniei de Ruși, fusese numit secretar de Stat la departamentul Justiției, și apoi cap al cancelariei de Stat. Demisionat după numirea lui Al. Ghica la Domnie, reintră în viața publică în 1841 ca deputat al Adunării generale ordinare. Ales Domn la 1 Ianuarie 1843, abdică la 14 Iunie 1848 și plecă în străinătate. Făcu parte din Divanul *ad hoc* al Munteniei în 1858 și muri la 1 Iunie 1873. Din căsătoria sa cu principesa Zoe Brâncovanu avu patru fi: Gr. Basarab-Brâncovanu, Nicolaie, Gheorghe și Alexandru Bibescu, și trei fete: Elisa Filipescu, Caterina I. Florescu și Zoe G. Cantacuzino. Din a doua a sa căsătorie cu Maria Filipescu, avu două fete: contesa Maria de Montesquieu-Fezensac și baroneasa Elena de Courval.

⁴⁾ Scrisoare către d. Guizot de la 5 Ianuarie 1843 (Arhivele Ministerului afacerilor străine din Franța).

⁵⁾ D. A. Ubcini pretinde că, spre a înlesni alegerea, Bibescu și Stirbei au fost puși fie-care într'o serie deosebită împreună cu candidații cari nu aveau sorți de izbândă. Ori, în seria sa, Barbu Stirbei a avut 91 voturi contra 36 date lui I. Bălăceanu, 21 lui I. Văcărescu, 12 lui D. Hrisoscolei și 10 lui M. Racovița; iar G. Bibescu a avut 131 voturi contra 60 date vistierului Al. Ghica, 49 lui I. Filipescu, 31 lui Gr. Grădișteanu, 24 lui Em. Florescu și 8 lui C. Florescu.

ceadă la o resturnare a societății muntene, la una din acele revoluțiuni care seamănă țara cu ruine și nu lasă în urma lor de cât sarcine mai grele pentru popor; trecutul se, educațiunea sa, averea sa, prejudicițiile sale chiar erau cele mai bune chiezășii în această privință. Cei însă cari cunoscău liberalismul se, sincer — deși puțin cam autoritar cum erau liberalii în Franța sub Restaurațiune, — patriotismul se și îngrijirea sa pentru binele obștesc, știaū că va munci din toate puterile sale la ridicarea fie-cărei clasă a societății și că se va dedea cu totul la desăvîrșirea operei întreprinsă de Kiselef.

Dușmanii seși l'au înfățișat ca candidatul Rusiei, învinuire lesne de făcut și pe care o vedem reproducându-se de unii și de alții la toate paginile istoriei României. Dacă se înțelege prin această că, prin acte de complesență, căutase să și atragă simpatiile Rușilor spre a ajunge prin ei la cea mai naltă demnitate ce putea un boier mare să o viseze, se emite o calomnie nesprîjinită de nimic și desmișită de viața întreagă și de toate faptele lui Bibescu-Vodă. Dacă, din contră, se înțelege că acest Domn s'a recomandat țarului și oamenilor de Stat ruși prin cunoscințele sale, talentul se, de orator, educațiunea sa europenească, experiența sa, atunci nu e nimic de zis. E de ajuns să aruncăm o privire pe lista candidaților la tron ca să vedem că dacă patru sau cinci nume puteau să atragă atențiunea prin unele merite, numai două se impuneau alegerei Rusiei, acelea ale lui G. D. Bibescu și al lui Barbu Știrbei. Dacă diplomația rusească ar fi dorit numai să aibă pe tronul Munteniei un om devotat ei și gata să se supună poruncilor venite din Petersburg, ar fi găsit mai mulți în Divan. Dar scopul Rusiei — ori-ce gând ascuns i-s'ar presupune — se vedea din faptul că încredinșase generalului Kiselef funcțiunile de guvernator al Principatelor și acest scop, o repetăm, era d'a ridica Moldova și Muntenia, de a restabili ordinea în aceste două țări după ce le scăpase de jafurile Porții, de a le face fericite și de a căuta să îi fie recunoscătoare și folositoare în zilele când va avea nevoie de concursul lor, căci nu în interesele țării, ci numai în interesul se, lucra Rusia.

G. D. Bibescu și Barbu Știrbei ocupaseră amîndoi slujbe mari pe vremea lui Kiselef, care se cunoscă în oameni și care putuse să prețuească valoarea fie-cărui din ei. De aceea, fostul guvernator fu cel d'ânteu a se bucura de alegerea ce Adunarea generală extraordinară o făcuse în persoana unuia din colaboratorii seși și privi această alegere ca o făgăduială că opera la care lucrase cu atîta rîvnă va fi urmată cu aceeași bună voință și aceeași desinteresare.

De altmintrelea, avem programa Rusiei scrisă de mîna cancelarului imperiului, comitele de Nesselrode, într'o scrisoare ce o adresa principelui Bibescu cîteva zile după alegerea lui. Stăruia mai anteu asupra acestui punct că Rusia «nu are altă politică în Muntenia de cât cea ce reese din tractatele sale cu Poarta» și ca reprobă dinainte ori-ce încercări ce ar fi îndreptate în contra Curții suzerane precum și în contra Regulamentului organic. Ea nu voese să «regenteze o țară căreia a garantat o organizare internă neatârnată». Acțiunea ocrotitoare și curat conservatoare a Rusiei «nu are alt scop de cât de a întări starea de lucruri stabilită; de a veghia la păzirea principiilor și drepturile ce decurg din tractatele încheiate cu Poarta și de a împiedica ori-ce abatere de la mersul legal hotărit de Regulament.» Cancelarul recunoasce că Domnul va avea să învingă multe greutăți ca să restabilească ordinea și regularitatea în administrațiune și ca să facă să dispară abuzurile și anomaliile ce există, că va avea să se lupte în contra opozițiunei sistematice a unui mare număr de oameni deprinși a exploata abuzurile în folosul intereselor lor particulare, și se bizue pe tăria de caracter a Domnului, pe simțimintele sale de dreptate și pe înțelepciunea sa ca să stringă împrejurul lui pe toți acei cari doresc fericirea țării lor și să deștepte simțimintul datoriei în funcționari.

«Acestea sunt, conchidea d. de Nesselrode, speranțele și dorințele Curții împărătesci. Lu-crînd la stîrpirea abuzurilor și la curățirea tribunalelor, dînd o direcțiune sănătoasă învățămîntului public, reînființînd domnia legilor și a justiției, perfecționînd și întărind organizarea internă, în sfera hotărită Munteniei de tractate și de Regulament, desvoltînd numeroasele elemente de prosperitate și de bogăție cu care natura a înzestrat această țară, veți izbuti de sigur să atrageți asupra D-voastre bine-cuvîntările concetățenilor D-voastre și să dobîndiți noui titluri la înaltă încredere a Sultanului și la deosebita bună-voință a Impăratului.»

Din partea sa, comitele Kiselef scria la 28 ianuarie 1843, lui Bibescu-Vodă:

«Un viitor se deschide acestei țări pe care aş vrea să o văd în tot-d'auna fericită și demnă de existența politică ce îi s'a făcut de tractate și care nu va putea să se întărească decât dezvoltând și păzind cu sfințenie principiile înscrise în Regulament. Esci reprezentantul și sprijinitorul acestor principie, d'aceea pot să te asigur că vei găsi în ministerul împărătesc sprijinul de care vei avea nevoie spre a readuce lucrurile în starea lor normală de ordine și dreptate. Lucrează, scumpul meu principe, fără a te îngriji de invidioși și de oposanți. Intențiunile drepte și principiile ce te-au însuflețit tot-d'auna vor învinge toate greutățile ce le vei întâmpina. Mergi înainte fără a te speria de greutăți, punând mai ales la o parte ori-ce dor de popularitate, care, seducătoare pentru inimile mici, nu trebuie să stăpânească pe aceia cari nu voesc binele de cât pentru însuși binele, și mai ales pe aceia cari voesc să-'l afle în dreptate și în cinste¹⁾.»

CAPITOLUL V

URMAREA DOMNIEI LUI BIBESCU. — CONFLICTE CU ADUNAREA. — PROROGAREA ACESTEI ADUNĂRI.

Linia de purtare ce se impunea lui Bibescu era deci foarte lămurită: să păzească cu sfințenie tractatele, respectând de o potrivă drepturile ce Poarta și Rusia 'și recunoscuseră una alteia; să aplice cu sinceritate Regulamentul organic, și, pe baza acestui pact fundamental, să lucreze la regenerarea Munteniei și la dezvoltarea puterilor sale economice, așteptând ca înceata, dar treptata disolvare a imperiului otoman să permită Românilor de a se uni și de a se face independenți.

Spre a duce la un bun capăt această grea chëmare, buna voința, energia și patriotismul Domnului nu erau de ajuns; trebuia să fie ajutat de Adunarea ce Regulamentul o instituise lângă dînsul. Ori, din ziua d'ânteu, Adunarea refuză concursul ei principelui Bibescu, care, îndată ce fu ales, văzu coalisându-se în protiva lui pe toți candidații la tron, cari nu puteau uita învingerea lor și se vedeau definitiv puși la o parte, de vreme ce noul Domn era ales pe viață. Uniți cu partizanii lui Alexandru Ghica, ei alcătuiră o majoritate de obstrucție²⁾ hotărâtă să nu se dea înapoi și să întrebuițeze toate mijloacele spre a împiedica votarea reformelor cele mai grabnice și spre a pierde pe Bibescu în opiniunea țării, căutând în același timp să-l discrediteze la Constantinopole și la Petersburg.

«Înțeleg foarte bine, scria comitele Kiselef unuia din boierii ce intrase în această coaliție³⁾, înțeleg ca în sinul Adunării ordinare, chëmată să cerceteze, să discute măsurile administrațiunei, să existe o opozițiune care este din esența chiar a orî-ce adunare deliberantă. Dar pentru ca această opozițiune să fie prielnică, folositoare, ocrotitoare a intereselor reale ale țării, trebuie neapărat ca, desbrăcându-se de orî-ce vederi, de orî-ce patimi secundare, să caute să lumineze, să îndrepteze, și, de va fi nevoie, să modifice, tot-d'auna însă cu conștiință, mersul administrațiunei; trebuie să devină o opozițiune care să cerceteze și să discute spre a regulariza și a păstra, iar nu o opozițiune care să declame și să hărțuască spre a încurca și a răsturna.»

¹⁾ Intr'o scrisoare de la 1 Mai 1844, comitele Kiselef scria lui Bibescu-Vodă: «Când comisiunea regulamentară discută drepturile Domnului, ea voi să 'l împiedice să revină la procedările Fanarioșilor, și căută chipul de a întări, pe cât se putea, amestecul aristocrației în afacerile guvernului. Scopul ce se urmărea, spre folosul țării era de a slăbi puterea Capului Statului. Acest scop a fost ajuns, și 'l cred folositor față de un Domn rău; în cazul contrariii însă are neajunsurile și greutățile sale. Cu toate acestea, nu mă dau înapoi și zic că mai bine 'mă place neajunsurile Regulamentului de cât acelea ce s'ar putea nasce dintr'o putere absolută, încredințată unui pămîntean ajuns la tron prin alegere și pe viață.»

²⁾ Nu trebuie confundată Adunarea generală ordinară care alesese pe Bibescu și care număra 190 membri, cu Adunarea generală ordinară care era însărcinată cu votarea legilor și socotelilor. Aceasta din urmă era compusă din 39 boieri și prezidată de Mitropolit. Fusese aleasă sub Al. Ghica Vodă.

³⁾ Scrisoare adresată de Kiselef D-lui Constantin Cantacuzino, cu data de 14 Aprilie 1844.

Fostul guvernator general pe care-l citez des pentru că cunosea țara de minune și pentru că toate partidele pînă astăzi au recunoscut 'naltele sale calități și marele serviciu ce le-a adus Principatelor, fostul guvernator general definește cu mare dreptate situațiunea spiritelor în Muntenia pe vremea aceea: «Vederi de putere și de ambițiunii înșelate, o tendință vedită a susține idei neadmisibile, și, pe lângă aceasta, rancune, urî personale, patimi diferite, acestea sunt mobilele care îndreptează purtarea unei opozițiuni sistematice ale-cărei efecte tind fațăș a incurca mersul noiei administrațiuni și a o împiedica în toate 1)».

În acelaș timp, comitele Kiselef scria lui Bibescu: «Să nu uiți mai ales că nu se va face nimic bun, nimic folositor, fără cumplite desamăgiri pentru acei cari se devotează interesului public 2)».

Cel d'ânteu conflict între principele Bibescu și Adunare izbucni, în luna Martie 1843, cu prilejul unui proiect de lege asupra regimului dotal.

Un articol al codului Caragea 3), atunci în vigoare, hotărîa că zestrea făgăduită primează toate creanțele aceluia ce a făgăduit zestrea și ale-cărui creanțe sunt posterioare zisei făgăduieli.

În alte cuvinte, în cas de neînțelegere între creditorul unei zestre făgăduite și creditorii aceluia care a constituit-o, zestrea trebuie dată mai înteu; cei-l'alți creditorii nu sunt primiți de cât în urmă să 'și arate drepturile. Data făgăduielei însă putendu-se stabili prin martori, urma d'aici cele mai mari abuzuri.

Proiectul de lege ce fu propus Adunării (Martie 1843) hotărîa ca făgăduiala de zestre, spre a se bucura de privilegiu, trebuia să fie înscrisă și justificată în aceleași forme ca și actul de zestre. Aduaga că «femeia care iscălia înaintea judecătorului declarațiunea că nu avea nici o pretențiune să exercite asupra imobilului din averea bărbatului său, în momentul când acesta contracta un împrumut ipotecar, nu mai era primită să învoace dreptul său de privilegiu în contra creditorilor». Prin art. 4, acelaș proiect desființa «ca fiind în contra bunelor moravuri și stării actuale a civilizațiunei», cap. XVI din art. 34 al codului Caragea, care dedea femeii dreptul să 'și instrăineze zestrea ca să capete pentru bărbatul său un rang mai mare în boierie, precum și capitolul care osândia pe femeia adulteră să piardă jumătate din zestre în folosul bărbatului său.

«Deși proiectul era foarte înțelept, zice d. Al. Xenopol, Adunarea, ai-cărei membri erau, se vede, stîngheniți în interesele lor private de nouă dispozițiune a legei, 'l respinse.» Nu le ajunse dușmanilor lui Bibescu să respingă proiectul, ei răspîndiră zvonul că legea conține o dispozițiune care îndreptătesce pe bărbat să amaneze bunurile nevestei sale 4). Nu se afla nici o dispozițiune de felul acesta în proiect, dar opozițiunea nu se sfi să însinueze că principele Bibescu voia, înainte de a divorța, să amaneze averea soției sale, principesa Zoe Mavrocordat-Brâncovan 5). Calomnia era cu atît mai perfidă cu cât numărul acelor cari știau să citească era foarte mic în Muntenia și prin urmare mai uici unul din aceia cari auziseră despre această acuzare nu era în stare să constate, din citirea textului, că fuseseră înșelați.

În urma acestui conflict, Domnul prorogă Adunarea, încredință guvernul miniștrilor și se duse la Constantinopol ca să primească investitura. Fu primit cu cinste și prietenie, și relațiunile ce întretinu cu marii demnitari ai Porții îi înlesniră mai târziu negocierea mai

1) Aceași scrisoare către d. C. Cantacuzino.

2) Kisseleff către Bibescu (17 iulie 1844).

3) A se vedea textul codului Caragea în colecțiunea de legi publicată de d. Bujoreanu sub acest titlu: *Colecțiuni de legi vechi și noui*, București, 1873, p. 462.

4) Această calomnie se află reproducă în scrierile lui A. Billecocq, lui Ubicini și lui Elias Regnault. Nici unul din acești scriitori nu 'și a dat osteneala să verifice textul proiectului de lege ce 'l învinovățiau. E publicat pe de-a-întregu cu modificările Adunării în cartea principelui Gheorghe Bibescu: *Le Règne de Bibesco*, T. II, p. 83-84.

5) Principesa Zoe, lovită de alinație mintală, fusese recunoscută de nevindecată. Bibescu Vodă, hotărîndu-se se divorța și principesa fiind în neputința morală de a 'și chivernisi averea, Domnul făcu să se pronunțe interdicțiunea principesei și să se numească o epitropie (17 Noembrie 1844) compusă din episcopul Buzelui, marele ban Filipescu, logofătul Băleanu, logofătul Vilara și paharnicul Opran. «Cu toate acestea, zice d. A. Xenopol, arătând rea credința acolora cari învinovățiau pe Bibescu Vodă în această privință, astfel se scria istoria în această vreme de oarbă deslănțuire a patimelor.»

Zestrea

multor afaceri și mai ales a unei cestiuni foarte însemnată, vămile țării. Lucru de căpetenie în această cestiune nu era atît câștigul material cît și dreptul recunoscut Românilor de a se rosti și ei în privința intereselor lor, «drept îngropat de mult de despotismul turcesc și de mult escamotat de protectoratul rusesc¹⁾».

În adevăr, la 17/29 Octombrie 1843, fu publicat firmanul care recunoscă vămilor muntenene dreptul de a percepe 5⁰/₁₀ în loc de 3⁰/₁₀ asupra tuturilor mărfurilor ce intră în Principat și nu lovesce de cît cu aceeași taxă produsele din Muntenia ce intră în Turcia. Firmanul scutia de orî-ce taxă sarea ocnelor din Muntenia, precum și mărfurile ce treceau în transit prin Turcia.

Accastă izbândă, în loc de a potoli opozițiunea, par'că o ațîță și mai mult, și o împinse și mai departe în hotărîrea sa de a face obstrucționism și de a calomnia.

Domnul convocase Adunarea pentru ianuarie 1844 și îi supuse proiectul unei concesiuni pentru cercetarea și exploatarea de zăcăminte miniere în Muntenia²⁾. Articolele 178 și 179 din Regulamentul organic prevedeau că, în caz de a se descoperi zăcăminte pe o moșie, proprietarul le va putea exploata singur sau da în arendă. Era specificat că dacă proprietarul va refuza să exploateze sau să arendeze moșia, guvernul, împreună cu Adunarea, va putea, într'un termen de 18 luni, scotite din ziua punerii în întărziare, să se gîndească la mijloc de a se pune mina în exploatare.

Trandafilof, reprezentantul unei societăți miniere rusă, adresase lui Bibescu-Vodă, în 1843, o jalbă ca să fie autorizat să trimită geologi spre a face cercetări în munții din țară. El mai cerea să îi fie îngăduit să exploateze, vreme de 12 ani, zăcămintele ce se vor descoperi, dacă proprietarii nu le vor exploata singuri. Se îndatoria să facă contracte cu proprietarii pămîntului și să plătească Statului taxele regulamentare.

De multă vreme se vorbea de bogăția părții sudice a munților Carpați fără ca nimeni să fi făcut cercetări; Statul nu exploata de cît ocnele de sare. Lipsa de capitaluri împiedica pe proprietari, cari nu puteau să lucreze de cît o parte din moșiile lor, să se gîndească la exploatarea sub-solului. Propunerea lui Trandafilof era decî folositoare și pentru Stat și pentru proprietari. Bibescu se grăbi să o supună Consiliului administrativ care, în hotărîrea sa, specifică că termenul de 12 ani se va scoti, pentru fie-care mină în deosebî, din ziua cînd se va elibera autorizarea de exploatare. Sub această rezervă, Consiliul autoriza pe Trandafilof să exploreze munții și să încheie învoielî cu proprietarii, adaugînd că, în cît privește pe aceia cari nu vor voi nicî să exploateze nicî să arendeze zăcămintele descoperite pe moșiile lor, se va proceda conform prescripțiunilor Regulamentului.

Opozițiunea și d'astî dată recurse la însinuări calomnioase, nădăjduind că neizbutirea cererii societății rusești va pricinui o adincă nemulțumire la Petersburg și că toată răspunderea va cădea asupra Domnului. Ea răspîndi zvonul că Trandafilof va fi pus îndată în stăpînirea tuturilor minelor din țară și că miî de lucrători ruși vor fi aduși în Muntenia. Se adăuga că acești lucrători nu sunt de cît soldați deghizați, ante-gardă a unei nouă învaziuni. În țară, lumea lesne crezătoare se mișcă și se sperîă, iar tinerimea din școlî aplause fabulei lui Heliade, *Grădinarul și mărăcinea*, care, sub o altă formă punea în relief aceeași idee de a nu deschide poarta cotorpirei muscălesci și de a nu lăsa pe străinî să pună mîna pe bogățiile țării³⁾.

A lunărea să făcu ecoul acestor temeri himerice; în dorința sa de a zăticni cu orî-ce preț proiectele lui Bibescu, ea susținu, în contra adevărului, deși avea sub ochii textele oficiale, că guvernul călcase legea și ceru ca Domnul să revoace dispozițiunea luată de Consiliul administrativ ce o aprobase.

¹⁾ A. XENOPOL. *Hist. des Roumains de la Dacie trajane*, T II.

²⁾ Aiî trecut d'atuncî mai bine de cincî-zecî de ani și cu toate că s'a votat o lege asupra minelor, nu s'a descoperit pînă acum nicî o mină însemnată, și nu se exploatează în țară de cît ocnele de sare, puțin lignit și puțurile de petrolu.

³⁾ Bibescu-Vodă, care păstrase la început pe miniștrii ce îi găsise în funcțiune, numise la 29 iunie 1843, pe G. Filipescu, ca președinte al Consiliului administrativ; pe Barbu Stirbei, ca ministru de interne; pe Al. Vilara ca ministru al justiției; pe Em. Florescu, ca ministru al cultelor; pe I. Filipescu, ca ministru de finanțe; pe I. Mano, ca prefect al poliției, iar C. Ghica și păstrase funcțiunile de mare spătar (ministru de război).

Domnul, cu drept cuvînt scirbit de această lipsă de bună credință, porunci ca se publice actele — minunată măsură într'o țară unde toată lumea știe carte, dar măsură zădarnică p'atunci în Muntenia unde știrile erau purtate din gură în gură, — și în Mesagiul său de deschidere (15/27 februarie 1844) făcea Adunărei imputarea că trecuse peste mărginile căderilor supreme. Apoi, după ce îi supunea din nou cestiunea, Domnule invita Adunarea «să și măsoare cuvintele și actele» și îi reamintea că «viitorul său atîrnă de sprijinul ce 'l va aduce cu bună credință și cu lealitate guvernului».

În răspunsul ce făcu acestui Mesagiu, la 24 februarie (8 martie), Adunarea mîntînu modul său de a vedea, stăruind asupra termenului de 12 ani, deși era prea scurt, și, făcînd aluziune amenințării de la sfîrșitul mesagiului, adăuga că «fința Adunării și situațiunea ei sunt ocrotite de cele două Curți suzerană și protectoare».

Spre a arăta lămurit celor două Curți și Domnului că era hotărîtă să se improtevească tutulor reformelor propuse de acest din urmă, Adunarea, îndată după aceea, respinse proiectul de lege privitor la sporirea miliției, proiect care avea de scop să ușureze sarcinile ce Regu-lamentul organic le impusese țăranilor din satele de pe marginea Dunării. Aceste sate trebuia să facă serviciul pichetelor în schimb de unele imunități. Experiența dovedise că acest serviciu era pentru țăranii o pricină de ruină și că le plăcea mai bine să emigreze în Bulgaria de cât să se supună legii. Ca să rămână, li se făgăduise, că vor fi scutiți de acest serviciu. Bibescu propunea decî să se încredințeaza paza pichetelor la 1.440 soldați și să se mărească cu atita cadrele infanteriei. Spre a nu spori cheltuielile¹⁾, se desființa de o cam dată două pelotoane în fie-care din cele șase escadroane ce erau prevăzute de art. 389 din Regulament.

Adunarea respunse la această propunere printr'un refus politicos, dar al-cărui ton dovedea o hotărîre absolută de obstrucționism. În fața acestei respingeri, Domnul se minia și adresă Adunării Mesagiul de la 29 februarie (13 martie) prin care o înștiința că, ne mai putînd aștepta de la dînsa nici o deliberare serioasă, retrăgea toate proiectele de lege ce îi erau supuse²⁾.

S'a zis că, în această împrejurare, Bibescu-Vodă cedase unei porniri de supărare, de alt fel foarte firească. Cred, mai bine că a fost împins de un sentiment de demnitate și de îngrijire pentru binele obștesc. Nu îi era cu putință să lase mai multă vreme țara să suferă de obstrucționismul unei Adunări care punea rancunele sale mai prea sus de toate și preferia ca țăranii să fie încărcăți de sarcini grele și casele Statului goale, numai Bibescu-Vodă să fie silit să abdice³⁾.

Nu trebuie să uităm că boferii mari și mici erau scutiți de orice dare, că această scutire era scrisă în Regulament și că sarcinile nu apăsaū de cât asupra meseriașilor, negustorilor și țăranilor. D'aceea, cei cari se coalizaseră cu dușmanii personali ai lui Bibescu nu țineau de fel ca soarta meseriașilor, negustorilor și țăranilor să fie îmbunătățită, căci curînd aveaū de gînd să tragă folos de suferințelor lor și să se folosească de ei ca să provoace o mișcare în contra stării de lucruri stabilită de tratatul de la Adrianopole.

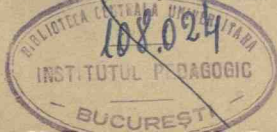
Adunarea care fusese închisă în luna Martie, fu amănată pînă în Octombrie⁴⁾ și numai fu con-

¹⁾ Bugetul Munteniei nu era p'atunci de cât de 6.000.000 lei noii; orice economie, cât de mică, era bună.

²⁾ «Eram în drept, să nădăjduim că ori-care Român va privi ca o datorie nu numai să primească cu bunăvoință acest proiect de lege, ci încă să'l ceară cu stăruință, dacă, în împrejurările de față, guvernul nu s'ar fi grăbit să'l propună. Așa fiind, de vreme ce am dobândit siguranța că nu mai putem aștepta nici o deliberare serioasă de la această Adunare asupra celor l'alte proiecte de lege ce îi sunt supuse, am dat miniștrilor noștri porunca să le retragă și să nu lase Divanului de cât socotelile bugetului, condițiunile de arendări publice și alte lucrări curente ce nu pot fi privită ca proiecte de lege». V. *Le Règne de Bibesco*, t. II, p. 127.

³⁾ În discursul ce 'l rosti înaintea Adunării, în luna Octombrie 1844, Bibescu-Vodă, după ce reamintea că nu dorise nici un ceruse puterea supreme, se plîngea de piedicele ce le întîmpinase la fie-ce pas în cale de la alegerea sa. «Numai atunci, zicea Domnul, veți putea să vă dați seamă de ce poate să resimă în năuntrul sufletului său un principe pătruns de iubirea patriei, de dorința de-a o face fericită și care 'și vede silințele zăcînite de o rea voință slujită de mijloacele cele mai viclene, în scop de a rătăci inima și spiritul supușilor sei.» V. *Le Règne de Bibesco*, t. II, p. 151.

⁴⁾ Firmanul Sultanului lăsa Domnului grija «de a amăna redeschiderea Adunării pînă în ziua când va privi că spiritele rătăcite s'au întors în calea binelui, adică cîta vreme o va crede trebuincios.»

vocată, Poarta și guvernul rusesc se învoiră la această măsură. Dacă Bibescu-Vodă ar fi fost un agent al Rusiei, cum o spun detractorii săi și cum o pretinde d. Dim. Sturdza în studiul său asupra afacerii Trandafilloff ¹⁾, e vedit că dînsul s'ar fi grăbit, îndată ce fu scăpat de controlul Adunării să aprobe cererea societății miniere rusești. Nu numai că nu o aprobă, ci încă respinse și cererea cavalerului Iancovenco care voia să cerceteze și să exploateze zăcămintele de pe moșșiiie mănăstirești. S'ar putea zice chiar că Domnul a mers prea departe în dorința sa de-a nu nemulțumi opiniunea publică. Boierii rămaseră tot așa de dirji ca mai înainte și la Petersburg se privi fapta lui Bibescu ca o dovadă de slăbiciune ²⁾.

CAPITOLUL VI

ALEGERILE. — ADUNAREA CEA NOUĂ DIN 1846. — DESFINȚAREA ROBIIEI PENTRU ȚIGANII MITROPOLIEI, EPISCOPIILOR ȘI MĂNĂȘTIRILOR. — DESFINȚAREA VĂMILOR ÎNTRE MUNTENIA ȘI MOLDOVA. — SCHIMBAREA MINISTERULUI.

Bibescu-Vodă se folosi de perioada de liniște ce urmă după prorogarea Adunării ca să rezolve prin decrete mai multe cestiuni însemnate: clădirea unui teatru în București ³⁾, facerea de șosele naționale, instalarea de cișmele în capitală, secarea bălții de la Cismegiu ⁴⁾ care împuțta centrul orașului și prefacerea sa într'o grădină publică. În acelaș timp, pregătia cu miniștrii săi proiectele de lege ce le prezintă Adunării celei noi în 1847.

A face drumuri într'o țară lipsită de orî-ce cale de comunicare și a arunca un pod peste Olt, par lucruri din cele mai ușoare azi când Statul român dispune de un buget de peste 230 milioane, azi când se dispune de un serviciu tecnic învățat, și când creditul de care se bucură Statul în străinătate îi permite să-și procure milioanele de care are nevoie ca să execute lucrări mari ce dau un avânt nou comerțului și industriei naționale. În 1844 însă, Muntenia avea un buget de abia 6 milioane lei noi și nu se putea adresa la străini. Cu aceste slabe mijloace, trebuia să se facă față nevoilor tuturor serviciilor, să plătească pe funcționari, să acopere cheltuielile școlilor și ale spitalelor, să întrețină armata, să execute lucrările cele mari. Starea financiară a Principatului era deci o pîdică la orî-ce dezvoltare repede și silia pe guvern să amâna din an în an chiar îmbunătățirile și reformele ce erau grabnice.

Această situațiune a Domnului mai era îngreuiată de consuli generalii acreditați la București. Consulul rus poruncia, cel-l'altji intriga. Une-orî Domnul avea de respuns unei cereri pe care nu putea să o satisfacă, altă dată trebuia să aperse un drept ce nu îi se recunoscea. Consulul Franței, d. A. Billecocq, îi era pe față dușman; întreținea strînse relațiuni cu membrii opozițiunii, îi impingea la imprevizibil și nu scapa prilejul, în corespondință sa oficială, de a înfățișa pe Bibescu într'un chip defavorabil. Domnul ceru și dobândi rechizamarea acestui consul, care fu înlocuit, în Martie 1846, de d. Doré de Nion. În corespondința acestui diplomat cu d. Guizot se poate găsi urmele simțimintelor ce însuflețiau pe Bibescu-Vodă, dorință-i fierbinte de-a

¹⁾ V. *Revista Nouă*, t. I, No. 7. București, 1888.

²⁾ Se va vedea în decursul acestei istorii, aceleași mijloace întrebuințate spre a face să cadă proiectele cele mai folositoare și spre a defaima pe oamenii cei mai devotați lucrului public. Cestiunea minelor, despre care nu s'a mai vorbit pînă la anul 1894, fu atunci obiectul unei campanii din cele mai strașnice din partea opozițiunii și nu s'a putut ajunge la o soluțiune definitivă de cât în 1899.

³⁾ Comisiunea pentru clădirea acestui teatru era compus de B. Stîrbeș, I. Filipeanu, Vl. Blaremburg, inginer al Statului, P. Poenar, arhitect al orașului, și locotenentul I. Em. Florescu, adiutant domnesc. În decretul de la 15 August 1843 care sancționează măsurile propuse la comisiune Bibescu, zice: «Clădirea unui teatru la București este nu numai o operă folositoare pentru această capitală, ci și pentru națiunea română întreagă prin înriurirea sănatoasă ce va avea asupra moravurilor, prin progresele ce mulțumită ei le va face limba română și prin avîntul ce va da literaturii române.»

⁴⁾ Proiectele pentru instalarea cișmelelor și pentru secarea bălții de la Cismigiu au fost făcute de d. Marsillion, inginer.

vedea puterile apusene să se intereseze mai de aproape de soarta Principatelor, să le ajute, în loc de a căuta să strângă mai mult legăturile lor cu Turcia. «După ce am plătit haraciul Porței, zicea principele, nu îi mai datorim nimic. Turcia nici nu se mai gândește a tăgădui privilegiile noastre, afară numai când e ațîțată de diplomația creștină, dibace ori de câte-ori este vorba de a găsi, în restălmăcirea tractatelor vechi și noui, mijlocul de a împiedica dezvoltarea facultăților noastre cele mai vitale. În materie de vămi, spre pildă, D-stră refuzați cu îndărătnicie să vă supuneți regulamentelor și tarifelor noastre, pe când comerțul turcesc le primesce fără nici o vorbă¹⁾.» Domnul cerea de asemenea să se desființeze jurisdicțiunea consulară și adăuga: «Dacă vă temeți, și cu drept cuvînt, de a vedea într'o zi echilibrul european turburat de ambițiunea Rusiei, oare nu ar trebui să îndemnați cu simpatiile voastre organizarea unor naționalități autonome interpușe între imperiul țarilor și imperiul otoman? Iar când va suna pentru acesta din urma ceasul apropiat al disolvării, ce rol folositor și glorios nu ar aparține, dacă ați voi, acestor popoare creștine care fecundează malurile Dunării, povîrnișurile Carpaților și acelea ale Balcanilor!»²⁾

Iu cestiunea vămirilor, principele Bibescu izbutise ca Austria și Rusia să primească tariful de 5% la intrare; negocierile cu Rusia spre a ajunge la o soluțiune a cestiunei bunurilor mănăstirești, fură mai grele și temerea ce avea Rusia de a se strica cu clerul grecesc de care avea nevoie în Peninsula Balcanică le întăria; la urma urmei soluțiunea fu amănată pentru alte vremuri. Vom vorbi aiurea de această cestiune.

Puterile Adunării prorogate în octombrie 1844 se sfîrșiau la 15 Noembrie 1846. Principele Bibescu, ne voind să se mai găsească în față unei noi Adunări compuse întocmai ca cea veche și însuflețită de simțimente de dușmanie în protiva lui, se hotări să aplice în toate rigurozitatea sa art. 46 din Regulamentul organic, care zicea că «cei 18 deputați din județe și aceia ai orașului Craiova vor fi aleși printre boierii cei mai mari sau fiii lor, *carî locuiesc în localitate* unde trebuia să se facă alegerile.»

Boierii cei mari, care erau dușmanii lui Bibescu, locuia toți în Bucuresci; la alegerile din 1841, faptul de a avea o moșie într'un județ se primise ca egal cu o condițiune de domiciliu. Când aflară că se cere domiciliul real, boierii țipară și protestară la Petersburg și la Constantinople. Legea însă era formală, și ei fură siliți să se plece. 19 boieri mai mici intrară în locul lor în Adunare și sprijinul voturilor lor dete Domnului majoritatea de care avea nevoie ca să urmeze reformele ce le începuse. În acelaș timp însă, Bibescu vedea formându-se în contra lui o coalițiune mult mai primejdioasă de câtă cea ce o avusese în Adunarea cea vechie, căci această coalițiune extraparlamentară, hotărîtă la ori-ce spre a-l resturna, era să facă apel la toate elementele de desordine.

În Mesagiul său de deschidere a sesiunii din 1846, Bibescu-Vodă reamintese Adunării ceea ce s'a făcut de când s'a suit pe tron și enumerează proiectele de lege ce le va supune aprobării nouilor deputați. Se bucură de liniștea și de prosperitatea relativă ce domnesce în țară. «Abuzurile ce se comiteau altă dată ziua 'nămiează mare au început să dispară³⁾», «relațiunile dintre țărani și proprietarii au devenit mai regulate în urma dreptei asprimi a măsurilor luate spre a asigura drepturile fie-cărui», «s'a putut face față lipsei ce amenința țara fără a jigni interesele comerțului mănținînd libera exportare», în sfîrșit «finanțele sunt într'o stare

¹⁾ V. *Règne de Bibesco*, T. I, p. 292.

²⁾ V. *Règne de Bibesco*, T. I, p. 293.

³⁾ Se luseră aspre măsurî în contra funcționarilor administrative și judecătorești. Prefectul din Ialomița fusese scos din slujbă pentru că bătuse pe administrații seî (11 Martie 1843); advocații amenințați de procese criminale dacă vor jigni interesele clienților lor (29 Martie 1843); mai mulți sub-prefecți destituiți pentru abuzuri; toți membrii tribunalului din Călărași destituiți pentru că nu urmăriseră cu energie nisce hoți de vite (5 Mai 1843); d. D. Drugănescu, președinte al tribunalului civil din Bucuresci, destituit (6 Mai 1843); președintele tribunalului din Tîrgoviște destituit și dat în judecată pentru abuz (26 Mai 1843); un procuror și un grefier destituiți pentru mită (27 Mai 1844); judecătorii tribunalului din Craiova reprimanți pentru că declaraseră nevinovați nisce vinovați și siliți să plătească banii furați (14 Noembrie 1844); mai mulți funcționari destituiți pentru abuzuri (2 Aprilie 1845); d. N. Izvoranu, președinte al tribunalului din Slatina, destituit pentru că insultase pe ofițerul însărcinat cu recuzarea (20 Iulie 1845); etc.

mulțumitoare, deși resursele sunt așa de mici în cât este adesea peste puțință de a face toate îmbunătățirile ce sunt neapărate».

«Acestea sunt actele mele și purtarea mea, zicea Domnul sfârșind această lungă expunere a unei munci de trei ani. Cred că răspund în destul minciunilor răspândite de re-aoa voința spre a defaima guvernarea mea. Am dat țării mele tot ce putincios am putut să îi dau pînă acum, și 'mă a părut rău că nu am putut să fac mai mult. Se poate că, din pricina acestei slăbiciuni ce este legată de firea omenească, m'am înșelat une-orî în rîvna mea; cercetând însă cu de aproape aceste greșeli, veți găsi în ele chiar iubirea cea mai curată și dorința cea vie de bine și de țară.»

Noua Adunare ¹⁾ votă legea asupra învățămîntului public care crea școlii primare gratuite și școlii secundare de gradul întîiu în orașe, de asemenea gratuite. Alătura cu acest învățămînt primar, și special său real, legea mai înființa școlii complimentare sau academice, ceea ce numim astăzi învățămîntul secundar clasic și învățămîntul superior. Un liceu era să se înființeze la Craiova, un altul la București, și o facultate de drept alipită de acesta din urmă. O retribuțiune de 36 lei pe trimestru pentru externi și de 240 lei pentru interni era cerută în școlile academice ²⁾. Pînă atunci învățămîntul clasic la colegiul Sf. Sava fusese gratuit. În urma acestei măsurii, un mare număr de tineri săraci se văzură siliți să părăsească cursurile de la Sf. Sava ³⁾. Dușmanii lui Bibescu se grăbiră să l'înovătească că închide ușile școalei secundare și superioare copiilor de părinți săraci, deși taxa cea nouă nu era decît de 144 lei pe an, și cu toate că legea prevedea că vor fi 30 bursieri aleși printre copiii săraci. Astăzi, mulți l'ar lăuda că a voit, în 1847, să înființeze școlii reale din cari ar fi eșit o viguroasă clasă de meseriași și de negustori.

Dacă ne gândim că, în vremea noastră, nici un Stat mare în Europa n'a admis învățămîntul secundar gratuit, ne vine să zimbim când auzim de aceste învinuiri. Se uită că țările române nu eșiseră încă dintr'o stare de absolută necultură și de anarhia în care o adincise un veac de despotism turcesc și de administrațiune fanariotă. Când istoricii vorbesc despre evenimentele ce s'au strecurat de la 1828 pînă la 1848, s'ar credea că este vorbă nu de două mici provincii abia smulse de la cea mai neomenoasă exploatare ce s'a văzut în Europa; că nu este vorba de o țară unde, pînă la 1822, ideile de patrie, de dreptate și de libertate erau necunoscute, unde justiție era o batjocură, unde țăranul era în iobăgie și țiganul în robie, unde locuitorul nu era sigur nici de averea sa, nici de viața sa, unde Domnul și cei mari nu se gândiau mai de un veac decît a se îmbogăți, unde lumea trăia în spaima de a vedea ară tîndu se oștirile suzeranului, care sub cuvînt de a restabili ordinea, omoriau, jăfuiu, prefăceau satele în cenușe, sau oștirile Protectorului care lăsaū jalea și sărăcia în urma lor.

În cei două-zeci de ani ce despart 1822 de 1842 țara fu neconținut în prada sbuciumărilor. Ocupată întîiu de Turci, apoi de Ruși pînă în 1834, frămîntată apoi de intrigile boierilor, abia începea să răsufle acum și se putea nădăjdui că, cu multă cumînție, cu multă răbdare, această nenorocită țară va putea ajunge la liman. Dar, ca să poată scăpa de toate primejdiiile ce o înconjuraū, trebuia să treacă prin treptele prin care au trecut cele-lalte națiuni. Nu vorbim de Franța monarhică, dar Franța republicană a așteptat pînă în 1882 ca să aibă gratuitatea învățămîntului primar și nici astăzi nu are școlii secundare gratuite. Sunt unii cari se miră că presa înainte de 1848 nu era liberă în Muntenia și în Moldova, făcîndu-se că uită că țara era p'atunci sub suzeranitatea Turciei și sub protectoratul Rusiei, și că pînă astăzi nu există libertatea presei nici la Constantinopole nici la Petersburg.

Toate țările au cucerit drepturile și bunurile de care se bucură azi, prin o muncă neîntreruptă, încet și treptat. Când se știe în ce stare de anarhie erau Țările române în cel d'întîiu

¹⁾ Biuroul acestei Adunări era astfel compus: Mitropolital Neofit, *președint*; C. G. Filipescu și I. Manu, *secretari*; C. Roșianu și S. Poroineanu, *asesori*.

²⁾ A se vedea textul legii în *Le Règne de Bibesco*, T. II, p. 209.

³⁾ Acești tineri se făcură cei mai aprigi dușmani ai Domnului. «Vre-o 150—200 tineri din colegiul Sf. Sava aruncați pe drum în urma taxei cele noui universitare se făcură propagandiști de opozițiune guvernului lui Bibescu». G. CHAINOI (Ion Ghica) *Dernière occupation des Principautés par la Russie*, p. 7.

sfert al secolului XIX-lea, când se știe în ce stare de cultură ele se aflau înainte de 1848, când se știe ce mână grea apăsa asupra lor, cum se poate protesta serios în contra unor măsuri ce erau în firea lucrurilor. Înțelegem că, în 1848, tinerii cari sosiau de la Paris să fie întors în protiva lui Bibescu-Vodă toate vinele ce republicanii francezi puneau în sarcina guvernului lui Ludovic Filip; toate p'atunci, în Bucuresci, erau afară din realitate, în plină fantazie politică. Astăzi însă nu mai este îngăduit nimenui să judece evenimentele în afară de cadrul lor real, neținând seamă nici de împrejurările, nici de mediul în care s'au produs.

S'a făcut lui G. Bibescu și lui M. Sturdza imputarea că «au gonit limba română din școli» spre a se supune poruncilor venite din Rusia, care vedea cu supărare deșteptarea simțimintului național. Astfel înfățișat lucrul e cu desăvârșire fals. Școlile fuseseră obiectul celei mai vii îngrijiri din partea acestor doi Domni și limba română n'a încetat nici-o dată de a fi întrebuințată în școli. Observațiunile guvernului rusesc erau privitoare la modul cum se predă în cele două clase superioare ale colegiului Sf. Sava din Bucuresci și ale Academiei mihăilene din Iași. Acolo, și numai acolo. Acest învățămînt, care era gratuit, pînă la sfîrșitul anului 1847, se adresa mai ales unor tineri săraci pe cari unii profesori, mai patrioți de cât prudenți, îi îmbătau cu teorii generoase asupra dreptului imprescriptibil al popoarelor la independență și asupra nedreptatea tractatelor; li se arăta doi dușmani ai neamului lor, pe Austria, care ținea sub jugul ei milioane de Români, și pe Rusia, al-cărei protectorat era o rușine mai mare de cât suzeranitatea Porței, căci aceasta nu lovise nici-odată de cât în punga Românilor pe când Rușii loviau în însuși conștiința națională. În 1847, reprezentățiunile consulilor austriac și rus în contra acestei propagande fură așa de serioase încât Bibescu și M. Sturdza desființară cursurile celor două clase superioare.

În legea ce prezintă tot p'atunci, Bibescu, care era convins că învățămîntul superior nu trebuia să fie accesibil de cât claselor avute și elevilor cei mai buni din clasele sărace, stabili că acest învățămînt nu mai va fi gratuit, și că 30 burse vor fi date școlarilor săraci care se vor deosebi prin studiile lor. Domnul voia, tot de odată, să dea familiilor bogate un învățămînt cel puțin egal cu acela ce se duceau să-l caute în străinătate. Nu se poate tăgădui că obiceiul ce se întrodusesse în Muntenia de la începutul secolului al XIX-lea la boierii d'a 'și trimite copiii la Paris avuscse, pe lângă mari foloase, și mari neajunsuri. D-l Xenopol constată că a fost «o despărțire aproape complectă între masa și elita națiunei». D. T. Maiorescu, a-cărui 'naltă competență în materie de învățămînt este recunoscută de toate partidele în țară, semnală rēul în 1883: «Studentii noștri, zicea el, se întorc în adevăr din străinătate cu aceeași iubire pentru țara lor, dar s'au deprins cu unele formule de cultură care sunt esențiale atmosferei ambiante a țării unde au studiat și care sunt adesea incompatibile în aplicare cu starea actuală și cât odată chiar cu firea poporului român¹⁾». Silit să se supună ordinelor venite de la Viena și de la Petersburg, și doritor de-a opri acest exod al tineretului spre Paris, Bibescu-Vodă hotărî să se înființeze la Bucuresci un liceu francez. În acest scop, intră în negocieri cu d. de Salvandy, ministru al instrucțiunei publice sub Ludovic-Filip, și obținu ca unii profesori ai Universității din Franța să fie autorizați a veni la Bucuresci. Comisiunea de examen care se ducea în fie-care an la Constantinopole spre a supune la examen de bacalaureat pe elevii liceului francez din acest oraș, trebuia să treacă prin Bucuresci în acelaș scop.

Cursurile acestei școli model trebuiau să se facă mai întēiu în franțuzesc, fără ca studiul limbei naționale să fie lăsat la o parte, pînă când s'ar fi putut alcătui un corp didactic românesc și bune cărți didactice. Liceul fu deschis, dacă nu ne înșelăm sub direcțiunea d-lui Monty, dar ținu puțin, revoluțiunea de la 1848 'l făcu să dispară. Ideea lui Bibescu, care răspundea la o nevoie socială, poate fi discutată; dușmanii Domnului s'au silit s'o înfățișeze ca un atentat în contra limbei române. O jumătate de secol mai târziu, s'a văzut ce serviciu poate să aducă existența unui liceu francez în România, și ideea a fost agitată în sfaturile guvernului pe la 1894 de a se crea, la universitățile din Bucuresci și din Iași, catedre speciale la care ar fi chemați vestiți profesori ai facultăților din Franța și din Germania, cum să practică

¹⁾ T. MAIORESCU, *Discursuri parlamentare*, t. III, p. 199.

acum în Statele-Unite. Dacă liceul francez înființat de Bibescu ar fi dăinuit și ar fi fost ajutat de guvernele ce s'au succed de la 1848, treptat cursurile s'ar fi încredințat unor profesori români bine pregătiți și învățământul superior în România s'ar fi dezvoltat cu repeziciune și nu s'ar fi așteptat așa de mult pentru ca universitatea română să fie în stare să rivalizeze, cum este astăzi, cu universitățile străine.

După ce votă legea asupra învățământului public, — despre care am vorbit mai mult ca se protestăm în contra unui sistem de critice care sunt nedrepte, căci trebuie să judecăm pe oameni în vremea lor și în mediul în care au trăit, și trebuie să ținem seama de greutatea de cari se loviau la fie-care pas, — Adunarea adoptă legea asupra împămintenirei ce deschidea porțile marii Moldovenilor, căci ei dobândesc (art. 4) drepturile de cetățean în urma unei simple cereri adresată Domnului dovedind că sunt așezați în Muntenia. Ea aprobă înființarea unei direcțiuni a lucrărilor publice, o nouă organizare a instanțelor judecătorești; creă o școală militară la București, regula întrebuintarea bunurilor și veniturilor bisericesci¹⁾, organiză seminariile și îmbunătățește condițiunea preoților; emancipă Țigani care erau robi ai Mitropoliei, ai episcopilor și ai mănăstirilor și hotărăște că capitațiunea percepută de la acești țigani eliberați va fi întrebuintată spre a răscumpăra robi cari se vor vinde de proprietari pe câtă vreme vor fi țigani de vîndut²⁾.

Câte-va zile după aceea (31 martie 1847), Bibescu Vodă, conform cu tratatul ce l încheiase în ianuarie 1846 cu Mihai Sturdza-Vodă, decreta desființarea vămilor dintre Moldova și Muntenia, care luau (art. 8 din tratat) numele de Principate-Unite, «facînd ast-fel, zice d. Al. Xenopol, un mare pas spre contopirea intereselor celor două țări surori». Această măsură mare, precum o observă cu drept cuvînt istoricul român, a permis să se scrie, în 1853, în proiectul de condițiuni pentru arendarea vămilor celor două Principate că «pretutindeni unde va fi vorba de hotar, se va înțelege linia care înconjoară cele două State». Astfel, adauga d. Xenopol, «Români începură a se deprinde încetul cu încetul cu ideea hotarelor unei patrie comune, idee care nu întârziă să treacă de pe terămul comercial în toate manifestările existenței lor»³⁾.

Pe vremea acea, focul distruse cea mai mare parte din București⁴⁾. Domnul se arată pretutindeni în cele două zile cât ținu focul, îmbărbătând pe aceia cari se luptau cu flăcările, mîngăind pe victime, organizând ajutoarele, dând din caseta sa particulară peste o sută mii lei.

Indată după această nenorocire, Bibescu se vede din nou în prada unor greutateți de tot felul. Boierii denaturează toate faptele lui, respăndesc fel de fel de calomnii în protiva-i, l învinuesc ca jertfesc autonomia țării ca se facă pe placul Rusiei și adresează Porței și guvernului rusesc memorii în contra lui. Nu îi se ține în seamă nici bunele sale intențiuni, nici datoria ce are de a sta în relațiuni prietenești cu reprezentantul Curții protectoare, nici greutatețile inherente situațiunei. Boierii voesc să l restorne și toate mijloacele sunt bune pentru ei. La Petersburg nu se văzuse cu ochi buni că Bibescu și trimisese pe fiul său mai mare la Saint Cyr⁵⁾ și îi se spusese chiar că această hotărîre nu plăcuse Țarului. Îi se observa că această pildă era să îndemne pe boierii a și trimite copiii în școlile apusene în loc d'au trimite în școlile rusești. D. de Nesselrode se plînsese de asemenea la București și la Iași de spiritul ce domnia în învățământul superior și ceruse, precum am spus mai sus, închiderea acestor cur-

¹⁾ Această lege fu combătută de Mitropolitul Neofit, a-cărui purtare în urmă se află în parte lămurită prin nemulțumirea adincă ce îi pricinură m'surile menite a pune capăt la nise abuzuri scandaloase, hotărînd episcopilor o leafă fixă, în loc de a li lăsa stăpîni, ca pînă atunci, peste veniturile bunurilor mitropoliei și ale mănăstirilor. Emanciparea țiganilor robi ai Mitropoliei și ai mănăstirilor pricinui Mitropolitului o nemulțumire tot atît de mare. — Tot p'atunci, Heliade, care avea monopolul tipăririi *Buletinului oficial*, pîrdu această concesie care fu dată pentru șase ani lui Karkalechi.

²⁾ Bibescu-Vodă putea se zică în Mesagiul său de la 18/30 Ianuarie 1848 către Adunarea: «Zece mii familii ale-căror lanțuri le ați rupt binecuvîntează numele voastre, gîstînd binefacerile libertății. Slaba dare ce plătesc Statul și sporesce în fie-care zi numărul emancipaților. . . . Peste câțiva ani, țara românească nu va hrăni de cât oameni liberi.»

³⁾ A. D. XENOPOL, *Istoria Românilor din Dacia traiană*, t. IV, p. 523.

⁴⁾ Focul izbucni, în mai multe locuri d'odată, în noaptea de Pasce (23 Martie — 4 Aprilie) 1847.

⁵⁾ Școală militară franceză.

surî care erau gratuite și urmate de o mulțime de tineri aparținând claselor mijlocii și cari nădăjduiau că, mulțumită acestor studii, vor putea să ajungă și ei la funcțiuni. Acești tineri, văzând de o dată că li se închide ori-ce speranță de viitor, se aruncară în turburări și fură elementul cel mai activ al opozițiunii. Boierii, cari vezuseră cu plăcere închiderea cursurilor superioare ¹⁾, căci astfel puteau să păstreze mai multe vreme privilegiul de a fi singurii chie-mați la funcțiuni, nu se sfiră să indemne această nouă agitațiune. Fie-care prilej de nemulțumire în țară era un pas care îi apropia de scopul ce 'l urmăreau: căderea lui Bibescu. Domnul se desnădăjduia și corespondința sa de pe vremea acea reflectează aceleași simțiminte ce rees din scrisorile ce Carol de Hohenzollern le adresa familiei sale în anii d'ânteu ai Domniei sale²⁾. La 30 Aprilie 1847, Bibescu 'și primeni ministerul ³⁾ și, la 18/30 Ianuarie 1848, deschise noua sesiune a Adunării obtestci. În adresa lor ca răspuns la Mesagiul domnesc, deputații, după ce recapitulău toate marile lucrări inceptute, se felicitaū de concursul ce 'l deduseră suveranului și 'l rugaū să creadă că vor face tot ce atință de la dinșii spre a strînge și mai mult legăturile ce îi unesc cu guvern. «Silințele noastră, conchidea Adunarea, vor fi resplătite cu o plăcută și glorioasă resplată dacă numele nostru rămâne în viitor asociat cu acela al Alteței Voastre.» Acest document poartă data de 7 Februarie 1848 și numele unora din semnatarî dovedesc⁴⁾ o dată mai mult că recunoștința și buna credință sunt simțiminte necunoscute în politică.

¹⁾ G. Asaki zice: «Câteva persoane influente prin pozițiunea lor, care se deprinseseră a privi slujbele ca un privilegiu ereditar, erau departe de a aproba un sistem de învățămînt care da cunoștințele trebuincioase bogaților ca și săracilor, și din care mai adesea număi cei din urmă trăgeau folos.»

²⁾ Bibescu-Vodă scria, la 16 August 1847, comitelui Kiselef: «Aveți bună voință să mă îndemnați a nu mă lăsa să fiu descurajat de strigătele reuvoitorilor. Nădăjduesc că voiți găsi în bunavoința cabinetului împărătesc și în mărturisirea conștiinței mele puterea trebuincioasă ca să înfrunt aceste strigăte care nu sunt de altfel de cât țipătul disperat al unui mic număr de intriganți. Dar 'mi-e cu neputință să ascund Excelenței Voastre simțimintul de scârbă și de desnădejde ce mă coprinde adesea și la care nu știu cum voiți putea să resist, căci viața 'mă este prea grea. În fie-care seară, părăsind odaia mea de lucru, mă simt obosit peste fire, și în fie-care dimineață mă scol tresărind, crezînd că aud, ca Jidanul Rătăcitor, o vocea care 'mă strigă: mergi! mergi înaintea! Și trebuie să reîncep pînă seara târziu greaia muncă din ajun, să aud toate, să văd toate, să scriu tot, să fac tot singur, căci altfel nimic nu s'ar face, sau s'ar face pe din-doasele, și aceea-ce este mai greu, să mă lupt cu miș de intrigi, să mă apăr în contra miș de calomnii, să împac fel de fel de pretenții, fel de fel de susceptibilități, fel de fel de capriții, cu atît mai anevoie de mulțumit cu cât aici nu se cunoasce nici regulă nici măsură. Și, în această luptă necontenită, în această sbuciumare din tot minutul, nici un om, chiar rudă cea mai deaproape, care să'î vie în ajutor cu dragă inimă! Fie-care aduce sau rancună unei așteptări înșelate sau gîndul ascuns al unei iluzii urmărită neînceiat, sau ori-care altă patimă meschină, și par'că toți îi spun: Descurcă-te, cum veți putea.»

³⁾ Barbu Știrbeș 'și deduse demisiunea la 30 Iunie 1846 și fusese înlocuit la ministerul de interne de G. Filipescu. — Noul minister era astfel compus: M. Băleanu, *justiție*; A. Vilara, *interne*; C. Filipescu, *externe*; C. Cornescu, *culte*; B. Herescu, *finanțe*; colonelul Odobescu, *răsboiului ad interim*. La ministerul de interne, directorul N. Goleșcu fusese înlocuit de N. Manu.

⁴⁾ Iată aceste nume: Mitropolitul Neofit; *membri*: T. Văcărescu, M. Cornescu, D. Rallet, Gr. Grădișteanu, Em. Florescu, S. Gr. Ghica, I. Goleșcu, I. Manu, N. Goleșcu, I. Slătineanu, Sc. Krețulescu, I. Oteteleșanu, E. Obedenaru, D. Fălcoianu, I. C. Rosetti, D. Beliu, N. Manu, A. Zădăriceanu, G. R. Lipănescu, N. Prisăceanu, N. C. Hiotu, Gr. Bengescu, D. Zianu, N. Socolescu, C. Rioșanu, C. Cipărescu, I. Deleanu, Sc. Iarca, D. Lehtiu, C. D. Butculescu, S. Po-roineanu și N. Opran.

CAPITOLUL VII

DOMNIA LUI MIHAI STURDZA. — INRIURAREA FRANCEZĂ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE. — DEȘTEPTAREA CONȘCIINȚEI NAȚIONALE. — MIȘCAREA REFORMISTĂ LA IAȘI.

În Moldova, Mihai Sturdza Vodă, numit o dată cu Al. Ghica, rămăsese la putere, pe când colegul său din Muntenia era depus și înlocuit de G. D. Bibescu.

La Iași, opozițiunea era cu toate acestea tot așa de aprigă ca și la Bucuresci; Mihai Sturdza însă se arată din zilele d'ânteiu ceea ce a fost în toată vremea Domniei sale, adică partisan al Rusiei, opus tutulor manifestărilor liberale și hotărît să potolească ori-ce încercare de turburări. El desfășură, vreme de cincisprezece ani, o activitate și o energie rare ca se desăvârșească reformele începute de Kiselef și să aplice cu sinceritate dispozițiunile Regulamentului organic. Organiză administrarea orașelor, înființă un serviciu de poliție, opri învoielile prin care țărani se îndatoriau să plătească în muncă sumele ce luaș pe împrumut de la proprietarii său de la arendași, nu lăsă pe ispravnicii și zapcii să pună pe țărani să muncească la ei de geaba și dete voie locuitorilor, în caz de abuzuri, să se adreseze direct la Domn; opri să se vindă pe verezie băturii spirtoase la țărani; desființă comerțul ambulant și înființă bălci mari, organiză un serviciu medical; porunci să se unifice farmacopea; hotări prețul doctoriilor și făcu să se voteze o lege foarte amănunțită asupra serviciului vaccinatului. În acelaș timp, făcu drumuri, organiză poștele, luă măsuri spre a stabili siguranța publică, regulă situațiunea vagabonzilor și încheiă în acest scop o convențiune cu Austria. În sfârșit, supuse cu toată împotivirea mitropolitului, bunurile mitropoliei, episcopiilor și mănăstirilor la controlul ministerului instrucțiunei publice; dete un avînt puternic învățămîntului și înființă academia Mihăileană¹⁾.

Toate aceste reforme nu mulțumiră pe boierii, care nu încetară de a ațîța zăvistii în contra Domnului, căutând să-l descrediteze în ochii Rusiei. Mihai Sturdza nu se putea mănține de cât întorcându-se la sistemul predecesorului său, sistem ce-l combătuse cu vioiciune p'atunci, și anume de face boierii mari, introducînd elemente noi în boierie de clasa I-a. Când se urcă pe tron, nu erau în Moldova de cât 130 boierii mari, erau 381 când abdică în 1849.

Pe când Domniii pămîntenii, numiți pe șapte ani sau aleși pe viață, se luptau în contra acelorași intrigii cari frămîntaseră domniile trecătoare ale Domnilor fanarioși, un spirit nou începea să pătrundă în boierie și un simțimînt aproape necunoscut se deștepta în inima claselor mijlocii.

Domniii fanarioși erau vechii dragomanii ai Porței și ca să 'și îndeplinească această slujbă erau ținuți să cunoască limbile străine, și mai ales limba diplomatică. Când, la începutul secolului al XVIII-lea, limba franceză începu să înlocuiască limba italiană în negocierile diplomatice, dragomanii se văzură siliți să 'și întoarcă studiile în partea acea și să crească pe copiii lor în cunoașterea limbei franceze. De aceea, vedem că toți Domniii greci din Muntenia și din Moldova erau înconjurați cu secretarii francezi, chiar unii din ei deteră filor lor preceptorii francezi²⁾.

Boierii muntenii și moldovenii urmașii exemplul dat de Domniii lor; în curînd, se vorbi franțuzesce în saloanele din Bucuresci și din Iași, unde se vorbea deja grecesce și italiennesce. Operile lui Voltaire erau în toate casele; patriarhul din Constantinople se speria și amenința

¹⁾ AL. D. XENOPOL. *Histoire des Roumains de la Dacie trajane*, vol. II, p. 438 și următoare.

²⁾ De la Roche a fost secretar lui Gr. Ghica-Vodă, Nagny al lui Calimach, Tissandier al lui Caragea, Durosier al lui Al. Mavrocordat, Martinot al lui Al. Ipsilanti. Sub C. Ipsilanti, un aventurar francez, care 'și deduse numele de Gaspard, comite de Belleval, fu mai înteiu secretar al Domnului și apoi ministru al afacerilor străine. Printre preceptorii și profesorii vom cita: Clémaron, Beauvoir de Saint-Aulaire, Jacques Ledoux, care dedea lecții la Iași în 1794 și fu consul, cei doi frații Trécourt, F. Colson, Recordon, Mondoville, etc. Unii din ei au lăsat interesante studii asupra țărilor române.

cu blestem pe orî-cine va citi operele filosofului francez. Un consul austriac, Raicevicî, constată la sfîrşitul secolului, că chiar nevestele boşerilor se siliau se vorbească franţuzesce.

În anii d'anteîu ai secolului XIX-lea, boşerii, mai ales în Muntenia, luară obiceiul de al trimite pe fiii lor să 'şî facă studiile în Franţa. Se citează, între 1817 şi 1829, pe G. D. Bibescu, B. Stirbeî, C. Cantacuzino, C. Filipescu, Al. Lenş, M. Margeala, E. Băleanu, Vla-doianu, C. Brăiloiu, D. Golescu, etc.

Intorcîndu-se în ţara lor, aceştii tineri se miră că o găsesc aşa de înapoiată din punctul de vedere cultural. De cesiunile economice nu se prea îngrijesc. Abia aû zărit poporul la Paris, habar n'aii de ţăranul francez. Deosebiriile, ei le constată în mediul lor; ar vrea să vadă trăind împrejurul lor o societate rafinată ca acea pe care aû părăsit-o cu părere de rău şi pe care se vor duce să o mai vadă cât de des.

Pe când însă se născău aceste gânduri în mintea boşerilor cei tineri, un fapt din cele mai însemnate se producea la Bucureşti şi la Iaşi: înfiinţarea de şcoli menite să formeze ingineri hotarnici şi şosirea în cele două capitale de profesori români din Transilvania, printre care Lazăr care dete, prin modul său de predare, un avînt neîntrecut învăţămîntului public în Muntenia. Transilvănenii, în luptele lor cu Ungurii, oţeliseră simţimintele lor naţionale, cultivaseră limba lor cu multă îngrijire, scormoniseră arhivele, afirmaseră origina lor latină, desvoltaseră ideia de neam, revindecaseră drepturilor lor ca naţionalitate. Lazăr şi profesorii carî veniseră cu dînsul se făcură apostoli ai acestor sfinte credinţe şi din mîinile lor eşi o generaţiune, aparţinînd clasei de mijloc, de călduroşi adepţi carî prin condeiu şi prin cuvînt respîndiră aceste idei noi printre Moldoveni şi printre Munteni. Limba română, care era limba vulgară a ţării, vorbită numai de ţărani şi de poporul de jos în oraşe, despreţuită de boşeri care nu o credeau în stare să exprime ideile gingaşe sau puternice, deşi avem de pildă proza minunată a cronicarilor şi chiar poeziile lui Ienake Văcărescu, limba română fu din nou la cinste. Heliade se sili să o mlădie încercându-se în toate genurile, şi, când Lazăr fu silit să părăsească Muntenia, Heliade urmă cursul lui cu un entusiasm ce ştia să'l comunice şcolarilor săi.

Un eveniment politic puse în contact aceste două elemente ale societăţii române: pe boşerii cei tineri sbucîumaţi de ideile franceze şi pe tinerii patrioţi al-căror învăţător iubit era eliad.

După rescularea de la 1821, boşerii care emigraseră la Braşov, şi care nu voiau să recunoască pe principele Gr. Ghica, uneltiră ca să'l restorne. Spre a ascunde uneltirile lor şi a explica desecele lor întruniri, se făcură că se ocupă împreună de literatură. Intorşi în ţară, pe la 1827, înfiinţară o societate literară din care făcură parte Constantin Golescu şi Heliade¹⁾, carî se ocupară de regenerarea intelectuală a ţărilor române pe câtă vreme cei-alţi membri urmau înainte cu uneltirile lor în contra lui Gr. Ghica Vodă.

Războiul îtrerupse un moment mişcarea intelectuală ce se desvoltase la Iaşi şi la Bucureşti, şi care reîncepu îndată ce se iscăli pacea. Kiselef, în 1829, autoriză pe Heliade să înfiinţeze *Curierul românesc*, la Bucureşti, şi pe G. Asaki²⁾ să publice *Albina românească* la Iaşi.

În 1833, societatea ce boşerii o înfiinţaseră cu C. Golescu şi Heliade este reorganizată de I. Câmpineanu, sub numele de Societatea filarmonică. Ideea mamă rămâne aceeaşi: a ascunde, sub cuvînt de îndeletniciri literare, o asociaţiune politică. Societatea înfiinţă chiar o şcoală ca să formeze actori români şi se traduseră piese franceze. Boşerii merg înainte cu miclele lor zăvistii, iar Heliade şi prietenii săi 'şî urmează propaganda. În fie-care an, tinerii care es din

¹⁾ Golescu şi Heliade voiau să înfiinţeze şcoli, să publice un ziar, să traducă operele cele mai însemnate de scriitorii străini, să deschidă un teatru naţional. Golescu înfiinţă chiar o şcoală în satul său şi încredinţă direcţiunea lui Aaron Florian.

²⁾ Gheorghe Asaki, născut în Herţa la 1 Martie 1788, 'şî făcuse studiile la Lemberg, la Viena şi la Roma. Deschisese, în 1812, un curs de hotarnicie în limba română la şcoala grecească din Iaşi. În 1817, organiză un teatru de amatori pentru care scrise mai multe piese în românece. Sub Domnia lui I. S. Sturdza, fu trimis la Viena ca reprezentant al Moldovei. În 1824, fu numit secretar al comisiunii de redactare a Regulamentului Organic, apoi director al şcolilor din Moldova pînă în 1849. Ministru de finanţe în 1856. Asaki muri în 1862. A fost adevăratul organizator al învăţămîntului în Moldova. A lăsat mai multe operi în proza şi în versuri.

Heliade

școlii vin să sporească rândurile acestui început de burghezime; ei se aprind la amintirile falnice din vremurile trecute, la ideile de libertatea, de neatîrnare; urmași ai legionarilor lui Traian, fii ai războinicilor lui Mihaî Viteazul și lui Ștefan cel Mare, ei nu mai au decât un vis, să redea țării fala de mai înainte, să redevină la gurile Dunării sentinelele înaintate ale civilizațiunei apusene, să restituie țarei neatîrnarea ei, să fie în sfîrșit un popor liber și să întrunească într'un singur Stat toate țările române.

Acest avînt patriotic însufleșește toate paginile lui Heliade, lui Bolintineanu ¹⁾, lui N. Balcescu ²⁾. El ne explică cum, de la început, Rusia, care pusesese mîna pe Basarabia, și Austria, care ținea Bucovina, Transilvania și Banatul, sunt privite ca dușmane, pe cînd Turcia, care se mulțumia cu suzeranitatea nominală a Munteniei și a Moldovei, fu înfățișată ca adevărata protectoare.

Acest mod de a vedea nu era ca se displacă boșerilor cei tineri cari se bizuiau pe sprijinul Franței și al Engliterei, nici boșerilor cei bătrîni cărora le plăcea mai bine sistemul turcesc cu vecinicile lui schimbări de domnii de cît sistemul rusesc cu Domnii aleși pe viață.

Simțimintul național se deșteptase în așa grad în cît cînd fu vorbă de a conceda unui Rus, Trandafilof, dreptul de a căuta și exploata mine în țară, fu de ajuns ca dușmanii lui Bibescu să respîndească sgomotal absurd că această concesiune ascunde gîndul de a înlesni ocuparea țării de o oștire rusească deghizată în minerii, ca să nu izbutească proiectul.

Austria și Rusia se îngrijiră. Cea d'ânteuu, mai direct amenințată prin propaganda profesorilor transilvaneni, ceru desființarea societății filarmonice și mai târziu a cursurilor superioare în școlile din București și din Iași; la această cerere se uni Rusia. Era însă prea târziu. Revoluția bătea la ușă.

Europa era săpată de pretutindenî. Revoluțiunea se pregătia, și, în societățile secrete unde se făceau visuri de republică universală, de State-Unite ale Europei, unde membrii se îmbătau cu cuvinte resonătoare și cu sublime speranțe, se reconstituiau naționalitățile sdrobite sub jugul tiranilor: Italia, Ungaria, Boemia, Polonia. Două dușmani erau desemnați Europei revoluționare: Austria și Rusia.

După desființarea Societății filarmonice, Heliade și prietenii lui organizară la București, sub numele de *Dreptate Frație*, o societate secretă în care intrară partizanii lui I. Câmpineanu, tot tineretul din școlii, unii preoți de ura clerului grecesc, biurocrații doritori de a ajunge la slujbele mari ³⁾, negustorii și meseriașii cărora îi se făgăduia o participare activă la afacerile comune, Evrei cărî nădăjduiau că vor căpăta drepturi, Greci cari se gîndiau că se vor întoarce vremea din trecut.

Revoluțiunea izbucni în Paris la 27 Februarie și se întinse îndată în Germania, în Italia, în Polonia, biruitoare aici, sdrobită aiurea.

În România, sguduitura să simți mai înteuu la Iași. Capitala moldoveană era însă însufleșită de alte simțiminte ca capițala munteană. Lupta nu era de cît între boșeri, și aceștia nu cereau nici suprimarea protectoratului, nici desființarea Regulamentului organic; se mulțumiau cu reforme introduse în Regulament. Comerțul și industria fiind în mîinile Evreilor pe cari Moldovenii îi priviau ca un element primejdios pentru naționalitatea lor, mișcarea nu se putuse întinde în afară de clasele privilegiate. Din altă parte, resculările țărănesci care de cu-

¹⁾ Dim. Bolintineanu se născuse în 1826. De origină macedoneană, adevăratul seü nume era Cosma; luă, cînd intra la colegiul Sf. Sava, numele mamei sale, Bolintineanu. Trimis în străinătate de frații Golești, se întoarce în 1848 ca să ia parte la mișcarea revoluționară și înființa un ziar, *Poporul suveran*, cu un alt tîner, Al. Zinne. Fu exilat după revoluție și nu se întoarce în țară de cît în 1857. Fu ministru al afacerilor străine, apoi al instrucțiunii publice și în sfîrșit consilier de Stat sub domnia lui Cuza-Vodă. A murit sărac și uitat la 20 August 1872. A lăsat un mare număr de poezii; unele, traduse chiar de dînsul în franțuzesce, au fost publicate la Paris sub titlul de *Brises d'Orient*; a mai publicat un roman, *Elena*, o traducere a *Miserabililor*, povestiri de călătorii și o istorie cam confusă a domniei lui Cuza.

²⁾ Nicolae Balcescu, născut în București la 2 Iunie 1819, muri la Palermo la 16 Noembrie 1852. A lăsat două operi foarte însemnate: *Puterea armatei a Românilor* și *Istoria Românilor sub Mihaî Viteazul*.

³⁾ «Tărani și biurocrații așteaptă o restituire care să le permită de a se găsi față în față cu proprietarii și cu boșerii cei mari. Pentru unii să iea moșiile, pentru cei-alții să ocupe slujbele cele mari ale Statului, iată dorința lor; mîntea lor nu merge mai departe!» G. CHAINOI (Ion Ghica), *Dernière occupation*, p. 2.

rënd isbucniseră în Galicia arătau boierilor nevoia de a îmbunătăți situațiunea țăranilor lor sau cel puțin de a îi face să întrevadă un viitor mai bun. Mișcarea care se produse la Iași în martie nu coprindea dar de cât două elemente: tineri, aparținând claselor de sus și care 'și făcuseră studiile în străinătate — cei mai mulți în Germania — doritori să dobândească reforme liberale și proprietari cari se temeau de o rescoală țărănească.

Ei cerură de la Domn voia să se întrunească într'o sală vecină cu palatul spre a discuta reformele ce voiau să le propună. Intrunirea se ținu la 27 martie (8 aprilie); aproape 2000 persoane erau de față. Ministrul de interne și mulți funcționari veniseră și ei. O lungă discuțiune se începu la care luară parte, între alții, Lascar Catargiu și Alexandru Cuza. Se alese un comitet de 16 membri cu însărcinarea de a redacta cerințele adunării.

Memoriul fu gata chîr a doua zi și înmănat Domnului. Semnatarii, în număr de 800, afirmau adîncul lor respect pentru Regulamentul organic și cereau desființarea pedepselor corporale în armată, responsabilitatea ministerială, îmbunătățirea soartei clerului, înființarea unui tribunal de comerț la Iași, traducerea în românește a Codului de comerț francez, care era introdus în Moldova de 15 ani, prefacerea portului din Galați, crearea unei bănci de scompt, desvoltarea școlilor, amnistia osândiților politici, măsuri spre a garanta stabilitatea funcționarilor, reforma Codului criminal, publicitatea ședințelor tribunalului și ale Adunării naționale, disolvarea Adunării existente în care nimeni nu avea încredere și alegerea unei alte Adunări în așa condițiuni în cât să fie în adevăr reprezentarea țării, dreptul pentru Adunare de a presinta proiecte de lege, desființarea censurei, înființarea unei garde naționale și măsuri grabnice spre a îmbunătăți soarta țăranilor¹⁾.

Mihaï Sturdza Vodă nu vëzu sau se făcu că nu vede în actul ce îi se înfățișa de cât partea privitoare la disolvarea Adunării, și declară că refuză să primească propunerii ce li se par revoluționare, și că dealtmintrelea, înființarea unei garde naționale este contrarie Regulamentului.

Fără a aștepta mai mult, Domnul se retrase cu membrii familiei sale într'una din casarele orașului și porunci să se aresteze capii mișcării. Trei spre-zece tineri²⁾, toți aparținând celor mai bune familii moldovene, fură arestați, duși la Galați și expulsați din țară. Alți fură duși la hotarele austriace și un mare număr de boieri fură surghiuniți pe la moșiile lor, iar doi fură închiși într'o mănăstire.

Indată Rusia și Turcia trimiseră comisari în Moldova și în Muntenia³⁾ ca să cerceteze despre starea spiritelor; în Bucuresci se respândi știrea că oștirile rusești, cari stau gata la hotare așteptând prilejul de a intra în țară, trecuseră Prutul.

Aceasta se petrecea în luna martie; se știa deci în Bucuresci că ori-ce mișcare sedițioasă va putea să aducă după sine o ocupare a Principatelor.

¹⁾ În broșura ce publică în luna August la Czernovicz sub titlul: *Dorințele partidei naționale din Moldova*, M. Kogălniceanu a dat un text care se cam deosebesc de acela ce fu înmănat lui M. Sturdza-Vodă. A reintrodus chestiunile asupra cărora cei mai tineri din partid fuseseră siliți să cedeze, precum sunt libertatea presei, egalitatea civilă și politică a tuturor cetățenilor, dreptul pentru toți de a face parte din Adunare, alegerea Suveranului în toatele clasele societății, juriul pentru afacerile criminale și de presi, emanciparea Evreilor, unirea Moldovei cu Muntenia, etc. Kogălniceanu se ridică cu vioiciune în protiva protectoratului rusesc și în protiva Regulamentului: «De la 1834, zice el, ce măsură generală s'a adoptat în țară? Ce lege s'a propus Adunării sau s'a pus în aplicare înainte de a primi învoirea Rusiei? Care slujbaş s'a numit fără voia consulului rusesc?» Conchidea că protectoratul și Regulamentul au răpit Moldovei dreptul seii de legiuire interne și de autonomie, și emite dorința că Moldova și Muntenia să formeze un singur Stat.

²⁾ Acești 13 tineri erau: Panait Balș, B. Cantacuzino, N. Catargiu, Al. Cuza, M. Epureanu, Filipescu, Al. Moruzi, Moldovanu, Miclescu, D. Rosetti, Lascăr Rosetti, Răducanu Rosetti și Romalo.

³⁾ Tala'at Efendi din partea Turciei, iar generalul Duhamel din partea Rusiei. Acesta din urmă avea și o misiune specială, cea de a pregăti o ocupare militară a Principatelor spre a putea interveni în Austria unde mișcările revoluționare luau proporții din ce în ce mai mari.

CAPITOLUL VIII

REVOLUȚIUNEA ÎN MUNTENIA. — PROCLAMAREA CONSTITUȚIUNEI. — ABDICAREA LUÎ BIBESCU VODĂ. —
GUVERNUL PROVIZORIU.

În ciuda acestei amenințări, evenimentele luară o înfățișare din cele mai serioase în Muntenia.

Chiar în luna lui martie, se alesese un Comitet revoluționar din care făceau parte frații Golești, vărul lor Al. G. Goleșcu, Heliade, Ión Ghica și frații Bălcesci. Se complectă câte-va zile în urmă cu C. A. Rosetti și frații Brătienii cari sosiau din Paris și C. Bolliac. Acest comitet va fi în capul mișcării pînă la sfîrșit.

Scopul seî netăgăduit era de a rupe relațiunile cu Rusia. Țara să scape de Protectoratul, dar să rămână sub suzeranitatea Porței. Domnul să nu mai fie ales pe viață, ci pe cinci anî și luat din toate clasele societății, adică să fie ca un președinte al Republicei muntene.

Comitetul se bizuia pe sprijinul Engliterei la Constantinopole și pe ajutorul efectiv al Franței. Lamartine, atunci ministru al Afacerilor străine, nu zisese oare în faimoasa sa circulară către Puterî:

«Dacă ceasul reconstituirei a cător-va naționalități impilate în Europa sau aiurea îi se pare că a sunat în decretele Providenței, Republica franceză se va crede în drept de a lua armele ca să sprijinească aceste mișcări legitime».

Revoluționarii din București căutară deci să creeze această «mișcare legitimă».

Ion Ghica fu trimis de Comitet, în luna lui maiu, la Constantinopole ca «agent tainic și reprezentant al dorințelor Muntenilor cei mai cu vază». Fu bine primit de ambasadorii Franței și Engliterei cari ajutară mișcarea ce se pregătia.

La 9/21 iunie, trei lovituri de pistol se traseră asupra lui Bibescu, care se plimba în trăsură cu ministrul Villara. Un glonț trecu prin coșul trăsorei, altul intră în epoleta Domnului. Autorii acestui atentat, trei tineri, izbutiră să fugă.

În aceeași zi¹⁾, la Islaz, sătuleț de pe mărginile Dunării, doi membri ai Comitetului revoluționar, Gr. Goleșcu și Heliade, cu concursul prefectului județului, G. Maghieru și a-cător-va companii aduse de ofițerii lor, Chr. Tell și N. Pleșoianu, înconjurați de țărani din satele vecine, proclamă noua Constituțiune. O slujbă bisericească este celebrată de popa Șapcă; cei de față jură pe Cruce și Evanghelie că vor apăra libertățile ce țara 'și le dă acum și aclamă guvernul provizoriu ce li se propune și care se compune din St. Goleșcu, Heliade, Chr. Tell, G. Maghieru, N. Pleșoianu și popa Șapcă.

Printr'o ciudată contrazicere, guvernul provizoriu abia constituit trimite lui Bibescu Vodă noua Constituțiune și o lungă adresă prin care îi cere să se pună în capul mișcării²⁾.

Această Constituțiune, care pare copiată pe revendicările republicanilor francezi, și care arată la autorii seî o deplină necunoaștere a condițiunilor politice, economice și sociale în care se afla România, cerea egalitatea de drepturi politice pentru toți, o adunare generală compusă din toate stările societății, micșorarea listei civile, responsabilitatea ministerială, deplina libertate a preseî, dreptul pentru fie care județ de a-și alege administrațiunea, împrumutarea sătenilor clăcași prin despăgubire, instrucțiunea egală și «integrală» pentru ori-care Român de ambe-sexe, desființarea titlurilor de nobleță, crearea unei garde naționale, emanciparea Israeliților și

¹⁾ Voinescu și C. A. Rosetti, bănuți de complicitate, fură arestați. Radicalii Comitetului puseseră toate silințele ca să amână mișcarea pînă în acea zi, astfel în cât să coincida cu intrarea lui Mazzini în Roma, și cu triumful lui Ledru Rollin și al prietenilor seî la Paris.

²⁾ Se știa că Bibescu nu va primi. D. Colescu-Vartic, în *Zile revoluționare*, zice (p. 133): «C. A. Rosetti, însărcinat să roage pe Bibescu de a se pune în fruntea mișcării pentru reformă și regenerării țării, a fost întâmpinat cu un refuz categoric». Și adaugă câte-va rânduri mai jos: «Acest comitet alege prin Martie din sînul seî un sub-comitet de trei: Ion Ghica, N. Bălcescu și Al. G. Goleșcu, pe care 'l însărcină ca, ori-ce speranță din partea Domnului fiind pîrdută, să organizeze și să conducă mișcarea, acum inevitabilă».

accesiunea la drepturi politice pentru «toți compatrioții de orice lege», în sfârșit convocarea unei Constituante.

În proclamarea ce o adresa țării spre a îi face cunoscute cele ce se petrecuseră la Islaz, guvernul provizoriu afirma respectul său pentru toate puterile, spunea însă sus și tare că voesce ca autonomia Munteniei să fie respectată. Adăuga: «Poporul român repudiază un Regulament care este contrariu drepturilor sale legiuitoare și contrariu tractatelor care recunosc autonomia sa. Această repudiare este în folosul chiar a Porței, care va fi arbitru împreună cu Franța, Germania și Anglita, căror Români cer dreptate și ajutor în contra oricărei violențe li s'ar face.»

Comitetul, declarându-se în contra protectoratului și în contra Regulamentului organic, nu se putea bizui pe concursul Domnului care fusese ales cu consimțirea Rusiei și în virtutea Regulamentului. Ca să izbutească în întreprinderea sa, îi trebuia sprijinul unor oștiri turcesci, adică o nouă ocupare a Munteniei și fără îndoiala războiul cu toate ororile lui. În entuziasmul lor, o parte din membrii Comitetului nădăjduiau că la chemarea lor țara întreagă se va scula și în acest scop înscriseseră în Constituțiune paragraful prin care se făgăduia pământurile țăranilor. Li s'ar fi arătat pe Ruși ca dușmanii proiectului și pe Turci ca venind spre a veghea la stricta aplicare a făgăduielor guvernului. Însă ceea ce fusese cu puțință în Sârbia și în Grecia, ceea ce era să se petreacă mai târziu în Transilvania, nu era cu puțință în Muntenia, unde țăranul nu avea nici o conștiință de naționalitate sa și uria de o potrivă pe Turci, pe Ruși și pe boieri ¹⁾.

Comitetul, precum am spus-o mai sus, nu avea cu dînsul de cât o parte din boieri, tineretul din școli, negustorii și meseriașii din capitală, și acești mahalagii pe cari îi găsim în toate turburările, când într'o parte, când într'alta, adică tot ce trebuia spre a alcătui o mulțime în strade, iar nu o oștire gata să înceapă războiul. Crezând că va putea să tirească pe țăranii după dînsul, Comitetul și instrăină pe boieri; nu rămase decî de cît cu tinerimea plină de patriotică iluziuni, cu negustorii și meseriașii gata să manifesteze, dar nu să se bată, și cu «mulțimea», unealtă de desordine, nu însă de rezistență.

La 11/22 iunie, clopotul bisericii mitropolitane dă un semnal ce este repetat îndată de toate clopotele din Bucuresci. Membrii societății *Dreptate-Frăție* se adună în mahalaoa negustorilor și o lungă procesiune se îndreptează spre Palatul Domnesc unde o ajung N. Golescu și Ioan Brătianu, cari amîndoi intră la Domn în capul unei deputațiuni.

Principele Bibescu, cedând presiunii ce îi se face, și puse iscălitura în josul proiectului de Constituțiune ce îi se înfațșa și constitui noul cabinet sub dictarea celor doi capi ai resculării: N. Golescu, la interne; Heliade, la culte; N. Bălcescu, la afaceri străine; colonelul Odobescu, în capul miliției; G. Maghieru, la finanțe; C. A. Rosetti, prefect de poliție.

A doua zi, 12/24 iunie, consulul general al Rusiei, d. de Kotzebue, crezând că Bibescu-Vodă primise de bună voie să se pună în capul mișcării, îl înștiință, prin o scrisoare scurtă și rece, că, fiind dată împrejurările, încetează cu funcțiunile sale și părăsesce capitala.

Bibescu Vodă, căruia nu îi plăcea să întrebuițeze mijloacele strașnice și care nu se putuse hotărî a urma sfaturile lui Kiselef care îi spunea să țină măsuri preventive în contra autorilor mișcării, să vîzu silit să abdice. Înțelesese poate că o parte din armată nu l va urmări în cas de conflict. Nu voi să ia asupra-î urîcenia unei lupte între frați, nici răspunderea unei noi ocupări rusești și încă mai puțin întoarcerea la starea de lucruri de mai înainte de Re-

¹⁾ Membrii Comitetului nu se putură înțelege asupra soluțiunii de dat cestiunii țărănești. Guvernul provizoriu și ministerul, compus din elemente moderate, se temeau de a provoca o răscălare de țăranii, pe când N. Bălcescu, C. A. Rosetti și frații Brătienii voiau cu orice chip să facă să se scoale țăranii. Emisarii fură trimiși în toată țară, cari făgăduiau locuitorilor că li se va împărți moșiile ce le muncesc. Li se explică că cuvîntul «Constituția» înseamnă desființarea clăcei și împărțirea pământurilor boierescii; se sbuciumă țara într'atît în cât boierii se îngroziră și făcură tot ce le stă prin puțință ca să oprească mișcarea. Radicalii din comitet încercară atuncî, spre a potoli îngrijirile boierilor, marî și micî, și neastîmpărările țăranilor, cari se făceau primejdioși, de a convoca o comisiune mixtă ca să rezolve cestiunea rurală; această comisiune însă, convocat *in extremis*, nu dete nici un rezultat, iar țăranii învinoșiră pe oamenii de la 1848 că nu le a dat «Constituția», adică partea lor din proprietăți ce n'au încetat să o ceară d'atuncî.

gulament. De aceea, în noaptea de 13—14 Iunie, adresă miniștrilor pe cari cu de-asila îi promise, aceste cuvinte: «Fiind-că simt că puterile mele nu sunt în raport cu ceea-ce împrejurările de față ar cere de la mine, și nevoind să am remușcarea că am compromis soartea țării mele, păstrând în mâinile mele mai mult de cât 'mă este cu puțință frinele guvernului, vi le înmân și mă întorc în viața privată cu această liniște de suflet ce o dă o conștiință împăcată.» In aceeași zi, Domnul plecă din țară.

Revoluțiunea era biruitoare. Revoluționarii însă nu știaū în cotro să se întoarcă. Ceī cari tot mai nădăjduiaū că Domn se va pune în capul mișcării și că astfel revendicările lor, înfățișate ca expresiunea dorințelor unanime ale țării, vor avea sorți de a fi aprobate de Poartă care mai în urmă le ar impune Țarului, erau foarte îngrijați de plecarea lui Bibescu; iar cei cari știaū că Domnul nu va primi cu nici un preț ca să se pună în capul unei mișcări îndreptate în contra Rusiei, nu se aștepta la o plecare așa grabnică, socotiaū că Bibescu se va gândi mai mult înainte d'a se hotări să abdice, că se va câștiga vremea și că negocierile începute la Constantinopole și la Pesta vor putea să izbutească pînă atunci.

Neașteptata abdicare a lui Bibescu punea în conflict imediat interesele boșerilor cari îndemnasera mișcarea numai ca să împingă pe unul din ei la tron—fostul Domn Al. Ghica sau I. Câmpineanu—și interesele radicalilor cari voiaū să proclame republica cu St. Golescu ca președinte¹⁾—fără a vorbi de candidatura lui Heliade—îndată ce țara ar fi în picioare. Alianții se bănuiră unii pe alții și căutară să 'și ia oare-cari asigurări.

Miniștrii se întruniră cu membrii Comitetului și constituiră un nou guvern provizoriu compus din mitropolitul Neofit, Heliade, St. Golescu, Chr. Tell, G. Maghieru și Scurtu. Ceī mai aprinși din Comitet, C. A. Rosetti, I. Brătianu, N. Bălcescu și A. G. Golescu, fură numiți secretari ai guvernului²⁾. Ministerul fu de asemenea modificat și compus de elemente moderate³⁾.

Din ziua acea, elementul radical al Comitetului, ca să apese asupra hotăririlor guvernului, amestecă «mulțimea» la toate actele sale. Întruniri sub cerul liber se ținură la Filaret; acolo se rostiră discursuri, se binecuvîntară steaguri, se aclamă Constituțiunea ca la Paris în 1789. Dar, pe câtă vreme poporul se dedea la veselia ceasului de față, uitând învățămintele trecutului și nepăsător la amenințările viitorului, guvernul, ministerul și Comitetul, care se înțelesesă când era vorba de a înscrie principie în Constituțiune, erau într'o cumplită neînțelegere acum ca să pună aceste principie în aplicare. Este ușor a pune pe hârtie fraze sforăitoare, și cuvintele de libertate, de dreptate, de frăție, sunt din acelea care găsesc tot d'auna un resunet în sufletul oamenilor. Vine însă un ceas când cuvintele nu sunt de ajuns și trebuie luate hotăriri practice. Se făgăduise țaranilor că vor fi împroprietăriți, adică că li se vor da pămînturi luate din moșiile boșerilor și se adaosese că aceștia vor fi despăgubiți de Stat. In ce mod era să se facă expropriarea și era să se plătească despăgubirea? Nu se hotărise nimic în această privință. Când se pregătia mișcarea, Comitetul 'și zisese că va avea vreme să se gîndească după ce se va face Revoluțiunea. Acum Revoluțiunea era făcută și o soluțiune se impunea. Țăranii, în inima cărora se deșteptase speranțe ce nu se putea realiza, începeau să se miște; iar boșerii, cari se temeau, se pregătiaū să se împotivească.

¹⁾ Îndată după abdicarea lui Bibescu, Mitropolitul Neofit convocase la Mitropolie pe locuitorii cei mai cu vază ca să se înțeleagă împreună cu dișii «asupra măsurilor de luat spre a înlătura nenorocirile ce starea de anarhie în care se afla țara 'l făcea să le prevadă». Amenințat de radicali că va fi destituit, Mitropolitul 'și schimbă modul de a vedea și primi președinția noului guvern, pe care nu încetă să 'l sape.

²⁾ Frațiunea radicală din Comitet, compusă din N. Bălcescu, C. A. Rosetti și frații Brătienii, voia să împingă pe colegiilor la măsuri extreme. Dișii credeau că se poate trage folos din starea de turburare în care se afla Europa ca să scape pe Români și de protectoratul rusesc și de suzeranitatea Sultanului. Planul lor era de a se uni cu Ungurii și de a proclama republica. «Partidul radical, zice d. Al. Xenopol, nu tindea la nimic mai puțin de cât să declare războiul Turciei, Rusiei și Austriei, spre a constitui regatul Daciei, cu cele două țări române, mărită cu Basarabia, reluată de la Ruși, și cu Bucovina, Transilvania și Banatul, reluate de la Austria». *V. Histoire des Roumains de la Dacie Trajane*, T. II, p. 510—511.

³⁾ Ministerul fu astfel compus: I. Câmpineanu, *justiție*; I. Voinescu II, *afaceri străine*; C. N. Filipescu, *finanțe*; G. Nițescu, *control general*; colonelul Odobescu, *război*; Heliade, *culte*; Sc. Krețulescu, *comandant provizoriu al gardei naționale ce era a se înființa*; C. Krețulescu, *președinte al consiliului comunal*; N. Moșoiu, *prefect al poliției*.

La 19 iunie, boierii ținură o întrunire în urma căreia se duseră cu toții la Palat unde se afla guvernul. Ministrul de război, colonelul Odobescu și colonelul Solomon, în capul câtorva soldați, se folosiră de această împrejurare ca să aresteze pe membrii guvernului și pe miniștri, afară de I. Brătianu și C. A. Rosetti cari în ajun demisionaseră.

Se proclamă un guvern nou; dar C. A. Rosetti și Brătianu izbutesc cu o ceată de oameni hotărâți să pătrundă în Palat și arestează pe Odobescu. Jos în curte soldații cari înconjoară pe Solomon, vîzându-se amenințați de mahalagi, trag în ei, omor și rănesc pe câți-va inși¹⁾. Această împușcătură aprinde capetele. Mulțimea se repede la soldați și îi desarmează. Colonelul Solomon este arestat cu maiorul Locusteanu; iar Heliade, care proclamase noul guvern de pe balconul Palatului, rostia a doua zi, în numele fostului guvern reintegrat, o cuvîntare pe mormîntul victimelor acestei întristătoare întîmplări.

Odobescu, Solomon și Locusteanu fură trimiși înaintea unui consiliu de război cari îi osîndi pe toți trei la degradare și trimise pe cei doi d'ântîiu înaintea tribunalului criminal ca să fie judecați ca omorîtori.

Osîndiri zadarnici, căci, a doua zi, răspîndindu-se șvonul că vin Rușii, guvernul care simțea că opiniunea publică se deslipesce de dînsul și că nu se putea bizui pe corpul ofițeresc, părăsia capitala și vestia poporul că se retrage în munți (28 iunie). Și anunță plecarea astfel:

«Guvernul ce l'ați ales, cugetînd că greaoa misiune cu care l'ați onorat nu s'a sfîrșit, a făcut apel la toate puterile străine, care, în diferite rînduri, ne au făgăduit ajutorul armelor lor, și spre a putea tracta cu Puterile și să fim în stare de a face o protestare cu armele în mîna, guvernul, în consciința sa de Român și împins de mai multe motive, a crezut că trebuie să se retragă în munți, pe vîrfurile Carpaților, acolo unde este singura noastră cetate».

La câțiva kilometri din București, soldații escortei și ofițerii lor refuzară de a însoți mai departe pe membrii guvernului care trecură în Transilvania.

Frazele sforăitoare din proclamarea nu aveau decî alt scop de cît să ascundă o fugă rușinoasă.

CAPITOLUL IX.

INTERVENIREA TURCIEI ÎN MUNTENIA. — CELE DIN URMĂ ZILE ALE GUVERNULUI PROVIZORIU. — OCUPAREA MUNTENIEI DE CÂTRE OȘTRILE TURCESCİ.

Pe cînd guvernul provizoriu se retrăgea în Transilvania, la București, sub auspiciile mitropolitului Neofit, președinte al acestui guvern, se constituia o caimacamie compusă de doi boieri mari, T. Văcărescu și Em. Băleanu; colonelii Odobescu și Solomon erau puși în libertate și rechemăți în capul armatei; foștii funcționari erau reintegrați și noua poliție pregătia mîsurile în contra autorilor mișcării revoluționare.

Nu avu vreme însă să le pună în executare. Ioan Brătianu, care, și de astă dată, nu luase parte la hotărîrile colegilor săi și care se convinsese că Rușii, față de protestarea Porței au renunțat de-o-cam dată să ocupe Muntenia, I. Brătianu, strînse pe membrii Societății *Dreptate-Frăție*, și, în capul lor, se duse la mitropolit (30 iunie). Cu toții 'l siliră să iscălească o proclamare prin care, găsind reu concursul ce 'l deduse caimacamie d-lor Văcărescu și Băleanu, anunța că fostul guvern va fi rechemat și funcționarii destituiți puși iar în slujbă.

O comisiune interimară²⁾ fu constituită îndată. În septămîna ce urmă, membrii fostului

¹⁾ Fură șapte oameni uciși și opt răniți.

²⁾ Această comisiune se compunea din Mitropolitul Neofit, I. Cămpineanu, C. Krețulescu, N. Mincu și I. Brătianu. D. Aaron Florian fu numit prefect de poliție.

guvern se întorseră la Bucuresci; iar colonelii Odobescu¹⁾ și Solomon²⁾, dându-și demisiunea din armată, părăsiau Muntenia.

Din ziua acea, cu greu se poate ști care este adevăratul guvern, cel vechiul care s'a întors și al cărui președinte este acel mitropolit care pe rând l'a declarat căzut și apoi l'a proclamat regulat, cel nou care nu era decât interimar și al cărui președinte este tot mitropolitul Neofit, sau comitetul revoluționar. În orice caz, acesta din urmă are cea mai mare înrîurire, deși membrii seî trăesc din ce în ce în cea mai deplină neînțelegere. Sunt gelosii între dinșii, uneltesc unii în contra altora, și pierd vremea în discuțiuni zadarnice, se hrănesc cu visuri și nu se pot înțelege asupra măsurilor cele mai grabnice. Proiectul de Constituțiune prevedea că o Adunare constituantă se va alege îndată spre a da țării legile cele noi ce erau numai arătate. Nici un proiect de lege nu era gata și nici una din soluțiunile propuse nu întrunia majoritatea. Boierii reformiști voiau să se dea garanții proprietarilor; Heliade era de părerea lor; N. Bălcescu tot trăia în visul seî de regenerare democratică și națională, pe când Rosetti și Brătianu, confundând situațiunea Munteniei cu cea a Franței, a Italiei sau a Ungariei, nădăjdiu că vor găsi în afară un sprijin, care pînă la sfîrșit erau să le lipsească³⁾.

O singură speranță⁴⁾ rămănea revoluționarilor, o intervențiune a Porței pe care Franța și Englitera o împingeau în contra Rusiei. Din nenorocire, Poarta vedea lucrurile cu totul altfel. Ea se mărgini întru a protesta în contra întrării oștirilor rusesci în Moldova⁵⁾, și, drept compensațiune, ea porunci lui Suliman pașa să treacă Dunărea cu 8.000 o menii și să se așezepe malul stîng (29 iulie).

În aceeași zi, d. de Nesselrode dedea la iveală circulara în care numesce mișcarea revoluționară din Bucuresci: «opera unei minorități, ale-cărei idei de guvernament nu sunt de cât un plagiat imprumutat propagandei democratice și sociale din Europa». Cancelarul rusesc anunța cu acest prilej că un corp de armată va ocupa Principatele împreună cu oștirile turcesci spre a restabili ordinea.

În seara acea, clubul revoluționar se întruni și I. Brătianu sprijini această propunere ne-bună că poporul trebuie să se împotrivească schimbărilor ce unii vor să îi impune cu dea-silă.

Noaptea, sosi la Bucuresci Tinghir effendi, secretarul lui Suleiman pașa, însărcinat să înmăne mitropolitului și boierilor scrisori din partea generalului turcesc.

Cei mai înaintați din Comitet⁶⁾ nu găsiră altceva de făcut de cât să provoace o întrunire la Filaret. Ioan Brătianu luă cuvîntul și susținu că Poarta recunoasce că interesul seî cere ca Muntenii să fie liberi și tari. «Ceva mai mult, urmă dînsul, Franța, Italia, Germania, Engli-

¹⁾ Ioan Odobescu se născuse la Craiova în 1793; a murit la Bucuresci în 1857. Servise în armată rusească pînă în 1829 și ajunsese la gradul de colonel. A fost în urmă adiutant al lui Al. Ghica-Vodă de la 1834 pînă la 1842.

²⁾ Ioan Solomon, născut la Pleșoiu (Oltenia) în 1793, a murit la Craiova în 1892. Înrolat într'o ceată de Panduri, luă parte la toate luptele în contra Turcilor pînă în 1821, când se uni cu Tudor Vladimirescu. În 1828, întră în armata rusească, și, la 1830, în miliția munteană cu gradul de colonel. A fost adiutant al principelui Sîrbeș în 1853.

³⁾ Ioan Brătianu era urmărit de ideea că se poate încheia o alianță cu Ungurii. Vorbind de mișcarea de la 1848 în broșura sa *Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient* (Paris, 1855, p. 7), dînsul scrie: «Puțin a lipsit ca Slavi, Ungurii și Români să se învoiescă; batalioanele rusesci sosiră la vreme ca să împiedice această înțelegere.» Cu toate cele petrecute, I. Brătianu nu s'a putut convinge de neputința acestei înțelegeri, deși Kosuth, în 1841, proclamase sus și tare principiul predominant al politicei unguresci: «Sau, scrisese el în *P.sti Hirlap*, toate naționalitățile din țară trebuie să se contopească într'una singură, mare și puternică, cea a Ungurilor, sau acești din urmă trebuie să pîră.»

⁴⁾ «Turcii, îndemnați un moment de Franța ca să între în relațiuni oficiale cu noul guvern muntean, nu întărzii să bage de seamă că Franța nu îi va sprijini, și că se vor găsi, făcînd aceasta, isoiați cu singurile lor forțe, în luptă cu Protectoratul.» (H. DESPREZ, *Les Peuples de l'Autriche et de la Turquie*, t. II, Paris, 1850.)

⁵⁾ Armata rusească trecuse Prutul la 18/30 iunie.

⁶⁾ Unul din promotorii mișcării de la 1848, Ion Ghica, scria în 1853, vorbind de C. A. Rosetti, și de frații Brătienii: «Lăsați fără direcțiune, fără nici o supraveghere, într'un oraș ca Paris, neștiind prin ei însă-și să aleagă școala și cursurile unde puteau să primească învășămîntul ce le convenia, acești tineri se duceau numai să asculte nisce profesori străluciți și populari. Prea aprinși ca să nu se exalteze pînă la entusiasm la cuvintele lui Michelet sau ale lui Quinet, nefiind copii îndestul ca să câștige altceva decăt admirațiunea pasionată a ideilor revoluționare, nu izbutiau să între în relațiuni de cât cu agitatorii societății; erau adăpați de doctrinele cele mai primejdioase.» (G. CHANOL, *Dernière occupation des Principautés par la Russie*, p. 19).

tera, Unguri și mai ales frații noștri din Transilvania, din Banat, din Bucovina, din Moldova și din Basarabia, cari sunt în număr de opt milioane, vor ajuta cauza noastră. Să nu uitați că strămoșii noștri, sub Mihaï Viteazul, cu 6.000 Români biruiră sute de mii de Turci, atunci când toată Europa tremura înaintea Porței.»

O putere a cuvintelor, ilogism al mulțimilor, amăgire contagioasă a simțimentelor generoase! Aceste sutimi de oameni pe care o lozincă îi întrunise în câmpul libertății, cari nu știaș nici să scrie nici să citească, dar cari credeau în capii lor și se îmbătau de cuvintele lor aprinse, se văzură de o dată liberi, neatârnați, aliați cu Români din toate provinciile surorii, sprijiniți de baionetele marilor puteri apusene, și, într'un avânt nebun, votară prin aclamațiune o declarațiune, pregătită dinainte, prin care făgăduiau, dacă Turcia și va retrage oștirile să devină «intăritura Constantinoplei» și amenințau, la cas contrariu, că vor rupă orî-ce legătură cu imperiul otoman. Prin aceeași declarațiune, orî-ce Român nu împărtașia aceste idei, era pus afară din lege.

Urmarea acestor cuvinte nesocotite fu că, la 2 iulie, Omer pașa¹⁾ trecu Dunărea cu un corp de armată. Suleiman pașa înștiința tot de odată pe cei din Bucuresci că Poartă cere ca guvernul să se retragă spre a face loc unei caimacamiei, conform cu dispozițiunile Regulamentului organic.

Majoritatea guvernului fu de părere că trebuie să cedeze, însă cu oare-care condițiuni. Stefan Golescu fu trimis la Giurgiu spre a explica lui Suleiman că «poporul» nu primesce de cât o caimacamie compusă din mai multe persoane.

La întoarcerea lui Golescu (23 iulie) se ținu o mare intrunire la Filaret unde se proclama ca membri ai caimacamiei pe însuși membri ai guvernului provizoriu, ministerul rămânând același. Dacă Poarta ar fi primit, ar fi recunoscut situațiunea creată de revoluțiune și nu s'ar fi schimbat decât titulatura guvernului. Ca să dea o dovadă de respectul său pentru Sultan, noua caimacamie (mitropolitul Neofit, St. Golescu, Heliade, Chr. Tell, G. Maghieru și Mincu) publică următoarea proclamațiune:

«Guvernul provizoriu a încetat; o caimacamie compusă din șapte membri l'a înlocuit. Legile cele noui nu vor putea intra în vigoare de cât după aprobarea și sancționarea M. S. Sultanului, grațiosul nostru Suzeran».

Dacă ne amintim că mișcarea revoluționară izvorise din simțimentul de revoltă ce l'provocă introducerea pe furie în Regulamentul organic a unei formule absolut la fel, privitoare însă Rusiei, ne întrebăm dacă era nevoie de a turbura așa de adinc țara, de a o expune la o nouă cotropire și la noui nenorociri, spre a ajunge la urma urmei prin a făgădui solemn că legile nu vor intra în vigoare de cât după ce vor fi primit aprobarea și confirmarea Sultanului. Revoluționarii cădeau din înălțimea visului lor de neatîrnare. Se putea ca nisce boieri deprinși să se plece să fi primit o formulă care aducea o atingere autonomiei țării; dar era ceva mult mai grav ca o asemenea concesiune — care împingea Muntenia cu 25 ani înapoi — să fie făcută de aceia cari se ziceau adevărații reprezentanți ai națiunei române.

Poarta însă nu voi să audă nimic. Ea cerea ca toate să se facă conform cu Regulamentul organic și Revoluționarii se văzură siliți să aclame — căci toate se făceau prin aclamări — o nouă caimacamie compusă din N. Golescu, Chr. Tell și Heliade (28 iulie)²⁾.

Suleiman pașa recunosc pe această caimacamie și veni să petreacă trei zile la Bucuresci, unde îi se făcu o primire entusiastă.

Indată ce se află la Constantinople ceea ce se petrecuse, Suleiman — pe care Rusia l'inviniua, cu oare-care dreptate, că fusese cumpărat de revoluționari — fu rechemat.

¹⁾ Omer pașa (Mihaï Lattas) se născuse în 1806 la Ploski în Croația. Părăsi de vreme armata austriacă ca să treacă în Turcia, unde se lepădă de legea creștinească și ajunse repede la o'naltă situațiune militară. Guvernator al Libanului în 1842, primi însărcinarea de a potoli resoala din Albania în 1843, apoi cele din Kurdistan în 1845. Luă parte la războiul din Crimeea și muri la Constantinople în 1871.

²⁾ Tot atunci fu constituit comitetul Clubului Regenerării, al-cărui scop era de a pregăti alegerile pentru Constituanta ce se credeau apropiate și de a face să triumfe ideile democratice. Acest comitet se compunea din d-nii C. Boliac, C. A. Rosetti, I. Brătianu, D. Bolintineanu, Al. Zanne, C. Bălcescu, Al. C. Golescu, R. Golescu, C. Krețulescu, Duca, Gr. Grădișteanu, I. C. Cantacuzino, I. A. Filipescu, C. Roată, Gr. Peref, Al. Orescu, P. Teulescu, Kirilov și popa I. Znogoveanu.

La 4 septembrie, noul comisar turcesc, Fuad efendi ¹⁾, ajungea la Giurgiu cu generalul rus Duhamel. Cea din urmă nădejde a revoluționarilor prierise; Poarta și Rusia se înțeleseseră în sfârșit ca să restabilească Regulamentul organic și vechia stare de lucruri. Revoluțiunea din Paris, în care speraseră așa de mult cei din Bucuresci, avusese de efect să împiedice Franța și Englitera să sprijinească Turcia și aceasta se vedea din nou silită să se supună Țarului.

«Mulțimea», rău sfătuită, alese acest moment, 6 septembrie, ca să se ducă să ceară caimacamilor textul manuscris al Regulamentului organic și Arhontologia, care îi se dădură. În curtea palatului și înaintea consulatului Rusiei, «mulțimea» făcu, împrejurul acestor documente, puse pe nisele târgi, simulacrul slujbei pentru morți; se duse apoi la Mitropolie, unde capul Bisericii se arătă cu mitra în cap și cu cărja în mână, îmbrăcat cu sfințele odăjdii, și înconjurat de d-nii I. Brătianu ²⁾, C. Boliac și C. Aristia. Se clădi un rug și cu mare pompă se arse Regulamentul organic și Arhontologia, pe care le afurisi mitropolitul.

Oștirile turcescǎ sosiră aproape de Bucuresci și, la 13 septembrie, Fuad scria mitropolitului ca să l roage să vină la lagărul de la Cotroceni cu boierii, fruntașii și negustorii cei mai cu vază ca să afle despre voințele Sultanului.

O deputațiune însemnată răspunse la invitarea lui Fuad care îi comunică că Sultanul, doritor de a restabili ordinea în Muntenia, hotărîse să înlocuiască caimacamia de trei printr'un singur caimacam, logofătul C. Cantacuzino.

O mare protestare izbucni din rândurile revoluționarilor cari făceau parte din deputațiune. Indată se văzură înconjurați de soldații turci și arestați ³⁾. Fură trimiși și închiși la mănăstirea de la Cotroceni și oștirea turcească intră în capitală, unde o încăierare sângeroasă se întâmplă cu pompierii care refuzară să predea casarma lor.

Revoluțiunea era sfârșită ⁴⁾. Heliade se ascunse la consulatul englez, generalul Tell fugi în Transilvania, iar N. Goleșcu la Constantinopole. Numeroase arestări urmară și mulți cetățeni fură izgoniți din țară printre cari: G. Maghieru, I. Maiorescu, I. Bălăceanu, Gr. Marghiloman, M. Marghiloman, G. I. Vernescu, C. Pădeanu, N. Krețulescu, T. Laurian, Gr. Serurie, P. Cernătescu, etc.

Revoluțiunea ținuse trei luni. Ea nu dăduse țării nici o reformă și se mărginise întru a proclama nisele principie, semînță roditoare, zic unii, semînță de discordie, pretind alții. După trei luni de sbuciumări, Muntenia se găsia într'o stare mai nenorocită de cât înainte, în prada anarhiei și a unei îndouite ocupări; nici o clasă a societății nu se folosise de evenimentele ce se produseseră, și miseria era pretutindenți la culme. Un singur lucru mai trăia, simțimintul național ce Heliade și N. Bălcescu l sădiseră în inima tinerei generațiuni.

«Negreșit nimeni nu tăgăduesce, zice d. G. Bengescu ⁵⁾ în prefață *Bibliografiei franco-române*, că autorii mișcării naționale din 1848 au avut slăbiciunile lor, că au comis greșeli, că s'au azvîrlit cu tot avîntul și neexperiența tinereței într'o primejdioasă aventură, care, fiind dată situațiunea nesigură a țării lor, ar fi putut să se întoarcă în paguba ei, dar oare nu este aceasta istoria tuturilor revoluțiunilor? Și dacă aceste slăbiciuni și aceste greșeli au fost res-

¹⁾ Fuad-Mehemed se născuse la Constantinopole în 1814. Mai întâi hirurg în marină, intră în diplomație în 1834. Interpret șef, în urmă ministru de interne și apoi în patru rânduri ministru al afacerilor străine. Numit pașă în 1855, președinte al Tanzimatului în 1857, însărcinat cu o misiune specială în Siria (1860), ajunsese mare vizir (1862—1865). Se bucura de un mare renume ca poet. A murit la Nissa în 1869.

²⁾ Ioan Brătianu era atunci prefect de poliție.

³⁾ Se arestară mai întâi: C. A. Rosetti, I. Brătianu, R. Goleșcu, N. Bălcescu, B. Bălcescu, D. Bolintineanu, Al. Zanne, C. Goleșcu, C. Boliac, St. Goleșcu, M. Moșoiu, Gr. Grădișteanu, N. Ipătescu, Cioranu, Dancovic, Solacolu, Vasiliade, Gr. Ipătescu, Pereș, C. Aristia, C. Romanescu, etc., adică toți membrii clubului Regenerării. Fură duși, după câte-va zile, în Turcia unde dobândiră felurite slujbe de la Turci, mulțumită influenței lui Ion Ghica care fusese numit beiu la Samos. C. A. Rosetti, care izbuti pe drum a scăpa, mulțumită devotamentului soției sale, se duse la Paris unde frații Brătien și frații Goleșci veniră și ei ceva mai târziu. Cât pentru N. Bălcescu, care era foarte rău bolnav de piept, se așeză mai întâi la Paris, și apoi la Palerma unde muri în 1853.

⁴⁾ La 19 septembrie, armata rusească sosia înaintea Bucurescilor, unde intră la 30.

⁵⁾ D. G. Bengescu a fost mulți ani secretar al legațiunei române din Paris, unde a publicat o operă însemnată, *La Bibliographie de Voltaire*, care fu premiată de Academia Franceză. Fu numit apoi Ministru plenipotențiar la Bruxelles. E astăzi consul general la Constantinopole.

cumpărate printr'un patriotism fierbinte, printr'o încredere adîncă în menirea patriei române, prin exilul suferit cu răbdare și întrebuințat în folosul cauzei unei națiuni pe care acești pribegi au contribuit să o facă cunoscută Europei, nu va fi de ajuns ca să scuzăm unele greșeli și să iertăm unele păcate?!)»

Spre a îndrepta aceste greșeli, nu a trebuit mai puțin de cât o lovitură de Stat în Franța, un război internațional și înțelegerea tuturilor puterilor apusene.

CAPITOLUL X.

TRACTATUL DE LA BALTA-LIMAN. — DOMNILE LUI BARBU STIRBEIÎ ÎN MUNTENIA ȘI A LUI GRIGORIE GHICA ÎN MOLDOVA.

Pe când oștirile lor ocupaŭ Principatele, Rusia și Turcia începură negocierii care se sfîrșiră prin tratatul de la Balta-Liman (1 Maiu 1849).

Prin acest tractat, Moldova și Muntenia erau lipsite de dreptul de a alege Domni pe viață; ei vor fi numiți de astă dată după un mod special și concertat între cele două Curți și numai pe șapte ani. Adunările ordinare și extraordinare de boieri sunt desființate «pentru că au pricinuit conflicte regretabile» și «s'au datat la nisce acte de fațîșă nesupunere». Funcțiunile lor deliberative erau vremelnicesce încredințate unor divanuri compuse din boieri cei mai notabili și «cei mai demni de încredere», și de câțiva membri ai 'naltului cler. Atribuțiunile acestor divanuri erau votarea impositelor și cercetarea bugetelor.

Tratatul mai hotărîa că oștirile rusesci și turcesci vor ocupa țara pînă la restabilirea ordinii în cele două provincii.

Două comitete erau instituite, unul la Iași și cel-alt la București, «compuse din boierii cei mai recomandabili prin caracterul și capacitățile lor, spre a semnala modificările cele mai prielnice, ca să dea administrațiunei regularitatea și unitatea ce îi a lipsit adesea».

În tot timpul ocupării, un comisar extraordinar turc și un comisar extraordinar rus trebuiau să șeadă în Principate spre a conduce mersul afacerilor și a da hospodarilor sfaturile lor.

Durata legăturii era de șapte ani după care cele două Curți 'și reseruaŭ dreptul de a lua în seamă situațiunea în care se vor afla atunci Principatele și să hotărască măsurile de luat spre a asigura, pentru un lung viitor, fericirea și liniștea acestor două provincii.

Îndată după ce se iscăli tratatul, Mihai Sturdza-Vodă abdică și Poarta, în înțelegere cu Rusia, numi pentru șapte ani pe Gr. Ghica Domnul al Moldovei și pe Barbu Stirbeiŭ²⁾ Domn al Munteniei.

Situațiunea nouilor Domni, sub controlul comisarilor extraordinari ai celor două curți protectoare, era foarte grea; dar, mulțumită liniștei ce domni în țară, ei putură să lucreze la ridicarea intereselor materiale ale celor două Principate.

¹⁾ Principele G. Bibescu e mai aspru în concluziunile sale: «Predând cu știință țara la anarhie, abdicând autonomia, suveranitatea Statului în mâinile Sultanului, deschizînd invasiunei porțile hotarelor noastre, făcîndu-se vinovați de sângele vîrsat, insurecțiunea a comis o crimă în contra patriei». V. *Le Règne de Bibescu*, T. II, p. 457.

²⁾ Barbu Stirbeiŭ, născut la Cralova în 1799, era fiul marelui vornic Dimitrie Bibescu. Fusese adoptat de unchiul său marele vornic B. Stirbeiŭ, cu condițiunea că va purta numele său. Făcu studii bune la Paris și se întoarse în țară, odată cu boierii emigrați, pe la 1827. După ce ocupă mai multe slujbe însemnate sub domnia lui Gr. Ghica, fu, sub administrațiunea provizorie a Rușilor, secretar al comisiunei de redactare a Regulamentului organic. În 1830, fu numit șef al departamentului de interne și luă parte, în această calitate, la lucrările de revizuire a Regulamentului. Singurul printre boierii, Stirbeiŭ se rosti în contra reducerii părții de pămînt lăsată țăranilor pentru pășunarea vitelor. Fu numit apoi ministru de externe, și în urmă de culte, post ce'l păstra pînă la numirea lui Al. Ghica ca domn al Munteniei (1834). După o ședere de doi ani în Paris, fu din nou ministru sub domnia fratelui său G. D. Bibescu, căruia îi a dat cel mai mare concurs și contribui la o parte din reformele îndeplinite atunci. Numit Domn în 1849, stătu în domnie pînă la 1856. Se retrase în Franța după alegerea lui Cuza și muri la Nissa în aprilie 1869.

În Muntenia, principele B. Stirbeiū se ocupă mai întâi cu reorganizarea armatei. El crea un corp special de graniceri și unul de dorobanți, astfel ca trupele însărcinate cu apărarea țării să nu mai fie împrăștiate de a lungul hotarelor și întrebuințate la urmărirea făcătorilor de rău.

Căută să îmbunătățească relațiunile dintre proprietari și țărani. «Stirbeiū, zice d. Al. Xenopol, se întoarce la sistemul fixării muncii de efectuat în fie-care zi de către țaran. Deși sporosce uumărul zilelor de muncă, de la 12 la 32, micșorează cu mult câtimea de muncă ce țaranul trebuie să o facă și nu îngreuiază sarcinile lui. Legea sa are marele avantajii că regulează o sumă de cestiuni de amănunte, care, în practică, erau tot-d'aună interpretate în paguba țaranului¹⁾».

În cât privește învățămîntul, Domniile ceii noi organizară, pe lângă învățămîntul primar și secundar, un învățămînt superior care trebuia să cuprind patru facultăți. De o cam dată, se înființă numai o școală de moșit și o școală de hirurgi²⁾.

Barbu Stirbeiū organiză spitale în toate județele, alcătui un corp de ingineri de poduri și șosele, desființă claca și o înlocui cu o contribuțiune de 12 lei de cap de țaran, din care 9 lei plătiți de acesta și 3 de proprietarul moșiei³⁾. El promulgă o culegere de legi și un Cod de procedură penală, și înființă o tipografie pentru editarea cărților sfinte.

La 3 iulie 1853, Rușii ocupă din nou Principatele⁴⁾ și poftiaū pe Domniile Moldovei și Munteniei să și păstreze naltele lor funcțiuni cu condițiunea însă de a rupe ori-ce relațiuni cu Poarta. Ceii doi Domni preferară să se retragă și așteptară la Viena urmarea evenimentelor. Rușii stabiliră doi președinți ai guvernului: pe principele Urusof la Iași și pe d. Kalcinski la Bucuresci. Acest regim nu ținu de cât zece luni în urma cărora oștirile rusești fură silite să părăsească teritoriul român. B. Stirbeiū și Gr. Ghica se întoarseră în capitalele lor odată cu ocuparea austriacă.

Stirbeiū sfinși emanciparea țiganilor și rescumpără pe aceia cari aparțineau unor particulari. Dinsul voia să prezintă o lege pentru construirea unor cai ferate și alta pentru înființarea unei bănci naționale când implini termenul de șapte ani pentru care fusese numit.

În acești șapte ani, în Moldova, principele Gr. Ghica luase măsuri folositoare și realizase mai multe reforme. Crease un minister de lucrări publice, reorganizase jandarmeria, înființase mai multe stabilimente de binefacere și regulase raporturile țaranilor cu proprietarii. Gr. Ghica desființă taxele ce Mihail Sturdza le impusese Evreilor și le dete voie să țină cârciumi în sate. Aceste două măsuri avură de efect să atragă în Moldova un mare număr de Evrei din Rusia și din Galiția.

Aceste două domnii, turburate de trei ocupări străine, ar fi meritate un studiu mai lung. Ele fură ca un strălucit respuns acestor boferi cari, într'un spirit de opozițiuni personale, turburaseră țara de la 1834 și în sfinșit se asociaseră cu elementele de desordine în singurul scop de a resturna pe un Domn ales pe viață care tăia drumul ambițiunei lor. Aceste turburări, care împiedicară ori-ce propășire, opriră ori-ce reformă vreme de mai mulți ani și se sfinșiră printr'o revoluțiune care aduse Muntenia pînă în mărghinea prăpăstiei, luaseră ca pretext neputința ce era pentru țara de a se desvolta sub regimul Protectoratului Rusiei și al Regulamentului organic⁵⁾.

¹⁾ AL. D. XENOPOL, *Histoire des Roumains de la Dacie trajane*, T. II, p. 524.

²⁾ Trebuie notat încă că Grigorie Ghica autorisă pe M. Kogălniceanu în 1852 să tipărească *Letopisețele* și făcu să se publice *Cronicele Românilor* de G. Șincaș.

³⁾ Fu cea d'ânteiū încercare spre a supune clasele privilegiate la plata dărilor.

⁴⁾ Armata rusească, care după tractatul de la Balta-Liman, trebuia să ocupe Moldova și Muntenia pînă la desăvîrșita pacificare a acestor două țări, se retrăsese în 1851. Întreținerea trupelor străine îngreuiasă bugetul cu o datorie de 19.000.000 lei vechi.

⁵⁾ Există un oare-care număr de istorici care se fac că uită că Protectoratul și Regulamentul nu au încetat cu revoluțiunea de la 1848. Se vede că le vine greu să mărturisească acest adevăr că, cu toată apăsare a despotismului Rusiei, și cu toate pîdiciele Regulamentului, multe reforme s'ar fi putut face, dacă silințele Domnilor nu ar fi fost vecnic zăticnite de intrigile boferilor. Dovadă, reformele săvîrșite de Știrbeiū-Vodă și de Gr. Ghica-Vodă, sub același despotism și sub același Regulament, însă fără Adunări.

Orî, domniile lui B. Stirbeiū și a lui Gr. Ghica au dovedit că, cu tot Regulamentul, cu toată supraveghiere de aproape a agenților ruzesci la București și la Iași, s'au putut îndeplini reforme în aceste țări unde totul era de făcut și care înainte de toate aveau nevoie de liniște. Era cu neputință de a face să dispară, dintr'o zi într'alta, corupțiunea ce exista în administrațiune — s'a văzut în urmă cât de greu era. Mai întâi era nevoie de a ridica caracterele și nu se putea aștepta de cât de la vreme această pretăcere, fără de care marile reforme nu se puteau îndeplini. B. Stirbeiū și Gr. Ghica au lucrat cât au putut mai bine în nisce împrejurări foarte grele și țara a păstrat o amintire recunoscătoare de administrațiunea lor.

Interesul însă era aiurea. Mari evenimente se pregăteau și centrul politic al Principatelor nu mai era la București sau la Iași, ci la Paris¹⁾ și la Londra, unde învinșii revoluțiunei, pribegii de la 1848 erau să vază în sfârșit visul cu ochii: Rusia biruită, protectoratul sfârșit și Regulamentul organic desființat. Ei pledaseră cauza lor înaintea Europei, sprijinind fie-care ceea ce credea că este adevărul, aducându-se prea mult aminte de urile lor personale și confundând prea des rancunele lor cu interesul țării, dar vocile lor fură ascultate. Europa află în sfârșit că era un popor român, că acest popor multă vreme suferise și cerea ajutor. Franța se interesă cu tot dinadinsul de această mică națiune latină părăsită așa de departe de surorile ei și care, cu toate crotopirile, păstrase un simțimint așa de adinc despre originea ei.

În saloane, în presă, lumea se ocupă de Români cu o simpatie crescândă. Ceasul de altmintrelea era prielnic: Franța, Englitera și Austria se apropiau în scop de a se împotrivi Rusiei și Napoleon al III-lea se declara campionul principiului naționalităților. Michelet, Quinet, Saint-Marc, Girardin, Elias Regnault, A. Ubcini, H. Desprez, ridicară vocea în favoarea Principatelor.

Aceste elocinte protestări fură auzite; diplomații cercetară și acea parte a cestiunei Orientului, și dacă, când sosi ceasul, ei nu se ocupară de această cestiune de cât întru cât ea intra în cadrul intereselor lor, nu este mai puțin adevărat că, din momentul acesta, un loc nou se făcu României. Puterile o luară sub ocrotirea lor.

Sub protectoratul Rusiei, Principatele Române reluaseră posesiunea de sine însăși și începuseră a se ridica. Sub protectoratul colectiv al Europei, ele erau să meargă repede pe calea propășirei.

¹⁾ Ion Ghica, în broșura *Dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie* (Paris, 1853), neagă ca C. A. Rosetti și frații Brătienii să fi avut o înfrurire oare-care asupra bărbaților politici de pe vremea acea. «Aruncați în ulițele Parisului și ale Londrei, fără căpătâi, fără nici o treabă, cu mulțimea învinșilor Revoluțiilor polonă, italiană, germană, maghiară și franceză, s'au făcut adepții teoriilor lui Mazzini, lui Ledru-Rollin, lui Louis Blanc». Ion Ghica este nedrept. Emigrații au lucrat, fie-care în sfera sa, ca să facă România cunoscută și s'au silit să atragă atențiunea Europei asupra ei; principele Bibescu în saloanele diplomatice din Paris, principele B. Stirbei și principele Gr. Ghica pe lângă diplomații francezi și austriaci, Ion Ghica la Constantinopol și la Londra, iar C. A. Rosetti, I. Brătianu și D. Brătianu în cercurile revoluționare. Acești trei din urmă, în adevăr, au fost, pină în 1856, mai îngrijii de cestiunile internaționale de cât de cestiunile naționale. C. A. Rosetti cerea înființarea Republicei în Muntenia, tocmai când singurul cuvint de Republică făcea să se cutremure vechile monarhii europene care abia scăpaseră de resculările de la 1848. Dim. Brătianu era membru în Comitetul revoluționar din Londra din care facea parte Mazzini, Ledru-Rollin și Kossuth. Iar I. Brătianu era arestat în ajunul războiului Crimeei, și condamnat împreună cu d. A. Ranc, pentru organizarea unui atentat la viața lui Napoleon III, ceea ce dovedesce că nu avea nici o relațiune cu cercurile diplomatice, nici o vedere limpede a situațiunei, căci moartea lui Napoleon III ar fi împiedecat războiul și ar fi lăsat cu totul Principatele în prada Rusiei.

CARTEA II

UNIREA

CAPITOLUL I

RĂZBOIUL CRIMEEI. — CONFERINȚA DIN VIENA. — ULTIMATUM ADRESAT RUSIEI.

Am văzut pe Franța și Anglittera arătându-se fâțiș dușmane ale Rusiei în vremea când se petreceau evenimentele care turburază Principatele în 1848. Amîndouă împingeau Poarta a se scutura de protecțiunea Țarului ale-cărui măsuri prohibitoare jigniseră mult comerțul englez și a-cărui preponderanță în marea Neagră și extensiune în Asia îngrijau din ce în ce mai mult Anglittera. Această politică, ce Republica o urmase de ură pentru espotism, fu reluată cu mai multă vigoare sub Napoleon al III-lea care nu erta lui Nicolae I — care aprobase lovitura de Stat de la 2 Decembrie 1851 — întârzierea ce pusese a îi recunoaște titlul imperial¹⁾.

Țarul, din partea sa, ca și când ar fi avut presimțirea că zilele îi sunt numărate și că trebuie să se grăbească dacă voesce să pună Turcia cu totul sub dependența sa, pregătia o mare lovitură²⁾. Ca să asigure izbânda planului său, se bizuia pe recunoștința Austriei căreia adusese servicii așa de însemnate pe vremea rescularilor din 1848 și pe temerile ce le avea Prusia în contra scopurilor politicei napoleoniane³⁾. În gândul său, aceste două puteri erau să țină pe

¹⁾ «Țarul, care nu putuse să împiedice imperiul francez al doilea să se nască, ar fi voit ca cel puțin vechile monarhii să-l pună la carantină, să refuză a 'l recunoaște, sau să țină în privața sa cele mai amenințătoare precauțiuni». A. DEBIDOUR, *Histoire diplomatique de l'Europe*, Paris, 1891, T. II, p. 89. — «Nicolae I și dedit bine seamă că 'era greii lui Napoleon III să uite acest afront.» ED. DRIAULT, *La question d'Orient*, p. 169. — Povestind explicările date de Kisselef d-lui Drouyn de Lhuys, în privața modulul cum Țarul recunoscuse pe noul împărat, d. Debidour adaugă: «Napoleon al III-lea nu trebuia să uite acest afront», p. 91.

²⁾ «D'altmintagele împrejurările erau din cele mai prielnice. Partidele revoluționare erau acum zdrobite în toată Europa, și țarul Nicolae contribuise la aceasta mai mult ca oricine. Ajutate mai ales pe Austria să învingă pe Unguri, și ea era ținută, prin urmare, moralicesce cel puțin, să răsplătească pe Rusia. Nicolae avea printre suveranii Germaniei multe rude, adevărați vasali cari primiau bucuros ordinele de la Petersburg; era cumnatul regelui Prusiei Frederic-Wilhelm IV. Dacă se va arunca într-o mare întreprindere, socotia deci că se va putea bizui pe sprijinul diplomatic, poate chiar pe alianța efectivă, a puterilor germane.» ED. DRIAULT, *La Question d'Orient*, Paris, 1898, p. 169.

³⁾ «Strigătele de alarmă ale Țarului găsiră mai cu seamă ecoi în Prusia. Frederic-Wilhelm IV, a-cărui galofobie era mai neadormită de cât oricând, credea deja că vede pe Francezii înaintând în contra Coloniei. Minte sa înnegurată clădia fel de fel de proiecte ca să strice planurile ce le atribuia noului împărat.» A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 89.

Franța în frîu la Rin pe cîtă vreme era să reguleze interesele imperiului sîu la Dunăre, la marea Neagră și pe Bosfor.

Rămănea Englitera; Nicolaie căută să o amăgească propunîndu-îi o înțelegere după care Muntenia, Moldova, Bulgaria și Sîrbia erau să treacă sub protectoratul sîu, pe cînd Egiptul și Candia erau să fie date Engliterii. In cît privesce Constantinople, Țarul nu recunoscea nici unei puteri dreptul de a o lua; lăsa însă să se prevadă că va fi silit să pună mîna pe această capitală ca chiezășie.

Această soluțiune nu putea să convină Engliterii, care socotia că într'o zi va stăpîni Egiptul fără a'l plăti așa de scump. In loc de a primi învoiala propusă de Țar și în contra tuturilor prevederilor acestuia care știa că principele Albert nu avea nici o simpatie pentru noul împărat al Francezilor, Englitera se apropia de Franța.

Nicolaie nu se dete înapoi, căci ceasul îi se părea sosit de a da cea din urmă lovitură imperiului otoman. La începutul lui ianuarie 1853, încredință lui Mencicof¹⁾ misiunea de a dobîndi de la Poartă recunoascerea protectoratului Rusiei asupra tuturilor ortodoxilor din imperiul otoman.

Ambasadorii Franței și Engliterii²⁾ nu se aflaî la Constantinople. Lipsiți de sfatul puterilor care îi sprijinau în contra pretențiunilor Rusiei, miniștrii turci erau foarte îngrijați și nu știaî ce să facă. Cînd sosiră ambasadorii, ei sfătuiră pe Poartă să cîștige vreme. Țarul însă porunci reprezentantului sîu extra-ordinar să grăbească lucrurile; începea să vadă primejdia unei înțelegeri între puterile apusene, dar tot nu credea în puțința unei alianțe.

La 5 mai, Mencicof adresă guvernului turc un ultimatum prin care cerea să îi se răspundă, într'un termen de cincî zile, dacă Poarta primia saî nu să încheie cu Rusia o convențiune care va garanta Bisericii greco-orientale nu numai libertatea sa religioasă, dar și privilegiile sale temporale. La 10 mai, guvernul turc răspunde că nu poate, fără a renunța neatîrnării sale, să 'și supună printr'un tractat administrațiunea internă supraveghiării și controlului unui guvern străin.

Mencicof răspunse prin amenințări cari pricinuiră căderea marelui vizir și a ministrului de externe și aduseră la putere pe Reschid-pașa, cel mai neîmpăcat dușman al politicei rusesci. Trimisul Țarului propuse atunci de a înlocui convențiunea printr'o notă (18 mai). Poarta oferi o notă redactată într'un sens cu totul opusă cererilor Rusiei (20 mai).

Mencicof înțelese atunci că puterile apusene stă la spatele Turciei. Coborî drapelul ambasadei și părăsi Constantinople. Cîteva zile în urmă, d. de Nesselrode trimetea un nou ultimatum Porței (31 mai) și nu dedea Sultanului ca să răspundă de cît opt zile, după care Țarul «'și va lua chiezășiile ocupând Moldova și Muntenia».

Franța și Englitera trimiseră îndată flotele lor la intrarea Dardanelelor și, după sfatul lor, Poarta publică un hatti-șerif care asigura pe deplin libertatea religioasă în imperiul otoman (6 iunie).

Țarul mersese prea departe și nu se mai putea da înapoi. Adresă deci un manifest poporului rus, în care războiul în contra Turciei era înfățișată ca o nouă Cruciadă în contra Semi-luneci.

Oștirile rusesci ocupară Principatele (3 iulie), și, precum am spus-o mai sus, cei doi Domni, B. Știrbeiu și Gr. Ghica, părăsiră țara și se refugiară la Viena.

Era războiul sigur. Un țipet de bucurie isbucni din toate capitalele Europei, unde se aflaî pribegii români cari, nici un minut nu se îndoira că Rusia va fi biruită. Ion Ghica, luând pseudonimul de G. Chainoi, care nu este de cît anagramul numelui sîu, 'și întitula broșura ce o trimise atunci cancelariilor europene: *Cea din urmă ocupare a Principatelor dunărene de către Rusia*³⁾. Lăsând la o parte și «visurile adeptilor lui Mazzini cari credeau că se poate

¹⁾ Alexandru-Sergevicî Mencicof se născuse în 1789. Mai întăiu atașat la ambasada din Viena (1806), apoi adiutant al Țarului Alexandru I pînă în 1823; ambasador în Persia (1826); guvernator al Finlandei (1831); amiral (1836) și ministru al marinei; însărcinat cu apărarea Sevastopolului (1854).

²⁾ D. Edm. de La Cour și lordul Stratford de Redcliff.

³⁾ G. CHAINOI, *Dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie*, Paris, 1853.

constitui o confederațiune generală a Republicilor naționale din Europa» și «idea tot așa de nepractică a creării unui regat daco-român cuprins între Tisa, marea Neagră și Nistru și pus sub sceptrul unui principe german», Ion Ghica cerea numai ca «Principatele să reintre în deplinul exercițiu al drepturilor lor, pe basa vechilor capitulațiuni ca să nu mai aibă Rusia nici un cuvânt de a le garanta sau ocroti. Mai propunea ca cele două Principate să fie întrunite sub un singur Domn, ales, cu o listă civilă restrânsă, și să îi se dea ca control o Adunare compusă din reprezentanții proprietarilor, corp care coprinde tot de o dată pe boierii și pe burghezii». Iată soluțiunea, conchidea Ion Ghica, ȳată la ce trebuie să tindă Poarta¹⁾.

O conferință a ambasadorilor se întruni la Viena fără a ajunge la nici-un rezultat. La sfirșitul lui septembrie, flotele franceze și engleze trecură Dardanelele; la 4 Octombrie, Turcia declară războiul și la 8, Omer-pașa, generalisim al armatelor turcesci, soma pe principele Gorciacof să evacueze Principatele române.

Țarul se ținu mai ăntău pe defensivă, precum o făgăduise Austriei, care tot nădăjduia că se va putea restabili pacea; dar luarea fortului Sf. Nicolaie, pe marea Neagră, l mână și dete poruncă ca flota să răzbune această înfrângere. La 30 noembrie, înaintea portului Sinop, în urma unei lupte învărșunate, flota turcescă fu nimicită. Abd-ul-Medjid aminti atunci Franței și Engliterei făgăduiele lor. Indată flotele franco-engleze trecură Bostorul și intrară în marea Neagră.

La 27 februarie 1854, Napoleon al III-lea și regina Victoria adresară Țarului un ultimatum invitându-l să respecte integritatea împereiului otoman, să evacueze Principatele și să recunoască deplina neatărnare a Sultanului în raporturile sale cu supușii se.

Acest ultimatum fu notificat la Petersburg la 27 martie²⁾. Țarul nu response, și, folosindu-se de întărzirea ce punea Prusia în negociările ce le avea cu Austria, 'și trimise armata pe malul drept al Dunării unde Gorciacof asediă Silistria.

Rușii întâmpinară în Bulgaria, unde Turcia 'și strinsese oștirile cele mai bune, o mare împotivire; Silistria nu era luată când sosi somațiunea Austriei. Gorciacof trecu Dunărea înapoi și evacua Principatele pe care Austria le ocupă îndată³⁾ în virtutea tractatului ce încheiase de curând cu Poarta (iunie 1854), constituindu-se păzitoare a Dunării, atit în contra aliațiilor franco-englezi cât și în contra Rușilor, dar mai folositoare Rusiei de cât aliațiilor, căci stinjenia operațiunile lor⁴⁾.

Aliații fură siliți, în adevăr, să 'și modifice planul de campanie, și, după părerea Englizilor, se hotărîră să distrugă portul militar de la Sevastopol: în caz de isbândă Rusia era să fie

¹⁾ În aceeași broșură, Ion Ghica susține că Turcia n'a privit nici-o dată Principatele ca o garanție a existenței ei, nici ca o barieră de netrecut între Rusia și ea; ținea însă la suzeranitatea ei asupra acestor provincii pentru cele două milioane de lei vechi ce aducea, tesaurului și pentru foloasele bănesci ce găseau unii funcționari turci.

²⁾ La 20 aprilie, Prusia și Austria, care, amândouă, rugate dintr'o parte de Franța și Englitera, iar de cea-laltă: de Rusia, refuzaseră concursul lor, semnau un tractat de garanție reciprocă, în care se afla un articol adițional stipulând 1. că Austria va adresa țarului somațiunea de a opri mersul trupelor sale și de a hotări un termen la ocuparea Principatelor; 2. că cele două părți contractante nu vor lua ofensivă de cât atunci când Rușii vor trece Balcanii săi vor declara că 'și însușesc Principatele. A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 116.

³⁾ Evacuarea Principatelor se sfirși la 7 august. Am vėzut că principele B. Stürbel și principele Gr. Ghica, carți se refugiaseră la Viena, se întorseseră în capitalele lor o dată cu oștirile austriace. La 8 august, Franța, Englitera și Austria adoptau faimoasele note de la Viena, care stipulau «că raporturile dintre Poarta și Rusia nu pot fi restabilite pe baze temeinice și traifice de cât: 1. dacă protectoratul exercitat pînă acum de curtea împăratească a Rusiei asupra Principatelor dunărene (Muntenia, Moldova și Sėrbia) nu va înceta pe viitor, și dacă privilegiile acordate de Sultanii acestor provincii, dependinte de împărăția lor, nu vor fi puse sub garanția colectivă a puterilor în virtutea unui tractat de încheiat cu Poarta și ale-cărui dispozițiuni vor hotărî toate cestiunile de amănunt; 2. dacă navigarea Dunării la gura sa nu este desbărată de orice pėdică și supusă aplicării principiilor stabilite în actele Congresului din Viena; 3. dacă tractatul de la 10 iulie 1841 nu este revizuit de naltale părți contractante în interesul echilibrului puterilor în Europa; 4. dacă Rusia nu părăsesce pretențiunea de a exercita un protectorat oficial asupra supușilor Portei «de oricare religione, și dacă Franța, Austria, Englitera, Prusia și Rusia nu cad la învoială ca să dobăndească din inițiativa guvernului turcesc confirmarea și observarea privilegiilor religioase ale diferitelor comunități creștine.»

⁴⁾ «Curtea din Viena, sub Buol, ca și sub Metternich, era foarte hotărîtă să nu îngăduie ca Rusia să înainteze în Orient. Voia să o oprească în cale și păstra vre-o tașnică nădejde că va putea să tragă folos de împrejurări, spre pildă, ca să 'și însușească Principatele dunărene.» A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 114.

pusă pentru multă vreme în neputința de a lua ofensivă pe marea Neagră, și se putea astfel asigura neutralitatea acestei mări și scăpa Constantinopole respingând pe Ruși în spre Nord.

Aliații însă erau să rămână multă vreme înaintea Sevastopolului, cu toată intrarea în alianță a Piemontezilor (ianuarie 1855) care trimiseră în Crimea 15.000 oameni sub comanda generalului La Marmora.

La 2 martie, Țarul Nicolaie I moare și fiul său Alexandru II se urcă pe tron. Se știa că e mai puțin ambițios de cât tatăl său, mai puțin îndrăzneț și mai pacinic la fire. Se putu deci nădăjdui că pacea va fi restabilită în curând, și conferințele de la Viena reîncepură.

În același timp, se împinseră cu mai multă vigoare ostilitățile dinaintea Sevastopolului. Generalul Canrobert, prea șovăitor, fu înlocuit de generalul Pelissier, care, la 7 iunie, lua dealul Verde, dar nu izbutia la 8 să iea turnul Malakof. Această sângeroasă înfrângere nu slăbi încrederea lui Pelissier, care, cu colegii lui Simpson, Omer-pașa și La Marmora, organizează, pentru 8 septembrie, un asalt general care de astă dată izbuti.

Această victorie ar fi fost hotărâtoare dacă aliații ar fi putut să iea Sevastopolul. Rușii însă tot ocupau partea apuseană a orașului și era aproape peste putință de a îi goni. Din altă parte, operațiunile în sudul Caucazului, care țineau de doi ani, începeau să se întoarcă în folosul Rușilor. La 24 noiembrie, ei bătură pe Turcii și luară cetatea Kars.

Acest succes, după cumplitele jertfe de la luarea Malacofului, șovăirile Austriei, atitudinea îndoioasă a Prusiei care și retrasese oștirile de pe hotarele sale de la răsărit ca să lase Rusia liberă să dispună de trupele ce le avea acolo, apropierea iernei, toate aceste împrejurări, precum și oboseala Franței și sărăcirea financiară a Rusiei, cereau o grabnică pace la care Englitera singură se opunea. Ea ar fi voit să ducă războiul în Baltica și să dărîmă puterea Rusiei la Kronstadt precum o dărâmasese la Sevastopol. Suedia era gata să îi dea ajutorul ei în această întreprindere; dar Napoleon era grăbit să pună capăt războiului și o spuse verde cabinetului englez care cedă¹⁾. La 16 decembrie, Franța, Englitera și Austria adresară Rusiei un ultimatum pe care era rugat să îl primească pînă la 17 ianuarie. După această dată, Austria era să intre în alianța anglo-franceză. Acest ultimatum coprindea, nu patru, ci cinci serii de condițiuni.

1. Principatele dunărene vor fi puse sub protectoratul colectiv al marilor puteri care vor garanta organizarea lor internă; nici o intervenire armată a Turciei nu va fi îngăduită în Principate fără o prealabilă înțelegere cu Curțile protectoare; *o rectificare de hotare se va face în partea Basarabiei.*

2. Libertatea de navigare pe Dunăre va fi pusă sub controlul Puterilor contractante.

3. Marea Neagră va fi neutralizată. O înțelegere se va face între Rusia și Poarta în această privință; va fi anexată tractatului principal și garantată de marile puteri. Turcia va fi primită în concertul european. Ori-ce conflict între ea și una din cele cinci Puteri europene va fi mai întâi supus celor-l'alte patru. În sfârșit, principiul închiderii strîmtorilor va fi din nou proclamat.

4. Drepturile creștinilor din Turcia vor fi confirmate fără să se jignească în nimic neatinerea și suveranitatea Sultanului. Acest suveran va face în această privință, o învoială la care Rusia va fi numai rugată să adereze.

5. Părțile în război, în afară de condițiunile de mai sus, vor putea să mai pună și altele într'un interes european.

După oare-care șovăiri și o cerere de lămuriri în privința punctului al 5-lea, Rusia primi

¹⁾ «Englitera se arăta hotărâtă să meargă înainte. Făcuse pentru război jertfe foarte mari și nu voia să le fi făcut de geaba.» A. DEBIDOUR, T. II. p. 141. — «Guvernul francez voia pacea și nu căuta să o ascundă... La Paris și în județe, opiniunea publică, deși nu se putea rosti în libertate, și arăta nemulțumirea... Napoleon III era grăbit să pună capăt războiului... Englitera se pretindea acum trădată de Franța și nu putea s'o ierte că nu primesce să se jertfească pentru dînsa.» A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 142—143.

la 16 ianuarie 1856 condițiunile ce îi se impunea; se hotărî ca Congresul pentru pace se va întruni la Paris și că Prusia¹⁾ și Italia vor lua parte.

CAPITOLUL II

CONGRESUL DIN PARIS. — TRACTATUL DE LA 20 MARTIE 1856. — IDEA UNIREI PRINCIPATELOR. —
CAIMACAMIA LUÎ AL. GHICA LA BUCUREȘCI ȘI A LUÎ TUD. BALȘ LA IAȘI.

Congresul din Paris se deschise la 25 februarie, sub președinția comitelui Walewski²⁾. Puterile fiind înțelese asupra condițiilor esențiale ale păcei, discuțiunea nu se prea lungi și debaterile nu se întinseră de cât în privința retrocedării Basarabiei³⁾ și unirea Munteniei cu Moldova. Napoleon al III-lea mai propusese această soluțiune în timpul conferințelor de la Viena. În afară de principiul naționalităților, singura amintire ce păstrase din vremea când era în relațiuni cu revoluționarii italieni, împăratul vedea în creerea unui Stat puternic la Dunărea de Jos o pîdică serioasă pentru Rusia care nu mai va fi în contact cu naționalitățile slave din peninsula Balcanică și pentru Austria care va trebui să se ferească de atracțiunea ce noul Stat era să o exercite de sigur asupra Românilor din Transilvania, din Banat și din Bucovina. Italia aproba cu dragă inimă această soluțiune care era să fie un precedent favorabil pentru principiul naționalităților. Prusia o primia pentru că vedea într'însa o cauză de slăbiciune pentru Austria. Rusia o primia de asemenea, pentru că înțelegea că crearea acestui Stat va fi o micșorare a imperiului otoman și se gândia că, departe de a fi o pîdică pentru dînsa, România îi va sluji de avant-post în contra Turciei. Cât pentru Englitera, era mai rezervată. Austria și Turcia erau pe față în contra unirei Principatelor.

Comitele Walewski puse lămurit cestiunea înaintea Congresului⁴⁾. Observă că, după toate datele primite, Moldovenii și Muntenii sunt unanimi însuflețiți de dorința de a nu mai fi pe viitor de cât un singur Stat. Această dorință, urmă primul plenipotențiar al Franței, se explică prin comunitatea de origină și de religie, precum și prin precedentele care au scos la iveală neajunsurile de ordinea politică sau administrativă ce rezultă din despărțire.

1) Franța, printre toate puterile, era singura care stăruia cu hotărîre pentru primirea reprezentanților Prusiei la Congres. «Napoleon III, de ură pentru Austria, era dispus să favorizeze curtea din Berlin care l'uria». A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 147. — «Curtea din Berlin mai ales înțelegea ce folos Prusia va putea să tragă în curînd din neapărata împăcare a Franței cu Rusia». *Id.*, p. 146. — «Napoleon III obținu, nu fără greutate, ca Prusia să fie chîemată la Congres, însă nu de la început, dar după ce condițiunile păcei vor fi stabilite și nu vor rămâne a se regula de cât cestiunea strimtorilor». A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 148. — «Congresul se deschise la 15 Februarie. La 18 fură admiși reprezentanții Prusiei». *Idem.*, p. 150.

2) Plenipotențiarii erau: pentru Franța, comitele Walewski și baronul de Bourqueney; pentru Englitera, lordul Clarendon și lordul Crawley; pentru Austria, comitele de Buol și baronul de Hübner; pentru Rusia, principele Orloff și baronul Brünnow; pentru Turcia, Aali-pașa și Djemil-effendi; pentru Prusia, baronul de Manteuffel și comitele de Hatzfeld; pentru Sardinia, comitele de Cavour și marchisul de Villamarino.

3) Retrocedarea Basarabiei nu era hotărîtă de Congres în virtutea principiului naționalităților, ci numai în scop ca Rușii să nu mai fie în contact cu Bulgarii și spre a asigura mai bine libertatea de navigare pe Dunăre.

4) «Această cestiune era cea mai grea de rezolvată din toate asupra căroră trebuiau să se rostească plenipotențiarii. «Este un turn Malacof, scria din Constantinopole d. Thouvenel, care înlocuise pe d. de La Cour ca ambasador al Franței, — ce aliatul meu lordul Stratford-Redcliff nu mi se pare dispus a o lua cu mine. Să băgați de seamă să nu fiți părăsiți în mijlocul drumului. În această afacere, mă tem mai mult de Austria de cât de Turci». D. Benedetti, atunci însărcinat de afaceri la Constantinopole, scria la 20 octombrie 1854, d-lui Thouvenel, că Reschid-pașa admitea necesitatea de a face din Moldova și din Muntenia un Stat neatrnat ce se va prelungi pe țermul stîng al Dunării pînă la marea Neagră; că admitea de asemenea alegerea unui Domn străin, neutralitatea noului Stat și chîar neatrarea sa deplină, dacă acest sacrificiu trebuie să ajute la înființarea unei stări de lucruri puternică și traînăic.» (V. THOUVENEL, *Trois ans de la question d'Orient*).

Aali-paşa susţinu că nici Moldovenii nici Muntenii nu doriau să fie uniţi, că ideea unirei nu este formulată de cât de nisce revoluţionari şi că este contrarie interesului general. Plenipotenţiarul austriac reluă teza colegului său turc şi propuse de a se consulta populaţiunile moldoveană şi munteană înainte de a lua o hotărîre. Congresul, care nu prea ştia ce să facă în faţa împotrivirii Turciei, primi propunerea comitelui de Buol — cu toate stăruinţele comitelui Orloff care declară că Rusia, ce fusese în stare să cunoască de aproape dorinţele şi trebuinţele celor două Principate, privia unirea ca temeiul prosperităţii acestor provincii — şi hotărî trimiterea la Bucureşti a unei comisiuni europene însărcinată să convoace în Moldova şi în Muntenia Divanuri *ad-hoc* care se vor rosti asupra dorinţelor populaţiunilor. Congresul îşi rezerva dreptul de a cerceta aceste dorinţe, de a le satisface în cât va fi cu putinţă şi de a hotărî în privinţa viitoareii organizări a Principatelor.

Tratatul din Paris fu iscălit la 30 martie 1856.

Această dată este una din cele mai memorabile pentru Români, căci din ziua acea începe România modernă. Principatele sunt scoase de sub protectoratul rusesc şi scăpate de amestecul Turciei, şi trec sub ocrotirea colectivă a puterilor celor mari ale Europei, care le pun în stare să 'şi arate dorinţele, făgăduesc că le vor lua în seamă şi se îndatorează a le da, pe temeiul acestor dorinţe, o organizare ce le va permite să se dezvolte, să devină un Stat european, un element de ordin şi de pace în Orient. Viitorul a dovedit că Puterile care avuseseră încredere în micul popor latin de la Dunărea de jos nu se înşelaseră şi nu îi a trebuit prea multă vreme ca să îndeplinească tot ceea ce se aştepta de la dînsul.

În acest moment, un singur gând predomină în cercurile române: unirea, de la realizarea căreia toţi patrioţii aşteptau scăparea ¹⁾.

Orice s'ar fi zis, ideea unirei era relativ nouă în Moldova şi în Muntenia. D. Al. Xenopol o recunoaşte cu acea nepărtinire care face meritul istoriei sale. «Câţiva scriitori români, zice el, au susţinut că ideea unirei Principatelor într'un singur Stat datează din vremea chiar a înfiinţării lor. Ei numesc, printre Domnii cari ar fi putut să o realizeze, pe Mircea cel Mare, pe Ştefan cel Mare şi mai ales pe Mihai Viteazul. Cu toată această tendinţă laudabilă de a voi să dea ideilor sănătoase ale poporului lor rădăcini istorice adince, adevărul cere se coborîm cu mult mai jos origina ideei unirii. Mircea şi Ştefan nu făcură de cât să gonească, aceasta din Moldova, iar acela din Muntenia, nişce Domnii cari erau protivnicii intereselor lor, şi îi înlocuiră prin alţii cari le erau devotaţi. În cât priveşte pe Mihai Viteazul, deşi a realizat în fapt unirea celor trei ţări române, Muntenia, Moldova şi Transilvania, sub sceptrul său, nu avea nici de cum de scop se întrunească poporul român într'un singur Stat, se gândia numai să cucerească şi cucerirea voia să o întindă şi la Polonia. Dovada cea mai vedită că Mihai Viteazul nici nu se gândia la unirea Românilor o aflăm din acest fapt că nu 'şi întemeiază domnia în Transilvania pe elementul român, ci pe acela care a asuprit pe Români în chipul cel mai cumplit, pe Unguri.»

S'au confundat două idei: cea a unităţii neamului românesc şi cea a unirii politice a Munteniei şi Moldovei.

Unitatea neamului românesc fusese întrezărită de cronicarii moldoveni din secolul al XVII-lea, dar nu a fost afirmată de cât la începutul secolului al XIX-lea de scriitorii transilvăneni, Mincu, Şincai şi P. Maior, cari, studiând din nou istoria poporului român, căutaseră să dovedească origina latină a acestui popor şi stăruinţa şederei sale pe pămîntul Daciei. Această idee fu propăvăduită în Moldova şi în Muntenia de Lazăr şi de cei-alţi profesori transilvăneni ce veniră în ţară după 1816. Această idee a întrunirii tuturor ţărilor române într'un singur Stat, republică sau regat, a fost susţinută de N. Bălcescu. Această idee stăpâniă gândul lui I. Brătianu în

¹⁾ Principele B. Stirbeii înmânase prin fiul său, principele Gheorghe Stirbeii, lui Napoleon III un memoriu care conchidea la unirea Principatelor sub un Domn străin. Din această pricină, d. Béclard, consul de Franţa la Bucureşti, scria d-lui Thouvenel la Constantinopole: «Dar oare ideea unirei celor două Principate a fost născocită de principele Ştirbeii? Nici de cum; prezintănd această părere în nota sa confidenţială, nu a fost de cât interpretul simţimîntului general.» Scrisoare cu data de la 24 aprilie 1856 în L. THOUVENEL, *Trois ans de la question d'Orient*, Paris, 1897.

1848 și nu se lăsase de ea în 1855, epoca când 'l vedem, tot așa de necunosător al marilor interese ce războiul din Crimeea le pune în conflict, reluând tema deja învechită a revoluționarilor unguri, poloni și italieni în broșura ce publică la Paris sub acest titlu: *Memoriul asupra imperiului Austriac în cestiunea Orientului*. Brătianu așteaptă rescularea poporului din Austria, desmembrarea acestei împărăției, reconstituirea Statelor slave și unirea Românilor. Ca în 1848, el crede în putința unei înțelegere cu Ungurii: «Deja, zice el ¹⁾, p'aci p'aci erau Slavii, Ungurii și Românii să se înțeleagă; batalioanele rusești sosiră la vreme ca să împiedice această înțelegere». Orientul trebuie reconstituit pe temeiul naționalităților și Franța va fi cea d'ânteu folosită. «Pînă acum a fost iubită de toate popoarele numai pentru gândurile sale generoase; ar deveni acum idolul și arbitrul popoarelor din aceste țări, care îi ar fi datoare de renașterea lor la viață și la lumină.» I. Brătianu adaugă, câteva rânduri mai jos: «Dorința nestrămutată a Românilor a fost de a trăi din viața Franței, și n'a înțetat o zi de a bate la ușile sale ca să fie primiți și oficial recunoscuți ca reprezentanți ei, ca avant-garda ei în Orient.» Ca mijloc practic, I. Brătianu propunea ca Franța să silească pe Austriaci să evacueze îndată Principatele și ca o armată de 100.000 Munteni și Moldoveni să înceapă războiul în contra Rusiei ²⁾.

Expunerea acestui plan ideal nu putea de cât să întârzie soluțiunea făcând din Austria o dușmană neîmpăcată a oricui măsură menită să întărească Principatele.

Din fericire însă, pe lângă visătorii sentimentali cari nu vedeau soluțiuni de cât în mijloacele revoluționare, spirite mai moderate lucrau pe lângă cancelarii și făceau o activă propagandă ca să dobândească maximul concesiunilor posibile, adică unirea Moldovei cu Muntenia, lăsând viitorului grija de a intruni pe ceil'alți membri ai familiei române într'un singur și puternic Stat.

Idea unirei politice a celor două Principate nu apare de cât în vremea administrațiunii rusești, pe la 1831 ³⁾. În fapt, cele două provincii erau unite sub guvernarea comitelui Kiselef, și Rusia ar fi primit cu plăcere unirea lor definitivă sub un principe aparținând familiei Țarului ⁴⁾. Boșerul Iordache Catargiu propuse, în sînul comitetului de redactare a Regulamentului organic, unirea Moldovei cu Muntenia cu această clausă însă că Domnul nu va fi membru al nici-uneia din dinastiile celor trei State limitrofe. Articolele 425 și 426 ale Regulamentului înregistrării decîi idea unei uniri în viitor, «unire care a fost împiedicată și interzîtată de împrejurări neașteptate și secundare», adaogînd că «origina, religiunea, obiceiurile și conformitatea de limbă a locuitorilor, precum și nevoia mutuală constituiau elementele unei strînse uniri care

¹⁾ I. BRĂTIANU, *Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient*, Paris, 1855, p. 7.

²⁾ «Refugiații și proscrisii sunt oameni care cad în ideile excentrice; explicarea este foarte simplă: acești bărbați excluși din viața practică nu mai trăiesc de cât din teorie, adică din viața imaginații; ei merg, merg tot înainte, fără a băga de seamă că lumea a rămas cu câteva veacuri înapoi... Astăzi, mai mulți dintre ei visează de o confederațiune generală a Republicilor naționale din Europa.» G. CHAINOI (Ion Ghica), *Dernière occupation des Principautés danubiennes par la Russie*, Paris, 1853.

³⁾ AL. D. XENOPOL, *Histoire des Roumains de la Dacie trajane*, T. II, p. 545.

⁴⁾ E sigur că Rusia în 1856, se gândia a sprijini candidatura unui principe german înrudit cu Țarul. Printre alți candidați, tînărul principe Em. de Sayn Wittgenstein-Berleburg se crezu un moment aproape de reușită. Se născuse la 21 Aprilie 1824 și la 15 Iunie 1856 luase în căsătorie pe d-ra Pulcheria Cantacuzino, fiica repostatului principe N. Cantacuzino. Mama sa era căsătorită a doua oară cu marchizal de Bedmar. Principele E. de Sayn Wittgenstein intrase în serviciul Rusiei în ianuarie 1849 și făcu parte, în 1877, din statul-maior al Țarului. Sub domnia lui Cuza-Vodă a stat multă vreme în proprietățile ce le avea în județul Bacău. A murit la Tegernsee, în Bavaria, la 16 septembrie 1878. Într'o scrisoare, datată din Iași 3/15 iulie 1856, principele Em. Sayn Wittgenstein zice: «Nu se vorbește aici de cât politica și unirea Principatelor. Austriacii sunt urîți din pricina fuduliei și brutalității lor, iar Rușii sunt regretați, deși nici dînșii nu prea sunt iubiți. Soacra mea și eu facem planuri ca să fim puși în capul Principatelor. Ea crede că se poate și a scris lui Platen.» — La 6 august 1856, principele scrie: «Împărăteasa mi-a vorbit de planurile noastre adaogînd că le cunoaște prin principeasa de Lieven căreia scrisesem. Regele a scris că nu este un post de dorit; la aceasta am răspuns că sunt de altă părere.» — Mai târziu, la 28 mai 1861, seriind din Bacău marele duce de Saxe-Weimar și vorbindu-l de nemulțumirile ce existau în România, principele zicea: «In aceste împrejurări, lumea cere în gura mare un principe german. Mi s'a cerut un sfat în această privință. Am propus ca candidați pe principele Hermann, vărul Alteței Voastre Regale, și pe principele Al. de Hessa. Sunt mulți cari mă solicită pe mine, resping însă propunerile lor, pentru că trebuie să aibă cineva mari alianțe ca să facă ceva în o asemenea țară, care, redată ordinii și liniștei, ar putea fi un raiu.» (V. Prince E. de Sayn Wittgenstein-Berleburg, *Souvenirs et Correspondances*).

nu se putea pune la îndoială¹⁾. Până atunci, Regulamentul punea bazele fuziunii Muntenilor cu Moldovenii dându-le aceeași legiuire. Într-o scrisoare, care a fost publicată în *Monitorul oficial* francez din 18 septembrie 1856, un diplomat francez, d. Bois-le-Comte, zice că un ministru moldovean îi ar fi spus, în 1834, că cele două Principate, unite prin comunitatea originii lor, a limbei lor, a istoriei lor și a pozițiunii lor politice, rivalnesc a se uni într'un singur Stat. «Ele vor găsi în această unire, adauga ministrul moldovean, o însemnată economie în administrațiune, o putere și mijloace mai mari, ceva mai multă consistență în Europa și mai multă încredere în viitor.» Ceva mai târziu, principele Bibescu grăbia contopirea intereselor Principatelor, desființând între ele drepturile de vamă. În 1848, Kogălniceanu singur 'și dete bine seamă de viitorul țării sale și de puțințele vremei de față; el adaugă ca ultim punct la proiectul de constituțiune moldovenească dorința ca Moldova și Muntenia să fie unite.

În 1853, Ion Ghica la rândul său cerea unirea celor două Principate sub același Domn, ca fiind singura soluțiune cu puțință, singura în interesul Porței.

În 1855, principele B. Stirbeiu și principele Gr. Ghica, refugiați la Viena, se făceau apă-rătorii aceleiași idee.

În 1856²⁾, idea unirei era decî cu totul coaptă. Evenimentele au dovedit acelor cari așteptau o răsculare a popoarelor, că era nevoie de a părăsi acest vis și de a se întoarce la o soluțiune mai simplă. Toți se uniră spre a o cere.

Principele Stirbeiu și principele Gr. Ghica fuseră numiți pe șapte ani, în 1849. Pute-riile lor se sfîrșiau decî a doua zi după iscălirei tractatului din Paris. Se luă hotărîrea de a nu le reinnoi și de a înstitui o caimacamie. După Regulamentul organic, care tot era în vigoare, această caimacamie trebuia să fie compusă din marele logofăt, din ministrul de interne și din președintele Divanului domnesc.

Poarta călcă Regulamentul și numi pe fostul Domn Al. Ghica³⁾, caimacam al Munteniei și pe T. Balș, caimacam al Moldovei⁴⁾. Acest început era puțin mulțumitor și mai în urmă Poarta arătă ce e în stare să facă și dovedi oamenilor de la 1848 ce ar fi făcut din Prin-cipate dacă proiectele lor d'atunci ar fi izbutit fără că țara să fi fost sigură de ocrotirea Pu-terilor apusene.

Fățiș sprijinită de Austria⁵⁾ și mai ascuns de Englitera, Turcia căută să nimicească opera de regenerare ce îi fusese încredințată de congres.

¹⁾ Comitele Cavour reaminti aceste articole ale Regulamentului în Congresul de la Paris, când cestiunea unirei fu prezentată de comitele Walewski.

²⁾ Tin de la d. A. Ranc că primele relațiuni ale lui Ion Brătianu cu Napoleon III nu datează de cât din luna iunie 1856.

³⁾ Al. Ghica fusese numit Domn al Munteniei în 1832 și Poarta 'l depusese ca incapabil în 1841. «Astăzi, scrie d. Béclard d-lui Thouvenel, principele Al. Ghica este un bătrîn, baccelit, amărit, mai mai căzut în doaga copilăriei.» V. *Trois années de la question d'Orient*.—D. Béclard, într'o scrisoare către d. Thouvenel, mai spune că, spre a fi numiți caimacam, Al. Ghica a plătit Porței 38.000 galbeni, iar Balș 22.000 galbeni.

⁴⁾ Al. Ghica fu instalat ca caimacam al Munteniei la 18 iulie, iar T. Balș la 23 ca caimacam al Moldovei. Principele B. Stirbeiu 'și depusese puterile la 25 iunie în mâinile președintelui consiliului, M. Băleanu. După ce dom-nise șapte ani «care nu au fost de cât o lungă crisă», principele Stirbeiu facea apel, în ofisul său către consiliu, bunelor simțiminte ale compatrioților săi, îndemnându-îi la unire și la concordie. «Interesul patriei comune cere neapărat, zicea el sfîrșind, jertfa vederilor personale și a orîce interes exclusiv de corp și de partid.» Principele Gr. Ghica 'și înmăna puterile la 16 iulie marelui logofăt St. Catargiu.

⁵⁾ Punctul de vedere austriac este lămurit expus în nota ce baronul de Prokesch-Osten, reprezentantul Austriei la Constantinopole, înmăna în 1857 d-lui Thouvenel și în care cercetează situațiunea ce s'ar crea prin formarea unui Stat român. «O asemenea țară, pusă între aceste trei vecine, ar fi o Elveție pentru Austria, o nealtă grozav de amenință-toare în mâinile Rusiei în contra Austriei și Turciei, mai ales în contra acesteia! După o așa îndemnare dată preten-suzeranitatea Porței este o rușine și o nedreptate; ar găsi țara lor prea mică; ar rivalni la un Stat neatrnat, cuprinzînd Bucovina, partea română din Transilvania, Banatul și avînd nevoie de Balcani ca hotare. Frumoasa treabă pentru Aus-tria! Frumoasă pildă pentru Sîrbia! Bun prilej pentru Rusia pe care s'ar sprijini aceste State ca să 'și ajungă scopul și care ar amenința Austria pînă în mîduva oaselor ei.» D. Thouvenel trimișînd această notă guvernului său adaugă: «Trebuie să mărturisesc că, dacă aș fi în locul Împăratului Franț-Iosef, n'aș ceda în privința unirei de cât înaintea unei amenințări de război, și încă aș vrea să am un vot preponderent asupra alegerii Domnului.» L. THOUVENEL, *Trois années de la question d'Orient*, p. 6.

La 31 iulie, Poarta adresa Puterilor o circulară în care expunea «intențiunilor binevoitoare» de care este însușește Sultanul față cu Principatele «ale-căror privilegii și imunități recunoscute de strămoșii lui are de gând să le mențină neatinse». Reorganizarea Moldovei și a Munteniei a intrat în dreptul public european, de aceea trebuie să se întemeieze pe aceste două principii: 1. menținerea integrității și neatirării imperiului otoman și, prin urmare, a drepturilor *suverane* ale Sultanului asupra Principatelor ¹⁾; 2. disolvarea bunei stări morale și materiale a populațiunii moldo-muntenescă.

Circulară recunoaște că o minoritate cere unirea celor două provincii sub un singur Domn și că această părere a găsit răsădit în cabinetele câtor-va puteri care ved în această combinație un element de putere pentru imperiu și de prosperitate pentru Principate, și căută să combată această părere. Mai întâi, Moldova și Muntenia nu vor fi în nici o împrejurare în stare, să opună o împotrivire serioasă unui dușman care ar voi să atace Turcia călcând hotarele acestor provincii; numai declarând că ele fac parte integrantă a imperiului otoman, se va face din Principate o adevărată linie de apărare morală pentru Turcia. În rindul al doilea, popoarele moldovean și muntean, deși unite în origina lor, au format vreme de zece veacuri naționalități a parte, corpuri deosebite, obicinuite să fie administrate separat, având fie-care Domnul se, legile sale, într'un cuvint o naționalitate deosebită. Unirea nu ar fi oare o călcare a acestui principiu, nu ar slăbi această emulațiune, ca să zicem așa, frățească, că unul dedea ce-l'alte. De altminte, adauga circulară, relele de care sufăr locuitorii atirna de cauze independente de administrarea lor separată, neegalitatea claselor societății și lipsa unei administrațiuni dreaptă și nepărtinitoare ²⁾.

Spre a arăta pe deplin intențiunile ei față de populațiunile pe care erau să le consulte și spre a mărturisi nemulțumirea sa față de unele Puteri, Poarta reînființează în Moldova cenzura ce principele Gr. Ghica, partisan al unirei, o desființase la 21 ianuarie 1856, și pune pe caimacamul se retragă privilegiile ce se acordaseră de acelaș Domn căpitanului francez Magnan pentru navigarea Prutului și a Siretului și prusianului Nulandt pentru crearea unei bănci naționale la Iași.

Din acest moment, administrațiunea în Moldova și în Muntenia fu cu totul la poruncile Porței, Principatele deveniseră iară niște pašalicuri turcesci ³⁾.

În vremea această, se potolise conflictul ridicat de delimitarea hotarilor Basarabiei și la 18 februarie 1857, d-nii P. Rosetti-Bălănescu, I. N. Cantacuzino și M. Cerkez, delegați ai caimacamului Moldoviei, luă în stăpânire pământul basarabean și trupele moldovene ocupă Bolgrad, Ismail și Reni. Bucata ruptă în 1812 din trupul țării se alipia iar de patria mamă.

Austriacii se vedeau în sfârșit siliți să evacueze Principatele. Trupele împărătesci părăsiră Bucureștii la 14 martie, Iași la 15, și la 25 evacuarea era isprăvită.

La 1 martie, caimacamul T. Balș murise și Poarta l' înlocuise îndată prin N. Konaki Voghgoride, ministru de interne, căruia îi se făgădui tronul și care în schimb se făcu complicele scopurilor Turciei.

¹⁾ Poarta substituia cuvintul *suveran* acelaia de *suzeran*.

²⁾ D. Dim. Bratianu raspunde argumentării Porței într'o serie de articole ce apărară în ziarul *l'Etoile du Danube*, sub iscălitura D. B., cu date de 17 decembrie 1856 și 7 ianuarie 1857.

³⁾ «În cât privesce purtarea caimacamilor, ea nu se poate califica și o semnalez în fie care zi Porței: «Cred că mă voi hotărî la urma urmei a vă cere un blam oficial pentru d-nii Al. Ghica și Balș și la nevoie destituirea lor.» Thouvenel către Benedetti, (V. *Trois années de la question d'Orient*, p. 39).

CAPITOLUL III

COMISIUNEA DE CERCETARE ÎN PRINCIPATE. — CAIMACAMIA LUI VOGORIDE ÎN MOLDOVA. — UNELTIRILE PORȚEI ȘI ALE AUSTRIEI. — DIVANURILE AD HOC. — DORINȚELE ROMÂNILOR.

Cu Vogoride¹⁾, — grec care nici nu știa limba țării ce era chemat să o cârmuiească într'o împrejurare așa de grea, — regimul fanariot reînviă în Moldova unde lupta pentru unire se concentrase. Ca Moldovenii să poată birui uneltirile combinate ale Caimacamiei, ale Austriei și ale Porței, nu a trebuit mai puțin de cât înalta influență a d-lui Thouvenel²⁾, ambasadorul Franței la Constantinopole, dibăcia baronului de Talleyrand-Périgord, membru al comisiunei de cercetare și energica stăruință a consulului francez la Iași, d. Victor Place.

Comisiunea de cercetări³⁾, numită conform cu art. 23 al tratatului din Paris, sosi la București în luna martie 1857. Cu câteva zile înainte de sosirea ei, Kabuli-efendi și Kiamil-bei înmănașară caimacamilor firmanele, aprobate de comisiune, pentru convocarea divanurilor *ad hoc*.

Aceste adunări trebuiau să fie compuse în Muntenia de 112 deputați și de 84 în Moldova, și anume:

In Muntenia :

- 4 membri de drept: Mitropolitul și 3 episcopi;
- 6 reprezentanți ai naltului cler;
- 34 reprezentanți ai marelui proprietăți fonciare;
- 17 reprezentanți ai micii proprietăți;
- 22 reprezentanți ai orașelor;
- 17 reprezentanți ai comunelor rurale.

In Moldova :

- 3 membri de drept: Mitropolitul și 2 episcopi;
- 7 membri ai naltului cler;
- 28 reprezentanți ai marelui proprietăți;
- 18 reprezentanți ai micii proprietăți;
- 14 reprezentanți ai comunelor rurale.

La 22 martie, comitetul electoral din Iași 'și publica manifestul și 'și formula programul astfel:

Unirea Principatelor într'un singur Stat, cu respectarea drepturilor Porței, după spiritul și litera vechilor capitulațiuni; neutralitatea teritoriului român; respectarea drepturilor Principatelor și mai ales a autonomiei lor; ereditatea capului Statului; puterea legiuitoare încredințată unei singure Adunări; supunerea străinilor cari locuiesc în Principate la legile țării; recunoșterea dreptului Principatelor de a lega relațiuni comerciale după propriile lor interese.

Caimacamul pune să se sechestreze acest manifest, desființează ziarele, interzice întrunirile electorale, destituie pe toți funcționarii bănuieți că sunt favorabili idea unirei și falsifică listele electorale. Consulul Franței protestează în contra acestor măsuri: «Este o lovitură îndreptată în contra operei reprezentanților Puterilor, scrie el comitelui Walewski; este o insultă și o desfidare aruncată Congresului.»

Vogoride însă se știe sprijinit de consulul Austriei care lucrează cu el la falsificarea

¹⁾ Nicolae Konaki-Vogoride era fiul pașei turcesc Ștefan Vogoride, fost beii la Samos. După moartea sa (1863), nevasta sa, fiica marelui logofet Konaki, se căsătorii cu Emanuel Ruspoli, principe de Poggio-Suasa, senator al regatului Italiei și sindic al Romei, care a murit în Noembrie 1899.

²⁾ L. Thouvenel, născut la Verdun în 1818; ministru plenipotențiar al Franței la Atena (1849); ministru plenipotențiar la München (1850); director al afacerilor politice la ministerul de externe (Februarie 1852); ambasador la Constantinopole (1855—1859); ministru de externe (Ianuarie 1860—Octombrie 1862). A murit la Paris în 1866.

³⁾ Comisiunea era astfel compusă: pentru Austria, baronul Von Koller; pentru Franța, baronul de Talleyrand-Périgord; pentru Engiltera, Sir H. Bulwer; pentru Prusia, d. Von Richthofen; pentru Sardinia, cavalerul de Bensi; pentru Turcia, Mehmed-Esaad-Saviet efendi.

listelor electorale¹⁾ și de marele vizir care îi a dat voie să facă ori-ce numai unirea să nu fie votată de Moldoveni. Sunt în Moldova 2.000 proprietari mari, nu s'au pus în liste de cât 350; din 20.000 mici proprietari, 2.264 numai sunt chemați să voteze; iar, printre alegătorii din orașe, nu s'au găsit de cât 11 cari au profesuni liberale. Cât pentru cei 167.222 țărani, ei nu sunt în liste de cât spre a mări numărul celor înscriși și pentru că se știe de dinainte că votul lor nu are nici o valoare.

În aceste condițiuni se procedă în alegeri care nu fură de cât o comedie nedemnă. Din fericire, Puterile care erau favorabile unirei, interveniră. Ambasadorii Franței, Rusiei, Prusiei și Sardiniei înmânară Porței o notă identică în care îi se notifică că primiseră porunca d'a 'și cere pașapoartele dacă această parodie de vot este mântănită. Ingrijare fu mare la Stambul. Reschid-pașa este îndată înlocuit de Mehemet-Kibrisli-pașa; Aali-pașa ia portofoliul externelor (31 iulie), și chiar în ziua când ambasadorul Franței era să plece din Constantinopole (6 august), se dedă poruncă caimacamului Moldovei d'a suspenda convocarea divanului *ad hoc*.

Se vedem care era în acest moment situațiunea Puterilor Europei față de cestiunea Orientului.

Napoleon al III-lea se făcuse apărătorul teoriei naționalităților, și, la Congresul din Paris, prezintantul Franței propusese cu hotărîre unirea Principatelor. Prusia și Sardinia sprijiniseră această propunere²⁾, iar Rusia aderase «cu o așa căldură» în cât Engiltera să speriasă³⁾.

O ură comună apropia împăratul Francezilor și țarul, ura Austriei, căreia cel d'ântăi nu irta nehotărîrile sale pe vremea războiului Crimeei, și căreia cel d'al doilea nu irta ingrati-tudinea sa.

Gorciacof, care succedase în 1856 d-lui de Nesselrode, zice d. A. Debidour, dacă nu lua ca o regulă absolută a politicei sale idea scumpă împăratului Francezilor, găsia că teoria naționalităților înfățișa oare-care avantajie guvernului rusesc. Era un mijloc de a slăbi Turcia și de a speria Austria⁴⁾. De un veac, Rusia urmăria cu stăruință o politică bine lămurită, care, după bărbății ei de Stat, trebuia să o ducă la stăpînirea Orientului și care se poate rezuma ast-fel: a 'și întinde înriurirea asupra popoarelor ortodoxe făcînd parte din imperiul otoman, să slăbească acest imperiū deslipind de el una după alta naționalitățile ce le ținea sub jug, să creeze mici State noi sub protectoratul său, sau sub ascultarea sa, și să facă din ele atîtea sateliți ce îi va reține prin legături de recunoștință⁵⁾.

Austria nu voia nici să audă de unirea Principatelor⁶⁾. Mai bine era să facă războiul de cât să o primească și căta să tragă Engiltera din partea ei, sigură fiind că Turcia o va urma⁷⁾.

¹⁾ «Mă pare foarte rău, scria consulul Place comitelui Walewski (4 iulie 1857), că o ingerință așa de vinovată a compromis lealitatea Austriei, dându-î o parte directă în atentatele cele mai grave ce guvernul moldovenesc le a săvîrșit în contra sincerității alegerilor prescise de firman.»

²⁾ «Prusia și Sardinia, tot-d'una fericite de a vedea Curtea din Viena pusă într'o situațiune încurcată, se feriau să se opună unei operațiuni care, de altmintelea, trebuia să constituie pentru ele un precedent din cele mai prețioase.» A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 171.

³⁾ «Engiltera, care odinioară, se arătase favorabilă vederilor Franței, se speriasă vîzînd că Rusia aderează cu atîta căldură.» A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 171.

⁴⁾ «Printre neamurile ce ministrul (Gorciacof), ca și stăpînul său și Napoleon al III-lea, doria de a le putea întruni într'un corp de națiune, era mai ales neamul românesc... Rusia nu înceta să o ceară, găsinđ în această inovațiune un mijloc de a slăbi Turcia (pentru că, după pîrerea sa, viitorul Stat, departe de a fi o stavilă pentru dînsa, va fi din contra o avant-gardă, și de a îngriji Austria în privința Transilvaniei și Bucovinei.» A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 171.

⁵⁾ Un asemenea gînd inspira pe împăratul Napoleon III când voia să creeze Italia. Iși închipuia că acest noi Stat va fi recunoșcător Franței de jertfele ce le va fi făcut. Recunoștința însă nu atîrnă în cumpăna politicei. Popoarele ascultă numai de interesele lor. Interesele Italianilor îi a făcut să adopte o politică opusă Franței, precum interesele Românilor îi a îndepărtat de Rusia.

⁶⁾ «Dacă Europa, a zis d. de Buol, s'ar fi învoit la Congresul din Paris și ar fi pus la București un domn european, l'am fi aruncat în mare cu mâinile noastre.» L. THOUVENEL, *Trois années de la question d'Orient*, p. 82.

⁷⁾ Apropierea ce se făcuse între Franța și Rusia nu mai era o taină pentru nimeni. La 10 Noembrie 1866, d. Thouvenel scria d-lui Benedetti, director al afacerilor politice la Paris: «Esci sigur că aceste înșelătoare de ziare, nu ne au păcălit anunțându-ne că, la 8 septembrie 1855, Sevastopol a căzut sub sforțările combinate ale Franței și Engilterei? Oare nu ne au înșelat mai ales publicînd un tractat care s'ar fi iscălit la 15 aprilie 1856, între Franța, Engiltera și Austria, spre a combate veleitățile ulterioare ale Rusiei? Ori-cum ar fi, iată-mă în alianță cu d. de Boutenief, ministru al Rusiei la Constantinopole.» L. THOUVENEL, *Trois années de la question d'Orient*, p. 62.

Din nenorocire, Englitera era cu mâinile legate. O răscoală puternică izbucnise în India și vremea nu era prielnică pentru dînsa de-a căuta pricină de ceartă Rusiei, care, din cuceriri în cuceriri, se apropiase de hotarele Indiei și putea foarte ușor să facă să se răscoale întregul Hindustan.

Neputînd să 'și impună voința și nevoind să cedeze, Englitera căută o învoială cu Napoleon al III-lea, ale-cărui planuri asupra Italiei le aflase.

La 6 august 1857, împăratul se întâlnește la Osborne cu regina Victoria și principele Albert. Resultatul acestei întrevederi fu că Franța renunță la unirea Principatelor și se mulțumește cu unificarea unor părți ale administrațiunii acestor provincii. Englitera, din partea ei, făgăduia că va lăsa Franței mâna liberă în Italia și că se va asocia cu puterile care cereau anularea alegerilor din Moldova și din Muntenia.

La 15 septembrie, Napoleon al III-lea se întâlnește la Stuttgart cu Țarul. Nu se știe ce s'a petrecut între cei doi suverani; dar, după cele ce au urmat, se poate crede că Napoleon, care tot ținea la unire și se gândia că o Românie unită va fi de un mare folos pentru el în cas de război cu Austria, se înțelese cu Alexandru al II-lea cum să sprijine mișcarea unionistă, ca această mișcare să poată izbuti fără a da Engliterei prilejul de a se supăra ¹⁾.

Înțelegerea stabilită la Osborne, între Franța și Englitera, fu comunicată oficial Porții, carei anulă alegerile și telegrafia la 24 august lui Vogoride spre a îi porunci să revizuiască listele electorale și să procedeze la noi alegeri care se hotărîră pe ziua de 10 septembrie pentru Moldova și de 26 pentru Muntenia ²⁾.

Divanul *ad-hoc* al Moldovei se deschise la Iași, Duminică 4 octombrie, sub președinția Mitropolitului Sofronie. Verificarea puterilor, facerea regulamentului, numirea biuroului ³⁾, ocupă cele d'ântîi ședințe. În sfîrșit, la 19, după ce se votă, în unanimitate, o adresă exprimînd recunoștința țării către Puterile semnate ale tractatului din Paris, Adunarea ascultă citirea raportului lui Kogălniceanu și a moțiunii care resumează dorințele națiunii moldovene: Recunoașterea autonomiei române, unirea Principatelor într'un singur Stat sub numele de România, un Domn străin ereditar ales printre dinastiile domnitoare în Europa și ai-cărui moștenitori vor fi crescuți în religiuina țării, neutralitatea și inviolabilitatea teritoriului noului Stat, puterea legiuitoare încredințată unei singure Adunări, în care vor fi reprezentate toate interesele națiunii, toate acestea sub garanția colectivă a Puterilor semnate ale tractatului din Paris. Hurmuzachi ia cel d'ântîi cuvîntul ca să sprijine moțiunea. Balș o combate. Kogălniceanu îi răspunde și discursul său a rămas o pildă de elocință în România. Se trece îndată la vot, și, prin 81 voturi contra 2, moțiunea este primită ⁴⁾. Un strigăt de bucurie salută proclamarea votului: «Să trăiască unirea!»

În Muntenia, caimacamul Al. Ghica îngrijise mai puțin de a împiedica alegerea partizanilor unirei de cât să satisfacă vechile sale uri în contra Principelui Bibescu și în contra principelui Știrbeiu. Nepotul său, principele Dim. Ghica, care era p'atunci prefect de poliție, sprijina pe față ideea de a se alege un Domn străin. Toți aceia care luaseră parte la mișcarea din 1848 și care nu puteau să voteze de cât în contra vechilor Domni Bibescu și Știrbeiu, fură aleși fără a întîmpina cea mai mică împotrivire din partea administrațiunii.

La 11 octombrie se adună, la Bucuresci, divanul din Muntenia ⁵⁾, sub președinția mitro-

¹⁾ «Țarul făgăduie că nu va împiedica proiectele Franței în Italia; iar Napoleon se îndatora să nu părăsească națiunea română.» A. DEBIDOUR, *Hist. dipl. de l'Europe*, T. II, p. 172.

²⁾ Muntenii care fusese exilați în 1848 se întorseră la Bucuresci în curentul lunii iulie. La 3 august, comitetul muntean, compus din d-nii C. Kretulescu și L. Kalinderu, președinți; A. Goleșcu, C. Bozianu și N. Christu, vice-președinți; P. Poenaru, I. I. Filipescu, I. Penescu, C. Ioranu, P. Cernătescu, E. Predescu, C. Racoviță, N. Nenovic, Al. Orescu, G. Costa-Foru, Kirilov, Culoglu, Al. Petrescu, G. Romanov și Polychroniade, membri, își publica manifestul și o programă la fel cu cea a Moldovenilor.

³⁾ Biurul moldovean era ast-fel compus: Mitropolitul Sofronie, președinte de drept; C. Negri, vice-președinte; D. Kallet, An. Panu, C. Rolla, C. Hurmuzachi și P. Mavrogheni, secretari.

⁴⁾ Cei doi membri care votară contra fură Balș și episcopul de Roman.

⁵⁾ Biurul muntean era ast-fel compus: Mitropolitul Nifon, președinte de drept; N. Goleșcu, vice-președinte; C. Kretulescu, I. Brătianu, C. A. Rosetti, St. Goleșcu și Turnavit, secretari; Generalul Chr. Tell, Marghiloman și principele D. Ghica, cestori.

politului Nifon. Se făcuse dinainte o înțelegere între membrii Adunării ca să se voteze o moțiune întocmai la fel ca cea ce fusese adoptată de Adunarea moldoveană. Raportul fu prezentat de I. Brătianu. Se rostiră câte-va discursuri de Ioranu, Al. Florescu, principele B. Stirbeiū și principele Bibescu, cari toți se declarară în favoarea moțiunii. Principele Bibescu, în discursul său, făcu să reiasă folosul ce va fi pentru țară, dacă va avea un Domn străin. «Numai el va putea să ne aducă, cu puterea materială trebuincioasă, acea putere morală ce îi va da alianțele sale și relațiunile sale cu capete încoronate. Numai el ne va putea scăpa de aceste urî, de aceste rivalități, ce pofta d'a ocupa locul d'ântâiū nasce și întreține printre noi, rivalități pe cari, fără el, unirea nu va face de cât să le mărească și cari, respîndindu-se pînă în ultimile trepte, vor face din această nenorocită țară, o mare arenă unde se vor seca toate puterile, unde toată vitalitatea se va stinge în lupte de partide și de fracțiuni».

Divanul din Muntenia votă moțiunea în unanimitate, Europa fu deci încredințată că dorințele Romînilor erau de a fi uniți într'un singur Stat, de a avea un Domn străin ereditar și de a trăi sub garanția colectivă a Puterilor semnatare ale tractatului din Paris, în loc de a trăi ca în trecut sub ocrotirea a două puteri vecine și interesate, Rusia și Turcia.

După ce votase dorințele țării, Adunarea moldoveană se constituie în comisiuni ca să studieze diferitele propuneri de prezentat Europei în privința reorganizării Principatului. I. Brătianu și prietenii săi, în divanul *ad-hoc* al Munteniei, propuseră să se urmeze acest exemplu; dar propunerea fu combătută de d. Al. Florescu și respinsă după o discuțiune aprinsă. Fusese cu puțință, în adevăr, de a se face o înțelegere în privința unirei și a principelui străin; însă încât privia organizarea internă a Statului, nu se putea ajunge la nici o înțelegere. Era deci mai bine, după votul solemn ce se dăduse, de a nu arăta Europei neînțelegerile ireductibile ce existau asupra celor-l'alte puncte, slăbind astfel manifestarea unanimă a simțimintelor naționale ¹⁾.

Opera Adunărilor era sfîrșită. Europa trebuia acum să se rostească. Va ține în seamă unanimitatea cu care reprezentanții poporului român au exprimat dorințele lui? Poarta și Austria nu mai puteau să susțină, precum făcuseră la Congresul din Paris, că populațiunile moldoveană și munteană erau doritoare de a trăi despărțite. Rusia și păstra modul de a vedea și se declară gata să adereze la unirea Principatelor sub un Domn străin ²⁾. Napoleon însă era legat de angajamentele luate la Osborne. De aceea, când se deschiseră la Paris conferințe ambasadurilor, în 22 mai 1858, Franța înfățișă un plan de organizare a Principatelor în care unirea politică și administrativă a celor două provincii era cu desăvîrșire părăsită ³⁾. Discuțiunea ținu aproape două luni și Convențiunea din Paris fu iscălită la 19 august ⁴⁾.

Ea hotărî că Muntenia și Moldova vor purta denumirea oficială de Principate-Unite, sub suzeranitatea Turciei și garanția colectivă a Puterilor; vor urma însă să formeze două State deo-

¹⁾ În cesiunea rurală, soluțiunile ce le propuneați M. Kogălniceanu, și cu dînsul P. Mavrogheni și M. K. Iepureanu, fuseseră respinse de divanul Moldovei cu 51 voturi contra 25. Într'una din cele din urmă ședințe, Adunarea votă dorința că claca să fie desființată și să se dea țăranilor, pe moșile proprietarilor, o parte de pămînt a-cărei întindere se va hotărî mai tîrziu.

Diplomația franceză stăruia ca divanurile să discute toate cesiunile privitoare la reorganizarea Principatelor și consulul Franței V. Place, care lucrase mai mult în această privință, scria d-lui Thouvenel, la 3 ianuarie 1859, că divanul moldovean «fusese absolut corect sfîrșind lucrările sale și îndeplinind toate îndatoririle ce îi erau impuse de firmanul de convocare». Din partea sa, d. Thouvenel scria: «Dacă divanul moldovenesc, mai înțelept ar fi lucrat ca divanul muntean, precum se spera în unele capitale, Principatele, atunci convinse de neascultare, nu ar fi meritat de cât pedeapsa răsvrătirei lor.» L. THOUVENEL, *Trois années de la question d'Orient*.

²⁾ Reprezintantul Rusiei, comitele Kiselef, după ce constată că Divanurile consultate se pronunțaseră pentru unirea sub un Domn străin, adaugă că aceste dorințe îi se par «raționale, legitime» și că «privesc realizarea lor ca trebuincioasă spre a se asigura fericirea viitoare a populațiunilor moldoveană și munteană». Sfîrșia declarând că guvernul său va adera la unirea Principatelor dacă Conferința o va primi.

³⁾ D. E. Poujade trimisese guvernului francez un plan complex de reorganizare a Principatelor, ce 'l publică mai tîrziu în cartea sa *Chrétiens et Turcs* (Paris, 1867). «Nu fără o dreptă mândrie, zice dînsul într'o notă a acestei cărți, am văzut Conferința din Paris consacrand mai multe dispozițiuni conținute în acest studiu său apropiindu-se de ele prin spiritul hotărîrilor sale.» — D. E. Poujade se născuse în 1815; a murit în 1885. Una din fetele lui s'a măritat cu D. Constantin Ghica.

⁴⁾ A se vedea textul Convențiunii la sfîrșitul volumului.

sebite; cu toate acestea, vor avea aceleași legi și aceeași oștire, fie-care provincie însă cu un steag deosebit. Doi Domni, aleși pe viață, vor exercita puterea separat; dar o Comisiune centrală, comună celor două țări, va stabili un fel de unire generală.

O adunare moldoveană și o adunare munteană, alese pe șapte ani, vor discuta legile și vor vota bugetul și impozitele.

O curte de Casație, comună celor două țări, era instituită.

Milițiile moldoveană și munteană primău o organizare identică și puteau fi întrunite pentru apărarea internă și externă sub o singură comandă.

Principiul egalității în impozit, al numărului în slujbe, al libertății individuale, al egalității din punctul de vedere politic al tuturilor creștinilor, al desființării privilegiilor, a îmbunătățirii soartei țăranilor, a înființării unor instituțiuni municipale, urbane și rurale, erau solemn proclamate.

CAPITOLUL IV

CAIMACAMIILE DE TREI ÎN MOLDOVA ȘI ÎN MUNTENIA. — ALEGEREA LUI CUZA. —
GREUTĂȚILE DE LA ÎNCEPUT. — BARBU CATARGIU.

Anul 1858, care va rămânea vestită în anele națiunii române, văzuse mai multe evenimente prevestitoare de fapte mari ce se pregăteau în Europa. Înțelegerea de la Stuttgart începea să și dea roadele. Indemnați de agenții Rusiei, populațiunile slave din peninsula Balcanică începură să se miște pe la începutul primăverii din 1858. Muntenegrinii luară armele și cerură să li se înapoieze unele localități. Turcia trimise îndată trupe în contra micului Principat. Franța porni corăbii de război în Adriatică; Muntenegrinii, îmbărbătați de acest fapt, bătură pe Turcii la Grahov (13 mai). Silită de Franța și de Rusia, Poarta regulă acest conflict în folosul protegiaților Țarului.

Abia se restabilise liniștea în acea parte a Peninsulei, când izbucniră turburări în Sârbia, unde partizanii Rusiei cereau întoarcerea principelui Miloș. Mișcarea luă proporțiuni așa de mari în cât principele Karageorgevici să vâzu silit să convoace Scupcina, care nu se întrunise de mult. Hotărîrea d'ântîiu a acestei adunări fu de a cere abdicarea principelui. După două zile de împotrivire, Karageorgevici abdică (24 decembrie) și se refugiază în cetatea Belgradului care era ocupată atunci de trupe turcesci și ceru ajutorul oșterii austriace. Cabinetul vienez se arătă gata să trimeată un corp de armată în Sârbia, dar Franța și Rusia protestară și Austria fu silită să nu intervină. Alegerea lui Miloș, rechemat de Scupcina, fu ratificată de Poartă la 12 ianuarie 1859.

Pe câtă vreme se petreceau aceste incidente în Peninsula, conform dispozițiunii finale a Convențiunii din Paris, caimacamiile Moldovei și Munteniei erau înlocuiți de o caimacamie compusă din trei membrii: St. Catargiu, An. Panu și V. Sturdza, la Iași; Em. Baleanu, I. Manu și Al. Filipescu, la București.

Aceste caimacamii trebuiau să prezideze la alegerea noilor Domni.

În Moldova, doi din caimacamii fuseseră partizani înfocați ai unirei; al treilea, St. Catargiu, fost ministru lui Mihai Sturdza-Vodă, sprijinit de Austria și de Turcia, făcu tot ce putu ca să zăticnească proiectele colegilor săi, cari doriau să nu izbutească candidații boșerilor cei mari și să se aleagă unul din capiș mișcării naționale. Candidații boșerilor erau fostul domn Mihai Sturdza, și fiul său, principele Grigorie Sturdza¹⁾; aceia ai partidului național erau: C. Negri, P. Mavrogheni²⁾ și Lascar Catargiu.

¹⁾ Principele Grigorie M. Sturdza a murit în ianuarie 1901.

²⁾ D. V. Place, consulul Franței la Iași, scria d-lui Thouvenel vorbind de P. Mavrogheni: «E singurul om aici care poate face bine Moldovei, are însă o mare pată, aceea că a fost unul din capiș partidului Unirei.» L. THOUVENEL, *Trois années de la question d'Orient*.

Lupta fu înverșunată între cei trei caimacamii cât ținu perioada electorală și pe vremea alegerilor. Când se făcu socoteala deputaților aleși, se constată că, din 64, erau 21 în favoarea principelui Mihai Sturdza, 13 pentru fiul său principele Grigorie Sturdza, iar 30 în partea partidului național.

Adunarea trebuia să se întrunească la 5/17 ianuarie ca să aleagă pe Domnul Moldovei; chîmarea pe tron a unui Domn străin era cu neputință în acest moment față de împotrivirea Austriei și de făgăduiala făcută de Napoleon al III-lea la Osborne; din altă parte, o înțelegere între candidații la domnie nu părea posibilă. Principele Grigorie Sturdza refuza de a se retrage; iar, în partidul național, soluțiunea cestiunei rurale împiedeca pe cei mai înaintați de a vota pentru L. Catargiu și pe conservatorii de a vota pentru C. Negri. Consuli Franței și Rusiei, cari se convinseseră că nu se va putea ajunge la nici o înțelegere asupra numelui vre-unuia din candidații propuși și se gîndiau la un candidat nou, zoriau pe deputații naționali să ia o hotărîre, căci neînțelegerile lor nu puteau de cât să asigure alegerea candidatului Austriei ¹⁾.

În seara de 3 ianuarie, se tot discuta și obosit să vorbească în zădar, Kogălniceanu plecase, când unul din deputați, Pisoski ²⁾, vîzînd că alții stau se plece și ei, se puse înaintea ușei cu un revolver în mîna și amenință să 'și sboară creerii dacă nu se va lua îndată o hotărîre. Deputații se așezară din nou și discuțiunea reîncepu. Atunci Pisoski propuse candidatura colonelului Al. Cuza. Nu era un necunoscut; fusese prefect la Galați, sub caimacamia lui Vogoride, demisionase protestînd în contra ingerințelor guvernului, fusese ales deputat în divanul *ad hoc*; toți 'l priviau ca fiind foarte patriot, liberal și cinstit. Înțelegerea se făcu pe acest nume și, la 5/17 ianuarie 1859, Adunarea din Moldova alegea pe Alexandru Cuza ³⁾ în unanimitate.

În Muntenia, alegerile dăduseră majoritatea partisanilor fostului Domn G. D. Bibescu și alegerea lui părea a fi sigură ⁴⁾. Ingrijirea minorității era mare. Democrații ar fi voit să propună candidatura lui N. Golescu ⁵⁾, dar nu avea sorți de izbîndă, căci această candidatură ar fi avut în contra sa pe principele Al. Ghica, pe principele Dim. Ghica și pe Ion Ghica, cari nu puneau numele lor înainte numai în scop de a împiedica alegerea principelui Bibescu.

Negri, care fusese numit agent al Moldovei la Constantinopole, ducîndu-se la post, se opri la București și sfătui pe Munteni să aleagă pe Cuza. Spuse prietenilor săi că Cuza este candidatul Franței, care, nu putînd izbuti în cestiunea unirei, căuta să o asigure prin aceasă îndoită alegere, rămînd ca, mai târziu, să se aleagă un Domn străin. Era acum decî neapărat, ca Muntenii să arate, prin votul lor, că țara tot voesc unirea și că, în ciuda împotrivirii Puterilor, ea se folosește de cel d'antîu prilej ca să 'și manifeste voința de a nu fi de cât un singur Stat cu

¹⁾ Ideea de a se pune pe tronul Principatelor un Domn care să fie dușman al Austriei a fost predominantă la Paris și la Petersburg.

²⁾ N. Pisoski, născut în Moldova pe la 1812, ocupase diferite slujbe inferioare sub domnia lui Mihai Sturdza. Prefect la Botoșani în 1849 și la Iași de la 1854 pînă la 1856. După alegerea lui Cuza, intră în armată ca cadet. Domnul 'l înaintă repede și în 1863 'l făcu colonel. Prieten intim al lui Cuza, nu 'l părăsi un singur moment; a doua zi după abdicarea Domnului, 'și dete demisiunea și se retrase cu totul din politică.

³⁾ Alexandru-Ioan Cuza se născuse în Galați la 20 martie 1820. Intrase de tîner în armată și puțin în urmă 'și dete demisiunea ca să meargă la Paris să studieze dreptul (1837—1840). Reîntors în Moldova, se însură (1844) cu d-ra Elena Rosetti, sora d-lui Teodor Rosetti, și intră în magistratură. În 1856, fu numit președinte al tribunalului din Galați. În 1857, sub caimacamia lui Vogoride, reîntre în armată și fu înaintat repede la gradul de colonel. Numit prefect la Galați, 'și dete demisiunea ca să protesteze în contra măsurilor luate de Vogoride în protiva partisanilor unirii. Caimacamia din 1858 îi încredință portofoliul războiului și orașul Galați 'l alege în adunarea ce trebuia să aleagă pe noul Domn.

⁴⁾ Baronul de Talleyrand scria din București d-lui Thouvenel, la 29 septembrie, în privința alegerilor: «Resultatul este cîdat. Avem pe Știrbeiu și pe Bibescu, doi Ghica, șapte bărbați de la 1848, patru-spre-zeci boieri mari, trei retrograzi sadea mic, oameni de spirit și mulți proști. Cei cu experiență și oamenii cinștii sunt puțin la număr.» L. THOUVENEL, *Trois années de la question d'Orient*.

⁵⁾ D. Béclard, consul al Franței la București, scria d-lui Thouvenel la 29 aprilie 1859: «Astfel știți că d. N. Golescu, persoană foarte onorabilă, dar foarte nulă, nu este de cât reprezentantul (le prête-nom) d-lui Dim. Brătianu, membru al comitetului mazinist.» Din partea sa, baronul de Talleyrand-Périgord scria d-lui Thouvenel că d. N. Golescu va fi de sigur ales vice-președinte al Adunării. «După divan, adauga el, principele Al. Ghica nădăjduescă că 'l va face spătar, iar partidul liberal să 'l facă Domn, în cazul când se va mîntîni despărțirea celor două Principate. Cunoașteți pe om; e din lemnul din care se fac Lafaeyei de provincie, stimabil și nedibaci, inimă mare și minte scurtă.» L. THOUVENEL, *Trois années de la question d'Orient*.

Moldova. Negri adăugă că Impăratul Francezilor și Țarul sunt pe deplin înțelegși ca să se împotrivească planurilor Austriei, că România va avea un rol de jucat în evenimentele ce se pregătesc și că poate Cuza va îndeplini o parte din visurile Românilor; le mai spuse că este asigurat de d. V. Place că Franța și Rusia se vor grăbi să recunoască faptul îndeplinit și că celelalte puteri vor fi silite să facă tot așa.

Democrații se hotărâră să urmeze acest sfat. Ca să izbutească însă, trebuia să exercite o mare presiune asupra Adunării. Recurseră, ca în 1848, la popor și 'și asigurară complicitatea armatei.

Când se întruni Adunarea, o mulțime amenințătoare, condusă de I. Brătianu, năvăli în curtea Mitropoliei; garda, în loc de a o respinge, o lăsă să pătrundă în incintă. Două zile, 22 și 23 ianuarie, se procedă la validarea puterilor în mijlocul unui sgomot de nespus. La 24 ianuarie, ziua hotărâtă pentru alegere, mulțimea, sporită de țărani aduși într'adins din împrejurimea capitalei, năvăli din nou în tribune și caută să sperie pe partizanii principelui Bibescu. «Măcelarii, zice d. Al. Xenopol, 'și ascuțeau cuțitele într'un chip semnificativ.» Un tânăr deputat, V. Boerescu, ia atunci cuvântul și roagă Adunarea să nu 'și împartă voturile. Face apel la patriotismul tutulor. A vota pentru Cuza, este a vota încă o dată pentru unire. Majoritatea, amintindu-se de sfaturile lui Bibescu, cedează la acest apel ce se face la patriotismul ei și, în unanimitate, Cuza este ales Domn al Munteniei sub numele de Alexandru-Ioan I.

Unirea Moldovei cu Muntenia era făcută.

Austria, vîzîndu-și planurile dejucate, se gândi un minut să trimeată un corp de armată în Principate; dar înărmările Italiei nu o lăsară să o facă; 'și concentră în grabă toate trupele pe Tesin.

La Iași, Kogălniceanu salutase pe noul Domn în numele tutulor Românilor. «După o sută cincîzeci de ani de umilire și de degradare națională, zisese marele orator, Moldova a reintrat în dreptul său de a 'și alege Domnitorul. Înălțându-te pe tronul lui Ștefan cel Mare, națiunea română s'a înălțat. Alegându-te Domn, am arătat lumii că la legi noi vom oameni noi. Esci chemat să deschizi era nouă pe care ne a arătat-o Constituțiunea de la 19 august. Fă ca legea să înlocuiască arbitrariul. Fă ca legea să fie tare. Iar tu, Măria Ta, ca Domn, fii bun și blînd, fii bun mai ales pentru aceia pentru cari foștii Domni ai fost nepăsători săi rei. Nu uita că dacă 50 deputați te au ales, ai să domnesci peste 2.000.000 de oameni. Fă dar că domnia ta să fie o domnie de pace și de dreptate; potolesce patimele, fă să înceteze urile care ne despart și reinfințează între noi vechia frăție. Fie simplu, Măria Ta, fii Domn cetățean; ca urechia ta să fie tot-d'aună deschisă adevărului și închisă minciunei și lingușirei.»

Indată după alegerea din Bucuresci o delegațiune, compusă din episcopul Argeșului, C. Krețulescu, C. A. Rosetti, Al. Florescu și B. Slătineanu, fusese trimisă la Iași ca să aducă lui Cuza omagiile națiunei moldovene. C. A. Rosetti luă cuvîntul. După ce, în termeni înflăcărăți, făcu să reiasă izbânda partizanilor unirei celor două provincii, conchise: «Primesce dar, ales al României, pe lângă coroana principatului de peste Milcov ce suntem trimiși a 'ți aduce și inimele a două milioane și jumătate de Români, cari ne au însărcinat a 'ți le închina cu amor și respect, și a te asigura că pe cât vei ține cu tărie stîndardul unirei, al naționalității, al dreptății și al libertății, Români de peste Milcov, ca și cei d'aci, te vor urma ca un singur om.» Seara, Rosetti telegrafia lui I. Brătianu: «Domnul este sublim în toate.» Cuza, în adevăr, făcuse multe făgăduieli și, notificându-și îndoita alegere Puterilor garante, adausese că este gata să depună cele două coroane ce îi se încredinșaseră, dacă Puterile vor voi să le dea unui principe străin ¹⁾.

¹⁾ Cuza Vodă se exprima astfel: «Intemeiîndu-mă pe votul Divanului *ad hoc*, reinnoit de Adunarea Moldovei în ședința sa de la 5/17 ianuarie, constat din nou că țara a cerut unirea cu un Domn străin. Cât pentru mine personal, am lucrat în totdeauna la izbutirea acestei combinațiuni, și alegerea mea nu a putut căsuși de puțin să slăbească convingerile mele de mai înainte.» În ședința sa de la 5/17 ianuarie după ce alesese pe Cuza, adunarea moldoveană, în urma propunerii lui Kogălniceanu, votase moțiunea următoare care semăna foarte mult cu un mandat imperativ: «Ca Domnul și Comisiunea centrală să știe dar dinainte care sunt voințele acestei adunări; ca Domnul să nu uite nici-odată că, ales de deputații națiunei pentru că totul nu era gata spre a face unirea, trebuie să privească ca cea mai sfîntă dintre datorile sale de a grăbi această unire, spre a justifica speranțele noastre și pentru ca cea mai frumoasă zi din domnia sa să fie acea când se va coborî de pe tron după ce va fi pus cea din urmă piatră la edificiu.»

Cuza-Vodă s'a declarat în tot-d'auna gata să reintre în viața privată; nimeni nu se poate îndoi de cuvîntul său. Pînă ce să se găsească un principe străin, trebuia să domnească. Dacă nu ar fi ascultat de cât dorințele-î intime, ar fi încredințat puterea lui Kogălniceanu și l'ar fi lăsat să îndeplinească reformele ce partidul liberal moldovenesc le privia ca cele mai neapărate și mai grabnice. Avea însă două țări de cărmuit, fie-care avînd o adunare și care nu erau legate în relațiunile lor politice de cât prin persoana suveranului și prin Comisiunea Centrală din Focșani, compusă din opt Munteni și opt Moldoveni, din cari patru desemnați de Domn printre membrii Adunării sau printre persoanele care ocupaseră slujbe mari, și patru aleși de către fie-care Adunare în sinul ei. Cea d'ântîi datorie ce se impunea lui Cuza, era de a face să se procedă la alegerea unor noui Adunări.

Sistemul electoral instituit de Convențiunea de la 7/19 august, îngrijia pe liberali. Erau două feluri de alegători: primari și direcți. Erau alegători primari în județe, orî cine dovedia că are un venit fonciar de 1.200 lei, cel puțin; era alegător direct în orașe, orî-cine dovedia că are un capital fonciar de 60.000 lei și în județe un venit fonciar de 12.000 lei. Spre a fi ales, trebuia ca candidatul să aibă 30 ani și un venit de 4.800 lei, cel puțin. Era vedit că marii proprietari vor avea majoritatea, mai ales că una din primele reforme de făcut era aceea a raporturilor proprietarilor cu țărani. Se ocoli primejdia calcînd Convențiunea și prefăcînd adunările electiv în adunări ordinare. Democraților, deși erau în minoritate, le plăcu mai bine cunoscutul de cât necunoscutul, și Cuza încercă să guverneze, cu ministere de fuziune¹⁾. În curînd însă toți fură siliți să mărturisească că Camerele electiv nu puteau să producă nimic și că se pierde vremea în discuțiuni zadarnice²⁾. Ministerul Ion Ghica procedă la disolvarea Adunării muntene; alegerile se făcură la 19 februarie 1860. Conservatorii avură majoritatea. Noua Cameră se întruni la 10 aprilie. Chîr de la început, ea se arată în contra cabinetului care demisionează la 28 mai și este înlocuit la 31 de un minister înaintat sub președinția lui N. Golescu³⁾. Acest minister nu ținu mult și Cuza chîemă la putere pe M. K. Iepureanu care se încearcă să înjghiebe un cabinet mixt fără a isbuti să stabilească o înțelegere între puterea executivă și Cameră. Radicali, vîzîndu-se îndepărtați de la guvern, puseră «poporul» în mișcare în cele două orașe unde aveau aderenți. O răscoală se produce la Craiova; mici negustori, împinși de oamenii partidului radical, protestaseră cu sgomot în contra legii patentelor; se

¹⁾ Cel d'ântîi minister muntean (25 ianuarie 1859) fu constituit de N. Golescu și B. Catargiu; fu înlocuit, la 23 martie, de un cabinet N. Krejulescu, după care urmă (11 octombrie) un cabinet Ion Ghica, cu d-nii Al. Golescu, I. Bălăceanu, V. Alexandri, G. Crețeanu, C. Steriade și I. Cornescu (înlocuit în urmă de I. Florescu).

²⁾ Pe cât timp acestea se petreceau în România, evenimente însemnate se produceau în Europa. Austria, îngrijită de mișcările panslaviste în Orient, nu băga în destul de seamă la cele ce se pregătiau în Italia. Am zis că Rusia aprobă planurile lui Napoleon III. În Prusia, noul rege chîemase în capul ministerului pe principele Anton de Hohenzollern-Sigmaringen (1858), care arată dorința sa de a rămîne neutră dacă Franța va intra în conflict cu Austria. La începutul anului 1859, Franța și Sardinia erau gata de război, dar așteptau ca Austria să o declare. La 11/23 aprilie, cabinetul vienez trimise la Turin un ultimatum prin care soma cabinetul sard să adereze la principiul desarmării generale. La 10/26, Cavour răspunde: nu; la 14/26, guvernul francez declară că nu va părăsi pe aliatul său. În zadar, Engliera încercă să mîntuiască pacea și oferi mijlocirea sa. Era prea târziu. La 17/29 aprilie, oștirea austriacă trecea Tesinul. Tot de odată, oștirea franceză trecea Alpii. Napoleon al III-lea avusese în Paris o întrevedere cu Kossuth, care să însărcina să organizeze o legiune ungară în Italia și să ia înțelegere cu Cuza, căruia îi făgădui să l ajute a lua Bucovina, și cu Mihail Obrenović spre a ataca Austria pe la spate și a răscula Ungaria. Oștirea austriacă fu înfrîntă la Montebello (8/20 mai), la Palestro (19/31 Mai), la Magenta (1/23 mai—4 iunie), la Solferino (12/24 iunie). La 26 iunie (8 iulie) se încheia un armistițiu și trei zile în urmă, pe neașteptate, la Villafranca, pacea se iscălia între Napoleon al III-lea și Franz-Josef. Kossuth nu avu vremea să-și pună proiectele în aplicare, iar Cuza, deși zorit de elementele radicale să intre în război în contra Austriei, nu voi să 'și expună țara în asemenea împrejurări. Domnul scria, la 5 ianuarie 1860 lui C. Negri, care se afla la Constantinopol: «Din toate părțile eram zorit să arunc națiunea în aventură, și fiind-că ch'iar în primele zile din anul 1859 se presimția gravele evenimente ce erau să se petreacă în anul acela, eram îndemnat să trag folos din încercăturile europene spre a prefăce soarta României. Am resistat la toate stăruințele ori de unde mi-au venit.» A se vedea la sfîrșitul volumului textul Convențiunei încheiată la 22 mai 1859 între Cuza-Vodă și generalul Klapka, delegatul lui Kossuth.

³⁾ Acest minister era ast-fel compus: N. Golescu, *președinte al consiliului și război*; D. Brătianu, *interne*; I. Brătianu, *finanțe*; C. A. Rosetti, *culte și instrucțiune publică*; V. Boerescu, *justiție*; I. I. Filipescu, *externe*; V. Vlădoianu, *control*.

făcură câte-va arestări, în urma cărora prietenii arestaților cu oamenii din popor dădură asalt la închisoare. Autoritatea făcu apel la trupe și fuseră opt morți și patru-spre-zece răniți (7 și 8 octombrie). Câte-va zile în urmă, desordini de același fel se produsese la Ploesci. Roșiț — așa li se zicea liberalilor înaintați — cari erau acușați că scorniseră răscoalele, luară apărarea resvrătiților și învinovățiră pe guvern că ar fi provocat poporul la răscoală prin reaoa sa administrațiune. Ministerul, ca să și prelungească zilele, se văzu silit să disolve Camera (31 ianuarie 1861).

Adunarea cea nouă fu și mai conservatoare și mai protivnică cabinetului de cât cea precedentă. Ea se întruni în aprilie și alese ca vice-președinți doi reprezentanți ai marelui proprietăți: pe Barbu Catargiu și pe principele G. Stirbeiū și votă punerea sub acuzare a ministerului. Iepureanu ¹⁾ își dete demisiunea și la 13 aprilie fu constituit cel d'ântêiu cabinet conservator sub președinția lui Barbu Catargiu ²⁾.

Bărbatul de Stat care ajungea la putere era unul din cei mai însemnați din țară. Încă tânăr — nu era de cât de 54 ani — intrase în viața politică la 1842 ca deputat în obșteasca adunare și ocupase slujbe mari. La 1857 sprijinise cu foc ideea unirii și fusese partisan al alegerei lui Cuza, Orator mare, spirit cult, înrudit cu familiile cele mai însemnate, se bucura de o netăgăduită vază în Muntenia și știuse să strângă împrejurul lui pe toți aceștia cari voiau să aplice cu sinceritate principiile ce Puterile garante le puseseră din Convențiunea de la 19 august, fără a turbura liniștea. Era hotărît în protiva soluțiunilor ce Cuza și Kogălniceanu voiau să le dea cestiunei rurale și mai cu seamă ideilor emise de Roșiț. Dinsul privia pe aceștia ca cei mai primejdioși dușmani ai țării; C. A. Rosetti și I. Brătianu ¹⁾ priviau ca cea mai mare piedică pusă progresului ³⁾.

Sosirea sa la putere înspăimintă pe protivnicii săi. Barbu Catargiu puse verde condițiunile sale lui Cuza. Cerea, între altele, ca Domnul să numească în Comisiunea centrală pe candidații ce vor fi prezentați de minister; să se numească membrii Curții de casație; să se lase Adunarea să discute legea rurală; ca un ministru definitiv să fie numit la război; ca legea electorală pregătită de Comisiunea centrală să fie adusă în desbaterea Adunării din București așa precum fusese supusă Adunării din Iași.

Cuza nu voi să primească aceste condițiuni și, la 10 mai, B. Catargiu își dedea demisiunea.

Chîemat, zicea el, ca să ia frînele guvernului, sperase că va afla la Măria Sa o bună voință egală cu cea ce o aducea dinsul. Nu se speria de starea de faliment în care era tesaurul, nici de desordinea ce domnia în administrațiune. Nu se gândise de cât să restabilească armonia între puterea executivă și puterea legiuitoare. Fusese silit însă să constate, de la prima încercare, că îi lipsia încrederea Suveranului.

«Am cerut, urma Catargiu, ca Măria Ta să numească în comisiunea centrală persoane care vor da concurs guvernului, în marginile hotărîte de Constituțiune și nu vor fi protivnicii lui. Măria Ta n'ăi primit.

«Am cerut revocarea prefectului poliției din București ⁴⁾ și înlocuirea sa prin un altul în care să putem avea încredere pentru mântinerea ordinei care ne incumbă. Măria Ta n'ăi primit.

«Am cerut exercițiul unui drept inherent funcțiunilor noastre, care nu a fost tăgăduit predecesorilor noștri, și anume acela de a schimba pe funcționarii administrativi și judecătorești

¹⁾ Ministerul M. K. Iepureanu dat în judecată, fu achitat la 16 august 1862.

²⁾ Iată componerea acestui cabinet: B. Catargiu, *președinte și interne*; principele D. Ghica, *finanțe*; C. Brăiloiu, *justiție*; I. Cantacuzino, *culte și instrucțiune publică*; Ap. Arșaki, *externe*; C. Filipeșcu, *control*; colonel Semeșescu, *război*.

³⁾ «Barbu Catargiu era de o cinste încercată, virtute așa de rară! Avea încredere în părerea sa, în cauza sa; le a susținut cu tărie. Intrat la minister cu mâinile curate, eși cu mâinile goale. Nu îi se poate imputa nici o faptă rea, nici o nedreptate.» LE CLEB, *la Moldo-Valachie*.

⁴⁾ Prefectul de poliție era atunci d. Mihail Marghiloman.

carî nu numai că au compromis autoritatea guvernului, ci încă nu sunt în stare să garanteze interesele publice și private. Măria Ta n'a primit.»

Barbu Catargiu, după ce expunea toate cererile ce prezentase Domnului și care fuseseră respinse, conchidea: «Ne putând dar primi răspunderea unei pozițiuni ca aceea pe care am avut trista îndatorire să o expunem Măriei Tale; atunci când ni se dispută autoritatea trebuincioasă funcțiunilor ce ocupăm și ni se refuză mijloacele de a le îndeplini, venim să Te rugăm respectos să binevoiești a încredința frînele guvernului altor oameni cari se bucură de încrederea Măriei Tale.»

Acest conflict arată lămurit care erau gândurile lui Cuza. Silit să chîeme la putere pe conservatori, dînsul voia să îi pună în neputința de a governa. Nădăjduia să prelungească situațiunea pînă în ziua apropiată când puterile vor recunoasce definitiv unirea Moldovei cu Muntenia. Nu era să fie atunci de cît un singur minister, o singură adunare și-o singură voință. Ar schimba atunci legea electorală; și, mulțumită acestei modificări, ar putea să încredințeze — puterea — în afară de conservatori curați, Albi, și de liberalii înaintați, Roșii, pe care îi ura de o potrivă — liberalilor moderați al-căror reprezentant, după dînsul, era Kogălniceanu.

Demisiunea lui B. Catargiu venind prea de vreme, Cuza se întoarse la Golești și însărcină pe St. Goleșcu să constituie cabinetul (12 mai 1861)¹⁾.

Acest minister compus din liberali moderați, dar fără autoritate, nu putea să aibă viață. Îndată ce se prezintă înaintea Camerei, B. Catargiu l' somă să aducă proiectul de lege rurală, ce se tot amâna. În vremea aceea, Roșii țineau mari întruniri populare la Filaret, ca în 1848. Poporul, în aceste întruniri, cerea o reprezentare națională stabilită pe baze mai largi, adică un interes de partid, în loc de a stărui ca să se dea o soluțiune cestiunei rurale. Mișcarea amenințând să se întindă, B. Catargiu și prietenii lui votează, la 22 iunie, o moțiune de neîncredere întemeiată pe aceste două fapte, că guvernul îngăduie încercările de desordine și împiedică redeschiderea adunării moldovenesci pentru ca acea din Bucuresci să nu poată vota legea rurală. În urma acestui vot, St. Goleșcu se retrage. Cuza încredințează interimul directorilor de serviciu de la diferitele ministere, și la 29 iulie, însărcinează pe principele Dim. Ghica să formeze un nou cabinet conservator²⁾.

Principele Cuza se duse atunci la Constantinopole cu o suită numeroasă. Fu primit cu cea mai mare cinste, și, pe la începutul lui decembrie, Turcia și puterile semnatare ale tractatului din Paris recunoscuseră unirea reală a Moldovei și Muntenia. Comisiunea centrală din Focșani fu desființată; sediul guvernului fu transferat la Bucuresci, devenit capitala României, și cele două Adunări se contopiră într'una singură. Cele două ministere demisionară și Cuza rechisemă la putere pe Barbu Catargiu care încredință mai întîi trei portofoliuri la Moldoveni³⁾.

Cea d'întîi adunare a României unite se deschise la 24 ianuarie 1862. De astă dată, B. Catargiu se simte stăpîn pe situațiune. Dispune de o majoritate, știe ce voesce și va merge drept la țintă. Cere mai întîi Camerei să aprobe înființarea unui Comitet legislativ însărcinat cu pregătirea legilor. Proiectul este votat cu 65 voturi contra 35. Face apoi să se voteze că Curtea de Casație și va avea sediul în Bucuresci. În sfîrșit, înfățișează Adunării proiectul de lege pregătit de Comisiunea centrală pentru regularea raporturilor între proprietari și țărani⁴⁾.

¹⁾ Cabinetul se compune din: St. Goleșcu, *președinte și interne*; G. Arghiropol, *justiție*; V. Malinescu, *culte și instrucțiune publică*; D. Bolintineanu, *externe și ad interim control*; C. Bălcescu, *finanțe*; colonel Semeșescu, *război*.

²⁾ Ministerul fu astfel alcătuit: principele D. Ghica, *președinte și interne*; Al. Plagino, *finanțe*; I. Cantacuzino, *justiție*; Sc. Fălcoianu, *culte și instrucțiune publică*; Ap. Arsaki, *externe*; G. Valeanu, *control*; principele I. Gr. Ghica, *război*. — Ceva mai târziu, d. Sc. Fălcoianu înlocui pe d. I. Cantacuzino la justiție și d. N. A. Niculescu luă portofoliul cultelor.

³⁾ Noul cabinet era astfel compus: B. Catargiu, *președinte, interne și ad interim lucrările publice*; Ap. Arsaki, *externe*; principele Al. C. Moruzi, *finanțe*; C. Brailoiu, *justiție*; Gr. Balș, *culte și instrucțiune publică*; principele I. Gr. Ghica, *război*. — Principele Gr. Moruzi demisionând după deschiderea Camerei, fu înlocuit în finanțe de d. Gr. Balș. Portofoliul Cultelor fu încredințat mai întîi d-lui D. Cornea și apoi baronului B. Bellu. — La 26 martie, d. I. Ghica înlocui pe d. Balș la finanțe și d. Al. Florescu fu numit la control.

⁴⁾ Cuza anunțase acest proiect în discursul ce l' rosti la deschiderea Camerei muntene (11 decembrie 1860) după prima sa călătorie la Constantinopole. Anunța în același timp că guvernul va prezenta un proiect de reformă electorală «astfel în cît Camera să poată reprezenta mai exact interesele țării».

Liberalii din Muntenia și din Moldova se unesc îndată ca să se împotrivescă acestui proiect.

O campania din cele mai înfocate se începe în ziare în contra conservatorilor și în Adunare în contra ministerului.

La 20 martie, o moțiune este prezentată de d-nii M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti, I. Brătianu, G. Arghiropol, D. Grigorescu, Ant. Arion, Al. G. Golescu, etc. Această moțiune, redactată cu dibăcie, poate să întrunească o majoritate și ar echivala cu o moțiune de încredere în contra cabinetului. Barbu Catargiu se repede la tribună ca să arate deputaților cursa ce li se întinde.

Ion Ghica care prezidează îi observă că, după regulament, nimeni nu poate lua cuvântul. Catargiu voescă să vorbească ca ministru; președintele se opune. Majoritatea vrea să-l asculte, dar opozițiunea cere votul imediat. Barbu Catargiu nu se dă îndărat; cu tot sgomotul, vorbește și desvăluie planul opozițiunii. La 23 martie, Camera hotărăsește, prin 55 voturi contra 42, că legea moldovenească asupra preseii, care permitea guvernului să pună un frîu licenței ziarelor care nu mai avea margini, va fi aplicată în cele două Principate. La 28 martie, ea hotărăia să dea în concesiune construirea liniei ferate între București și Iași, și Barbu Catargiu anunța apropiată înființare a unei bănci naționale. Era turburărilor se părea închisă și țara era să se desvolte în liniște, în cadrul Convențiunii de la 19 august 1858, cadru cam strimt, este adevărat, dar care permitea noului Stat român abia constituit să se întărească, să se organizeze, să devină, printr'o muncă din toate zilele, un Stat modern.

La 29 martie, legea rurală vine în discuțiune.

CAPITOLUL V

LEGEA RURALĂ. — OMORÎREA LUI BARBU CATARGIU. — CABINETUL LUI N. KREȚULESCU. — INRIURAREA RUSIEI.

Neînțelegerea era adîncă între liberali și conservatori în privința modului de a regula raporturile între proprietari și țărani. Chiar atunci când s'ar fi putut ajunge la o soluțiune primită de toți, totuși înțelegerea nu s'ar fi putut face, căci Roșii ar fi voit să aibă gloria de a regula această cestiune, pe când Cuza ținea ca această reformă de capetenie, ale-cărei linii mari le hotărîse cu Kogălniceanu, să fie fala domniei sale.

Barbu Catargiu și conservatorii ziceau: «Proprietatea rezultă fie dintr'o danie primitivă, fie dintr'o vînzare de bună voie între proprietarul primitiv și proprietarul actual. Decî, pămîntul aparține acestuia așa precum orî-ce lucru vîndut aparține cumpărătorului; el poate, prin urmare, să dispună de moșia lui așa cum vrea. Cât pentru țărani, ei sunt volnici tot așa ca și proprietarii. Aceștia dispun de moșiile lor; proprietarii au nevoie de țărani ca să-și lucreze moșiile; țărani au nevoie de proprietari ca să-și câștige viața lucrînd aceste moșii. Să fie lăsați dar liberi unii și alții să încheie învoielii în afară de orî-ce amestec al legii; munca liberă pe moșia liberă.»

Cuza și adversarii lui Catargiu răspundeau: «Vă înșelați asupra origina proprietăților noastre; ea nu este nici așa de simplă, nici așa de absolută precum o pretindeți. Proprietatea, în România, a fost în tot d'auna condițională, și dovada este că în toate vremurile au fost legi care au regulat raporturile țăranilor cu proprietarii. Daniile și cumpărăriile pe care le învocați au făcut sub domnia acestor legi. Prin urmare, nu aveți dreptul de a relua în deplină stăpînire ceea ce nu ați stăpînit vre-odată de cît condițional, chiar dacă ați da țăranilor în învoielile cele noui foloase mai mari de cît au astăzi. Nu va să zică că cerem expropriarea voastră. Cuvîntul s'a pronunțat; nu este exact. Iată ce cerem: legile care au regulat pînă acum raporturile reciproce ale țăranilor cu proprietarii s'au făcut de aceștia în folosul lor. Voim că o lege nouă să intervină spre a restabili echilibrul și să ocrotească interesele proprietății precum și ale țăranilor.»

Fără a ne întoarce prea departe în istoria proprietății în România, să vedem care era situațiunea sub Regulamentul organic.

Țăranii stabiliți pe o moșie erau împărțiți în trei categorii: fruntașii cari aveau patru boi sau patru cai, mijlocașii cari nu aveau de cât doi boi și palmașii cari nu aveau de cât o vacă și munciau cu mâinile. Celor din categoria întâi, proprietarul era ținut să dea 6 ectare pentru hrana sa și hrana vitelor sale; mijlocașilor 4 ectare, iar palmașilor 3 ectare. Ca compensațiune, țăranul trebuia să lucreze la proprietar 12 zile socotind și claca. Regulamentul însă nu hotăria cătimea de muncă ce trebuia făcută în aceste 12 zile, astfel încât proprietarii săi arendașii lor împuseră țăranilor o cătime de muncă ce nu se putea face decât în 50 de zile.

Aceste condițiuni erau deci mai rele de cât acelea ce erau înainte de Regulament. Din altă parte, cătimea de pământ pusă la dispozițiunea țăranului era redusă de două treimi, pe când de cea-laltă parte cătimea de muncă rămânea aceeași¹⁾.

În afară de aceasta, toți țăranii, fără deosebire de categorie, trebuiau să lucreze patru zile pe an la reparațiunile deosebitelor așezăminte ce erau pe moșia unde se aflau. Mai trebuia să dea dijmă și să o ducă în partea moșiei unde cerea proprietarul.

Legea de la 13 aprilie 1851 amendase unele din dispozițiunile Regulamentului organic. Ea mănținea aproape intacte condițiunile privitoare la cătimea de pământ pusă de proprietar la dispozițiunea țăranului; hotăria însă că, pentru oricare întindere de pământ de care țăranul va avea nevoie peste ceea ce îi se dădea după categoria sa, el se va putea înțelege de bună voie cu proprietarul «de vreme ce, zicea legea, acest prisos de pământ este pentru el un mijloc de speculare». Aceste învoielă fură un nou izvor de plângeri pentru țăranii cari fură exploatați neomenos de arendași.

Cercetând situațiunea țăranului în momentul când legea rurală era să primească o soluțiune definitivă, un jurisconsult român, V. Boerescu, o rezuma ast-fel:

«Ce este dar țăranul român? un om liber? un șerb? un emfiteot, un chiriaș, un usufructar, un colon partiar? E greu să răspundă cineva la aceste întrebări. Țăranul este aceasta și nu e. Dinsul este o abstracțiune bălțată născocită de Regulament.

«În adevăr, țăranul este un om liber, căci e stăpân peste persoana și averea sa, îngrăditurile, grădinele și plantațiunile sale. Dar, în același timp, nu este liber, căci datoresce o muncă personală vecinică proprietarului și acesta, iar nu Statul, moștenesce casele, îngrăditurile și grădinele lui, când moare fără moștenitori.

«E șerb în acest înțeles că proprietarul 'l moștenesce când moare *ab intestat* și că e vîndut o dată cu proprietatea; restricțiunile privitoare la mutarea sa 'l leagă mai de tot de pământ. Din altă parte însă nu e șerb, căci dinsul figurează direct în raporturile sale cu Statul, și poate părăsi moșia dacă se supune condițiunilor cerute.

«E emfiteot, căci concesiunea pămîntului e perpetuă, și dinsul ia rodul plătind o redeversă anuală. Dar nu e cu totul emfiteot căci: *a*) alătura cu redeversa, mai datoresce o muncă personală; *b*) nu poate transmite prin testament *ab intestat* de cât o parte din pămîntul său, adică sădirile, etc.; *c*) instrăinarea între vii îi este cu desăvîrșire oprită; *d*) proprietarul poate să facă să înceteze dreptul lui deși tot plătesce redeversale sale.

«E chiriaș, precum o voesce legea din 1851, fiind dată marea înlesnire cu care proprietarul 'l poate gonii de pe moșia sa. Dar altfel nu prezintă nici un caracter al adevăratului chiriaș, căci: *a*) meseria sa nu este vremelnică și volnică, dar vecinică și neapărată; *b*) redeversa nu constă numai în bani, ci și în natură; *c*) proprietarul nu se îndatoresce a întreține lucrul în stare de a sluji la întrebuințarea pentru care a fost închiriat; *d*) țăranul transmite o parte din drepturile ce are moștenitorilor săi.

«E co-proprietar în acest înțeles că are un drept indivis pe moșie; dar nu e co-proprietar, căci: *a*) nu are facultatea de a eși din indivisiune, *b*) proprietarul 'l poate lipsi fără de voie de dreptul său real.

¹⁾ Tractatul de la Adrianopol deschizînd marea Neagră corăbiilor de comerț ale tuturilor națiunilor, cerealele din Muntenia și din Moldova, care mai înainte, nu se puteau vinde de cât Turcilor, începură a fi căutate; prețurile se urcară; proprietarii aveau deci interes să reducă cantitatea de pământ ce se da țăranilor și să prefacă în semănături locurile de pășunat. Resultă d'aci o nemulțumire generală în clasa țăranescă și ruina comerțului de vite care era p'atunci bogăția țărilor.

«E usufructar, dacă voiți, pentru că are dreptul de a se sluji și bucura de lucru, și pentru că drepturile sale asupra unei părți din fond nu sunt de cât pe viață.

«În sfârșit, se poate zice că e colon partiar, în acest înțeles că e silit să dea proprietarului o parte din rodirile naturale. E însă ceva mai mult de cât un colon, căci: a) drepturile sale pe fond izvoresc din legea însăși, iar nu din convențiunea între părți; b) sunt perpetue și aparțin *ipso facto* moștenitorilor săi»¹⁾.

Cestiunea deci era din cele mai grele de rezolvat și îi se putea da diferite soluțiuni. Liberalii propunea o soluțiune radicală; pe când însă cei mai înaintați cereau expropriarea proprietarilor și împărțirea moșiilor lor între toți țărani, cei-alți se mulțumiau cu o împărțire de pământuri la însurăței.

Conservatorii se împărțiau și ei în două grupuri: retrograzii nu primiau o dată cu capul ca Statul să le poată expropria, dar erau puțin numeroși; cei-alți, aceia în numele cărora vorbia B. Catargiu, spuneau că autorii proiectelor ce tindeau a face din țaran un proprietar, nu țineau seama nici de moravurile, nici de obiceiurile lui, nici de mijloacele sale intelectuale. Dinșii reamintiau ceea ce se petrecuse în Bucovina, unde țaranul, tăcut proprietar cu de-a sila, și vînduse pământul la Evreii și la Armeni, și se afla într'o situațiune cu mult mai rea de cât mai înainte. Propunea deci, și cu drept cuvînt să se constituie comune²⁾.

Acest mod de a vedea, l'adoptase Comisiunea centrală din Focșani și se redactase proiectul care veni în desbaterile Camerei din București la 29 maiu 1862.

Acest proiect hotărîa ca toate satele compuse din locuitorii clăcași și stabilite pe moșiile proprietarilor, pe acelea ale Statului sau pe acelea ale mănăstirilor și ale celor-alte așezăminte publice, vor alcătui comune; că fie-care proprietar care are pe moșia sa un sau mai multe sate sau cătune le va ceda, o dată pentru tot d'auna, primind în schimb o rentă perpetuă, în folosul înființării teritoriale a comunei, un ectar și jumătate de familie în câmpie, un ectar pe moșiile intermediare și trei sferturi de ectar la munte. Proiectul mai hotărîa că Statul, pe moșiile lui și pe acele ale așezămintelor bisericesci și de binefacere, este autorizat să vîndă de veci bucăți de pământ de arat acelor dintre locuitorii stabiliți pe aceste moși și tutulor acelor care vor veni să se așeze acolo. Art. 36 specifica că pământul înstrăinat va rămîne amanetat între mâinile Statului și art. 39 spunea că stabilimente de credit funciar se vor înființa pentru stingerea ipotecelor funciare, în scop de a favoriza dezvoltarea agriculturii, de a înlesni rîscumpărarea pământului comunal și de a veni în ajutorul țaranilor cari ar arăta dorința de a cumpăra pământ de bună voie.

Discuțiunea acestui proiect fu din cele mai aprinse. Kogălniceanu, Ioan Brătianu și Barbu Catargiu apărară punctul lor de vedere cu talent, cu căldură și cu învîrșunare. Opozițiunea, vîzînd că majoritatea este asigurată guvernului, se întoarse la nenorocitul sistem al turburărilor de stradă. Ea avea la îndemână o sumă de muncitori: rotari, măcelari, tabaci, zarzavagii, salahori, din cari mulți erau Sîrbi și Bulgari, încetățeniți de curînd, oameni silnici și tot d'auna gata la manifestări sgomotoase. Îi adusesse la Cameră, în 1859, spre a impune deputaților alegerea lui Cuza și acum se pregătia să îi întebuințeze spre a împiedica votarea legii rurale. La 11 iunie era să fie aniversarea revoluțiunii de la 1848; Roșii hotărîră că se va ține în ziua cea o mare Adunare populară pe Câmpul Libertății (la Filaret), aproape de Cameră. În ședința de la 8 iunie, d. C. Filipescu interpelă ministerul și îi ceru să oprească acest soi de manifestări care nu au alt rezultat de cât să provoace desordini. Prefectul poliției fusese înștiințat despre întrunirea de la Filaret printr'o scrisoare iscălită de organizatorii ei: d-nii Ant. Arion, N. C. Orășanu, Gr. Miculescu, Gr. Heliade, E. Carada³⁾, I. Ionescu, D. Petrolian și C. Trandafir. Pre-

¹⁾ B. BOERESCU, *Mémoire sur les conditions d'existence des Principautés danubiennes*, Paris, 1856.

²⁾ Viitorul a dovedit că de întemeiată era propunerea lui Barbu Catargiu; că țaranii să păstreze pământurile ce li s'au dat, a fost nevoie de a înscrie în Constituțiune că loturile vîndute țaranilor nu se pot înstrăina.

³⁾ Eugeniu Carada, născut la Craiova în 1836. Prim redactor al *Românului* de la 1862 pînă la 1871. Fu amestecat în resoala de la 3 august 1865, în afacerea de la Ploesci (8 august 1870) și în turburările de la 10 martie 1871. Se retrase la Paris după venirea la putere a conservatorilor (aprilie 1871) și se ocupă de afaceri comerciale. Foarte prieten cu I. Brătianu, se întoarse în România la 1876 și avu o mare înrîturire asupra amicului său și asupra partidului liberal ce l'conduce de la 1882 fîră a face parte din guvern. Este director la Banca națională de la înființarea acestui stabiliment.

ședințele consiliului respunse la interpelare și Adunarea votă moțiunea următoare propusă de generalul I. Florescu: «Serbarea de la 11 iunie ne fiind hotărâtă de nici un corp legiuitor ca o serbare națională, guvernul va veghea prin toate mijloacele la mântuirea ordinii, neingăduind atrupamentele. Guvernul nu va permite nici-o dată că nisce indivizi să se constituie în comitete și să trăteze cu autoritățile.»

După acest vot se ridică ședința. Era cinci ceasuri și jumătate. Barbu Catargiu 'și ceru trăsura; nu era acolo. Prefectul de poliție, Nicolaie Bibescu ¹⁾, îi offeri să 'l ducă în trăsura sa. Primul ministru primii. Trăsura străbătu curtea Mitropoliei și când intră sub bolta care slujesce ca poartă, se auzi o detunătură. Barbu Catargiu primise în ceafă un glonț de revolver care 'l ucisese pe loc. Omoritorul trăsesese așa de aproape în cât părul victimei era părilit. •

Moartea lui Barbu Catargiu produse în țara întreagă o mare senzațiune. Nu era numai un șef de partid pe cari toți 'l cinșiau și 'l admirau pentru marile sale însușiri ca bărbat de Stat, era și un om de bine, un patriot, care era lovit mișelesc.

De cine? Nu s'a putut afla nici-o dată. Glasul popular învinovați pe Roșii ²⁾; dar sunt alți cari puteau să dorească și mai mult înlăturarea șefului conservatorilor. Se făcură arestări, se începu o migăloasă cercetare, scrisori fură sechestrare la poștă; C. A. Rosetti și Ioan Brătianu fură chemați înaintea procurorului Curții criminale spre a fi întrebați. La 11 iunie însă, procurorul, d. I. Deșliu, era destituit de ministrul justiției și urmările părăsite. «Se zice, povestesc d. Anghel Demetrescu, că Rosetti ar fi amenințat pe Domn că, de nu va fi lăsat în pace, va denunța înaintea țării și Europei, adevăratul ucigaș al lui B. Catargiu, lăsând a se înțelege prin aceasta că Domnul nu era străin de această crimă. Cuza ar fi poruncit atunci ministrului justiției, d. Dim. Cornea ³⁾, să destituie pe prea zelosul procuror; Rosetti și Brătianu fură lăsați în pace, iar instrucțiunea fu închisă pentru tot-d'auna ⁴⁾.»

Moartea lui Barbu Catargiu fu o mare pierdere pentru partidul conservator. Dăduse acestui partid o organizare modernă, făcuse dintr'insul o putere în Stat, care ar fi mântinit pe cei nerăbdători și îi ar fi silit să se organizeze și ei în partid de guvernament. Nu s'ar fi pierdut, cum s'a făcut, două-zeci de ani în lupte nerodnice și în fel de fel de frământări.

D. Ap. Arsaki, ministru al afacerilor străine, luă interimul președinței Consiliului și al internelor. Se prezintă, chiar a doua zi după crimă, înaintea Adunării, care, prin 54 voturi contra 36, îi votă puteri discreționare, și, după propunerea principelui Gr. Bibescu-Brancovan, hotărî ca o statue se va ridica cu cheltuielile Statului, pe piața Teatrului, în amintirea lui Barbu Catargiu.

Această statue n'a fost ridicată nici-o dată ⁵⁾; numai bustul lui Catargiu stă printre acelea care împodobesc sala Ședințelor Camerei deputaților. Proiectul de lege ce 'l plătise cu viața lui avu aceeași soartă. Fu votat de Adunare în ședința de la 11 iunie cu o majoritate de 62 voturi contra 35; legea însă nu fu promulgată și nu figurează de cât în muzeul colecțiilor parlamentare, spre a dovedi că votul Adunărilor nu reprezintă voința țării de cât atunci când această voință este pe placul unora.

¹⁾ Colonelul N. Bibescu, care se născuse în 1820, a murit în 1888. Intrat ca cadet în armată, fu înaintat la gradul de colonel. Și dete demiunea și ocupă mai multe slujbe. Prefect de poliție la Bucuresci în 1862, trăi foarte retras pină la sosirea liberalilor la putere (1876). Fu atunci vice-președinte al Senatului, efor al spitalelor Brâncovenesci și mare vînător al Regelui.

²⁾ Multă vreme s'a afirmat că omoritorul era un Ungur, numit Bogafi; însă nu s'a putut dovedi. Cu toate acestea se pare că unii au știut cine era omoritorul. În adevăr, în ședința Camerei de la 11 Februarie 1886, Ion Brătianu, atunci prim ministru, rosti cuvintele următoare ce s'au trecut în procesul-verbal: «Barbu Catargiu nu a fost omorit de un Român. D. Kogălniceanu trebuie să o știe.» D. Kogălniceanu respunzând că nu știe, d. I. Brătianu reluă: «Este o persoană, care trăesce și care o știe; va putea să vi o spună.» V. *Desbaterile Parlamentare*, Trim. I, 1888.

³⁾ D. Dim. Cornea împlinia funcțiunile de ministru al justiției ad interim; d. Brăiloiu fusese revocat de Cuza, în urma cererei lui B. Catargiu, în ajunul morții acestuia.

⁴⁾ A. DEMETRIESCU, *Discursurile lui Barbu Catargiu*; Bucuresci, 1886. Introducere, p. LXXIII.

⁵⁾ Înțelegem ca liberalii să fi uitat această hotărîre a Camerei din 1862; este însă pentru noi o mirare ca partidul conservator, care d'atunci a fost de mai multe ori la putere, să nu fi înțeles că era o datorie pentru el de a ridica un monument aceluia care a murit pentru cauza conservatoare.

La 24 iunie, d. Ap. Arsaki era înlocuit la președința Consiliului prin d. N. Krețulescu, care abia modifică cabinetul conservator și guvernă un an fără a putea împlini vre-o reformă.

Imprumutul proiectat nu izbuti; cele două linii ferate de cari era vorba, banca fonciară, toate căzură supt presiunea opozițiunei care învinovăți guvernul că a fost cumpărat de concesionari.

Tot p'atunci, câteva incidente grave se produsură, care p'aci erau să turbure relațiunile României cu vecinii săi și ale-căror consecințe fură fatale lui Cuza.

În luna decembrie 1862, un transport de arme, expediate din manufacturile de la Tula (Rusia) pentru Sârbia, trecu prin România. Era îndreptat spre Turnu-Severin de unde armele trebuia să fie duse dincolo de Dunăre. Poarta află despre acest fapt, se plânse la Bucuresci și amenință se trimeată un corp de armată în România și altul în Sârbia spre a se opune la trecerea armelor. Cuza, care învoise trecerea armelor prin teritoriul român, strinse în grabă trupe spre apărarea teritoriului. Dar, din inițiativa agenților Austriei și Engliterei, corpul consular ceru guvernului să sechestreze armele și dete 24 de ceasuri Domnului ca să răspundă. După ce trecu acest termen, Cuza respunse că va referi, prin agentul său la Constantinople, la ambasadorii Puterilor garante. Era un mijloc de a câștiga vreme și de a arăta consulilor că demersul lor era cam nepotrivit.

Principele Sârbiei se folosi de acest răgaz ca să lămurească lucrul; avea nevoie de arme pentru miliția sa, nimeni nu îi putea tăgădui dreptul de a cumpăra, iar Poarta nu se putea amesteca într'un act de administrațiune curat internă. Rusia interveni și ea: un contract regulat fusese încheiat la Tula și principele Cuza nu se putea opune transitului mărfelor. Franța sprijini modul de a vedea al Rusiei și Poarta nu mai protestă.

Aceasta fu cea din urmă concesione ce Franța o făcu Rusiei în afacerile române. Bunele relațiuni ce se stabiliseră între cei doi împărați îndată după războiul Crimei se reciseră mult de câtă vreme. D. Drouyn de Lhuys, care înlocuise pe d. Thouvenel la ministerul afacerilor străine (15 octombrie 1862), ținea mai mult la prietenia Engliterei și a Austriei de cât la cea a Rusiei. Rescularea din Polonia (13 ianuarie 1863) rupse cele din urmă legături. Franța luă parte pentru Poloni și broșura care eși atunci la Paris sub acest titlu: *Împăratul, Polonia și Europa* și a-cărei 'naltă inspirațiune nu se putea tăgădui, se încheia astfel: «Numai cei de la Petersburg să bine voiască a cunoasce caracterul împăratului Napoleon, și să înțeleagă că sunt lucruri ce nu poate îngădui să se zică, iar altele ce nu poate lăsa să se facă.»

Principele Cuza, trebuind să aleagă între noua politică franceză și cea a puternicului său vecin, par'că s'a plecat mai mult în partea acestuia. Dînsul nu se mai sfătui cu consulul Victor Place și o cam rupse cu oamenii politici care reprezentău înrîurirea franceză.

La 3 iulie 1863, o ceată de voluntiri poloni, comandați de colonelul Milcowski, părăsi Tulcea pe o corabie ce purta steagul englezesc și debarcă pe pămîntul românesc între Reni și Ismail. Colonelul polon împrăștiase dinainte o proclamație în care ruga pe Români să lase să treacă prin țara lor «niscă fii cari merg în contra călăilor mumei lor».

Din poruncă de la Bucuresci, 600 oameni din garnizoanele de la Reni, Ismail și Galați se duseră în întîmpinarea Polonilor pe cari îi întîlniră la Constanglia. După oare-care trătătive care nu izbutiră, colonelul Milcowski, somat să depună armele și să treacă Dunărea înapoi, nu primesce și o luptă se încinge; Români sunt respinși și Poloni o fău în susul Prutului. La 5 iulie, sunt ajunși de alte trupe române mai numeroase și desarmați. Poloni fură mai înteu închiși la Galați și apoi duși pe teritoriul turcesc.

Liberalii înaintați învinuiră ca de o crimă pe Cuza pentru că făcuse să se respecte neutralitatea țării și 'l acuzară cu înfocare că ascultă de poruncile Rusiei. Ei reamintiră că d-na N. Krețulescu, soția primului ministru, e de origină rusă și că generalul Florescu, ministrul de război, era aghiotantul generalului Lüders în 1848.

În luna lui august, un tractat de comerț fu iscălit între România și Sârbia. Ministrul afacerilor străine, principele I. Gr. Ghica, ofensat că negocierile s'au făcut în afară de dînsul, și dete demisiunea. Principele Cuza 'l pofti să și o retragă; dar vîzînd că stăruiesce, 'l puse în pozițiunea de neactivitate. Succesorul său, d. N. Rosetti-Bălănescu, era privit ca reprezentantul politiceii rusesci.

Aceste împrejurări ațîțară și mai mult pasiunile partidelor care se gândiră, precum faceaîi altă dată boierii când voiaîu se scape de un Domn, să se folosească de recheala ce există între Franța și Rusia, ca să pîceardă pe Cuza în spiritul lui Napoleon al III-lea.

CAPITOLUL VI.

MINISTERUL KOGĂLNICEANU. — COALIȚIUNEA PARTIDELOR. — SECULARIZAREA MĂNĂȘTIRILOR. — LOVITURA DE STAT DE LA 2 MAI 1864. — PROMULGAREA LEGEI RURALE. — LEGEA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PUBLIC.

La 12 octombrie 1863, principele Cuza, rupînd de o dată cu conservatorii, chîemă la putere pe Kogălniceanu. Conservatorii și liberalii, Albiî și Roșiî, înțeleseră că Domnul voia s'o sfișească odată cu certurile lor și să impună reformele ce Camera era în neputință de a le împlini. Aceste două grupuri politice ce erau despărțite de un trecut întreg, care căutaîu să se distrugă unul pe altul, care aveaî între ele cadavrul lui Barbu Catargiu, uitară tot înaintea acestui guvern personal și se uniră. Se alcătui atunci această asociațiune parlamentară pe care opiniunea publică scandalizată o numi «coalițiunea monstruoasă». Actul întîi al coalizațiilor fu de a trimite Puterilor un memoriu în contra lui Cuza. Unul din membrii misiunei franceze¹⁾ ce era pe vremea acea în Bucurescî povestese că un fost ministru liberal trebuia să ducă acest memoriu în străinătate însă fiind că nu avea baniî trebuincioși ca să întreprindă călătoria, împărți liste de subscriere. Una din aceste liste căzu în mîna lui Cuza, care se înscrise cu 300 galbeni. Anecdota este glumeată, dar campania întreprinsă în străinătate era serioasă. *Cartea albastră* franceză din 1863—64 conținea aspre avertismente din partea guvernului francez la adresa Principatelor. «Anarhia domnesce în provinciile Dunării de Jos», zicea ministrul afacerilor străine într'o depeșă. Această rea voință, întreținută cu dibăcie, va merge crescînd, relațiunile între Franța și Rusia înrîindu-se pe fie-care zi.

Luând puterea, Kogălniceanu depuse pe biroul Camerei marile proiecte care trebuiaî să transforme România: legea pentru secularizarea mănăștirilor închinat, Codul civil, legea asupra învățămîntului public, legea rurală, etc.

Din toate aceste legi, numai una primi o soluțiune, acea a mănăștirilor închinat. Era o cestiune veche ce toate guvernele precedente 'și-o transmiseseră unul altuia fără a izbuti să o reguleze.

Nu vom întra în amănuntele acestui conflict. Ne va fi de ajuns să zicem că, în decursul mai multor veacuri, Domniî și boierii mari din Muntenia și din Moldova întemeiaseră mănăștiri și le dăruiseră cu întinse moșiî. Ca să pună aceste așezăminte la adăpostul hrăpirei cotoritorilor, și poate ca să nu ațte aceste bunuri lacomia celor puterniciî în viitor, întemeiatorii luaseră grija de ale închina Sfîntelor Locuri, adică mănăștirilor de la muntele Atos, de la muntele Sinai, din Rumelia și patriarhilor din Alexandria, din Antiohe și din Ierusalim. Mulțumită înriurirei ce avu în Principate clerul grec de la sfișitul secolului al XV-lea, administrațiunea mănăștirilor închinat trecu cu totul în mîinile călugărilor greci.

În secolul al XIX-lea, aceste mănăștiri, administrate de egumeni greci, stăpîniaî a cincea parte din teritoriul României, pămînturile cele mai frumoase și cele mai mănoase. După căderea regimului fanariot, principele Gr. Ghica goni pe egumenii greci și porunci ca doi ani din veniturile mănăștirilor vor fi întrebuițați la plata datoriilor Statului. În acești doi ani, Locurile Sfînte nu primiră de cât prisosul veniturilor, ca ajutor. În 1827 însă, Poarta readuse pe egumenii greci. Comitele Kiselef, când fu chiebat să reorganizeze Principatele, să încercă să reguleze cestiunea mănăștirilor închinat. Rusia, de-și favorabilă clerului grec, a căruî înriurire îi era trebuincioasă în Peninsula balcanică, nu voia ca toate veniturile acestor așezăminte să fie acaparate de Locurile Sfînte, printr'o călcare a actelor de donațiune. D. de Nesselrode dete

¹⁾ LE CLER. *La Moldo-Valachie. Ce qu'elle a été, ce qu'elle est, ce qu'elle pourrait être.* Paris, 1866.

decă ca instrucțiunii lui Kiselef să facă așa în cât o parte din venituri să fie întrebuințate la întreținerea seminariilor, școalelor publice, spitalelor și altor așezăminte de utilitate publică. Rusia nu cerea prea mult, căci se mulțumia cu a patra parte din venituri. Negociări se începură; legați ai patriarhilor veniră în București; se numi o comisiune ca să discute cu ei bazele unei învoielii; nu se putu ajunge însă la nici un rezultat. În 1833, o nouă comisiune al-cărui raportor era viitorul Domn, G. D. Bibescu, cercetă din nou afacerea și conchise că Sfintele Locuri nu au drept de cât la prisosul veniturilor. Când era să se încheie învoiala, Rusia, care se temea de a se strica cu patriarhi, făcu să se acorde mănăstirilor un răgaz de zece ani, în timpul căruia era să fie scutite de bir. În acest timp, egumenii trebuiau să repare mănăstirile.

Cei zece ani trecură. Folosindu-se de ridicarea prețului produselor agricole, egumenii realizară însemnate beneficii și se îmbogățiră personal pe când îmbogățeau și mănăstirile străine de care depindeau.

Cu toate silințele lui Bibescu-Vodă, nu voiră să primească nici un aranjament. Principele Știrbei voi, în 1851, să silească mănăstirile a contribui la amortizarea datoriei publice, puse să se arendeze moșiile prin licitație și nu izbuti de cât să mărească cu a treia parte cel puțin veniturile fără ca Statul să folosească nimic. În 1855, se făcură tot de Știrbei noui încercări pentru ca mănăstirile să plătească Visteriei sfertul din veniturile ce ar fi trebuit să'l plătească de la 1851; împrejurările împiedicară pe Domn să ȳea măsurile trebuincioase. În sfârșit, în 1857, când în Conferința ce se ținură la Paris pentru reorganizarea Principatelor, o comisiune internațională fu însărcinată să cerceteze conflictul ce exista între guvernele moldovean și muntean cu egumenii greci. Ea recunosea dreptatea Românilor. Conferința însă nu luă nici-o hotărâre și când Cuza ajunse la tron, cestiunea era tot în aceeași stare. Domnul se hotărî să o rezolve și trimise pe Negri¹⁾ la Constantinopole, ca să negocieze cu Poarta și cu patriarhul. Se văzu atunci că Sfintele Locuri nu vor ceda nici-o dată, și că era mai înțelept, de a se înțelege cu guvernul turcesc, spre a pune o dată capăt acestei acapărări de călugări greci ce se făcuseră Stat în Stat.

Decretul de la 17 decembre 1862 aduse soluțiunea definitivă, poruncind secularizarea tuturor bunurilor mănăstirilor din România și înscrierea veniturilor în bugetul Statului. O sumă de 27 milioane de lei era afectată Locurilor Sfinte «ca ajutor» sub condițiunea că vor da oeamă în fie-care an de veniturile acestui capital, ce va rămâne neinstrăinat.

Egumenii fură expulsați; mănăstirile, afară de câteva care slujiră ca adăpost pentru călugării români, fură preschimbate în spitale sau în temnițe; iar bunurile închinete sporiră domeniul Statului.

Această soluțiune, ce Bibescu-Vodă o propusese cabinetului din Petersburg în 1844, fu probată de Poartă în 1864. Cât pentru Locurile Sfinte, ele protestară și refusară cele 27 milioane ce li se oferiau²⁾.

Acest act îndrăzneț, care era să înlesnească emanciparea țăranilor, ar fi trebuit să asigure Domnului care 'l desăvîrșise recunoștința partidelor care pretindeau că nu se luptă de cât pentru binele țării. Dar nu făcu de cât să ațite ura lor și să stringă mai mult legăturile coalițiunii Albilor cu Roșii. Kogălniceanu fu privit ca dușman și se întrebuință toate tertipurile parlamentare pentru ca proiectele ce le prezintase să nu izbutească. Bizuindu-se pe sprijinul Domnului, Kogălniceanu sta nesdruncinat la postul lui. În sfârșit, la 15 aprilie 1864, coalițiunea vocea o moțiune de neîncredere. Ministerul 'și dă demisiunea. Cuza refuză să o primească, și, la 15, prorogă Camera pînă la 2 maii.

¹⁾ C. Negri, bărbat de Stat moldovean, născut în 1812. 'Și făcu studiile în Franța, luă parte la mișcarea reformată din Iași și trăi în vremea exilului la Constantinopole și la Paris. Fu unul din cei d'antétii și mai înfocați partizani ai Unirei și ai secularizării mănăstirilor. 'Î se propuse candidatura la tronul Moldovei, nu primi și lucră la alegerea lui Cuza. Trimis ca agent al României la Constantinopole, Negri ajută mai mult ca oricine la recunoșterea unirei și aprobarea măsurilor luate pentru secularizarea bunurilor mănăstirilor închinete. Patriot sincer, liberal convins, modest muncitor, Negri fu vecinic la muncă, și 'și cheltu averea pentru cauza națională și ca să ajute pe prietenii seși în exil. Trăit retras, după căderea lui Cuza, sărac și cam uitat, și nu avu fericirea de a asista la proclamarea independenței. Murit în 1876.

²⁾ În 1867, Camerele declarară procesul mănăstirilor închinete definitiv închis și cele 27 milioane rămăseră Statului.

În ziua redeschiderii, toți deputații erau la locul lor. Fiecare simțea că a sosit ceasul hotărîtor. Opozițiunea voia cu orice chip să silească pe Cuza să 'și schimbe ministerul său să dissolve Camera, făcînd noile alegeri după actuala lege electorală, pe cînd Domnul și Kogălniceanu voiau să se scape de această cameră dușmană făcîndu-se însă alegerile după o nouă lege electorală care să le dea o majoritate sigură. De câte-va zile se vorbea de lovitură de Stat, dar lumea nu prea credea. Coalizații nădăduiau că dacă vor declara, la ultimul moment, că sunt gata să voteze proiectele ce nu voiseră să le cerceteze pînă atuncî, vor scăpa situațiunea. Îndată ce se deschise ședința, Kogălniceanu, mai nervos de cît de obicei, citi mesajul domnesc care mărginea lucrările Adunării la proiectul de lege electoral și la votarea creditelor trebuincioase pînă la 15 august, epoca cînd trebuia să se facă alegerile. Citi apoi proiectul de lege privitor la aceste credite. Deputații, după ce hotărîră că mesajul domnesc va fi cercetat de urgență, se retraseră în secțiile lor, și, după o scurtă suspensiune, reintrară în ședință. D. V. Boerescu citi o lungă moțiune în care se arătau toate plîngerile Adunării în contra ministerului și în contra Domnului. Cabinetul nu fusese numit din sînul ei; pus în minoritate, fusese mînjinit la putere în contra tutulor deprinderilor parlamentare; Camera nu fusese disolvată cum trebuia să fie și Domnul se pusese din partea miniștrilor săi; aceștia se înfățișau din nou înaintea Adunării într'un chip și cu un ton insultător pentru reprezentarea legală a țării. Moțiunea adauga că este cu totul nedrept de a se face deputaților imputarea că nu au voit să intre în discuțiunea legii rurale, căci nu avuseră vreme; cît pentru reforma electorală, sunt gata să o discut îndată ce vor avea înaintea lor un cabinet constituțional. Prin urmare, conchidea moțiunea, Adunarea va lucra în secțiile sale pînă ce se va pune capăt într'un mod constituțional conflictului creat prin votul de neîncredere dat cabinetului Kogălniceanu.

Președintele consiliului susținu că Domnul are dreptul de a consulta țara. «Voiam, zise el, să las Camereii marea cinste de a organiza țara, afară de cazul unui conflict. Conflictul s'a produs; prin urmare, trebuie să apelăm la țară. Să votați creditele ce le cerem, să votați legea electorală. Dar nu permitem Camereii orî-ce alte lucrări, căci precum ea nu poate lucra cu noi, noi nu putem să deliberăm cu dînsa».

O discuțiune înfierbîntată urmează după aceste cuvinte. Adunarea cere închiderea discuțiunii și punerea la vot a moțiunii. Atuncî Kogălniceanu se repede la tribună, și, în mijlocul protestărilor, amenințărilor, țipetelor, citește decretul de disolvare ce 'l ținea gata. Îndată, un batalion de infanterie năvălesce în sală și dă pe deputați afară. D. Lascar Catargi, care prezida, eși cel din urmă protestând în contra acestui atentat la reprezentarea națională.

Lovitura de Stat era săvîrșită. Chiar în ziua aceea, Cuza Vodă adresa poporului o proclamare ca să 'l înștiințeze de cele petrecute și să le explice. Tot de o dată, adresa un ordin de zi armateii a-cărei «nestrămutată disciplină conținuse pasiunile rele» și care contribuise «prin atitudinea sa leală și energică a da în sfîrșit țării libertatea și reduse la neputință pe toți aceia cari compromiteau interesele și demnitatea țării»¹⁾.

La aceeași dată, 2 mai 1864, un decret domnesc declara Adunarea disolvată și convoca

¹⁾ «Interesul țării și demnitatea sa, zicea Domnul, dorințele voastre, trebuințele voastre grabnice, toate au fost sacrificate unor pasiuni inovate. Ca răsplătă a devotamentului său la cauză națională, alesul Românilor n'a cules de cît ultragiul și calomnia, și, cu toată înțelepciunea unui oare-care număr de deputați, o oligarhie facțioasă a împiedicat neîncetat silințele mele pentru binele public și a redus guvernul meu la neputință.

«Ce mai rămîne de făcut? Am hotărît să încerc un ultim apel la patriotismul Adunării; am voit, precum o voesc Augustii semnatari ai tractatelor care au ridicat România, precum o voesc marele principii de egalitate și de justiție din vremea noastră, am voit cu orice Român să poată stăpîni în voie, cu prețul muncii sale, o bucată din pămîntul nostru.

«Cum a răspuns Adunarea la prezintarea legii rurale? O știți cu toții. Ea a dat un vot de blam guvernului meu. Ea lovia în persoana miniștrilor o lege de dreptate, speranțele legitime ale trei milioane de țărani, propriul gînd al Capului Statului.

«O asemenea situațiune nu putea ținea mai mult. Am voit să vă fac judecători între Adunarea și Alesul Românilor. În acest scop, am prezintat Adunării o nouă lege electorală a-cărei utilitate este mărturisită chiar de Convențiune și care asigură țării o reprezentare mai complectă și adevărat națională. Adunarea a refuzat să discute această lege. Nu 'mi mai rămîne de cît să fac apel la națiune, la cetățeni de orî-ce rang și de orî-ce avere».

poporul român a se aduna în comicele sale, de la 10 pînă la 14 mai, spre a opina prin *da saŭ nu* asupra Statului și legei electorale¹⁾.

Statutul «desvoltând Convențiunea de la 19 august 1858» dedia Domnului singur inițiativa legilor, ce le pregătia cu concursul unui Consiliu de Stat; crea două adunări, o Cameră și un Senat, cea d'ântetiu aleasă, iar cel-alt numit de Domn²⁾.

Cât pentru legea electorală, ea înființă sufragiul universal, saŭ mai bine punea alegerea deputaților în mâinile prefectilor fără ca vre-un om politic să poată fi ales în contra voinței guvernului.

Plebiscitul — dacă se poate numi astfel votul scris al unei populațiuni care nu știa nici să scrie — aprobă actele lui Cuza prin 682.621 voturi contra 1.367. Domnul se duse apoi la Constantinopole, explică nevoile politice ce 'l siliseră să facă o lovitură de Stat și izbuti să convingă pe ambasadori și pe Poartă. La 28 iunie, Cuza primia aprobarea Puterilor întrunite în Conferință la Constantinopole.

În sfârșit, la 14 august, Domnul promulga legea rurală ce o contrasemnă Kogălniceanu.

Codul civil francez fu tradus și aplicat în România cu oare-care ușoare modificări. Se introduse un cod penal și un cod de instrucțiune criminală. Codul de comerț francez, care fusese aplicat în 1840 în Moldova, fu întins și Munteniei.

Principele Cuza triumfa. Dacă este adevărat, precum aŭ spus partidele învinse în această luptă, că acest Domn tinsese în tot-d'auna la guvernul personal, și ajunsesese scopul. Putea acum să guverneze cu nisce Camere cu totul servile. Cuza a afirmat mereu că fusese silit să facă lovitură de Stat din pricina violenței cu care partidele luptău ca să împiedice reformele. Ar fi mai drept de a spune că Cuza, avînd de gînd să facă mari reforme, voi să le impună partidelor și refuză să se sprijinească și pe majoritate (Albi și Conservatorii cari nu voiau să meargă pînă unde voia), nici pe minoritate (Roșii saŭ radicalii care 'ar fi dus mai departe de cât voia). În aceste condițiuni, trebuia să distrugă modul de alegere stabilit de Convențiune și pentru aceasta o lovitură de Stat se impunea, căci nici majoritatea nici minoritatea nu ar fi primit un mod de alegere care le lipsia de ori-ce înriurire. Ca să uite țara lovitură de Stat, Cuza îi dedia legea rurală. Și atrăgea blestemele politicianilor, dar și asigura binecuvîntările a trei milioane de țărani, cari, cât timp va trăi România, ori cât de imperfectă ar fi legea de la 1864, vor păstra săpat adînc în inimile lor numele lui Cuza.

Ar fi prea lung să intrăm aici în studiarea legei rurale și să arătăm defectele ei. Ne va fi de ajuns să spunem că aplicată în 1865 la 400.000 țărani cărora să împărți aproape două milioane de ectare, ea nu remedia de cât într-un chip imperfect situațiunea țaranului, căci după un număr oare-care de ani, fie-care proprietate era să fie împărțită între trei saŭ patru copii cari nu erau să aibă cătimea de pămînt trebuincioasă la întreținerea familiilor lor. S'a propus de a se înființa majoratul saŭ minoratul, expedient care poate ar fi împins o parte a populațiunei agricole spre orașe; dar, dintr'o parte, agricultura, în România mai mult de cât ori unde, e lipsită de brațe, și, din altă parte, industria este pînă acum prea puțin desvoltată ca să ofere un deuseu îndestulător proletarietului agricol. Cu începere de la 1868, s'aŭ recurs la nouă împărțiri de pămînturi la țărani³⁾, și după ce se vor împărți toate moșiile Statului, va trebui, precum o propusese d. Carp în 1894, să se cumpere proprietățile private spre a se face față cererilor, eram să zicem cerințelor, crescînde, ale populațiunii țărănesci. Și, cu toate

¹⁾ Decretul recunosea dreptul de alegător pentru plebiscit orî-cărui Român în vîrstă de 25 ani. În cas de refuz al autorităților, un notabil putea să culegă voturile. Cei cari nu știaŭ să scrie puteaŭ să pună pe alți să scrie votul lor într-un registru special.

²⁾ Senatul, numit de Statul «corp ponderator» trebuia să se compună din cei doi mitropoliți, din episcopi, din primul președinte al Curții de Casație, din cel mai vechiu din generali în activitate și din 64 membri, numiți de Domn, jumătate printre persoanele recomandabile prin meritul și experiența lor, iar cea-l'altă jumătate printre consilierii județeni, unul de județ. Președînța de drept aparținea Mitropolitului Primat; cei doi vice-președinți erau numiți de Domn.

³⁾ S'aŭ făcut vinzări de pămînturi la țărani în virtutea legilor votate în 1868, în 1875, în 1877, în 1881 (această lege s'a modificat în 1883, 1884, 1885 și 1886) și în 1889.

De la 1868 pînă la 1896 s'aŭ vîndut în loturi 498.966 ectare pentru 185.427.221 lei noi.

acestea, acest țăran, — care cere pământ, care poate fi tîrît într'o groaznică răscoală numai făgăduindu-i o bucățică de loc, care nu voesc să creadă că Cuza a murit și așteaptă întoarcerea sa ca să intre în stăpînirea moșiilor proprietarilor, — acest țăran, îndată ce se văzu proprietar se grăbi să vînză, să amanezeze, să închirieze pentru ani îndelungați bucățica de pământ ce Statul îi dăduse. Guvernul de la 1866 fu nevoit să nimicească aceste contracte și să înscrie în Constituțiune că pămînturile țărănilor vor fi inalienabile vreme de 20 ani, și, în 1884, când se revizui Constituțiunea, se înscrie într'însa că aceste pămînturi vor rămîne inalienabile pînă în 1916.

Pînă atunci, se spera că una din legile lui Cuza despre care nu am vorbit și care cu toate acestea este cea mai însemnată, legea asupra învățămîntului, va aduce toate roadele sale și va fi ridicat pe țărani.

Legea asupra învățămîntului public, promulgată în 1864¹⁾, și pe care toate partidele în România au criticat-o, pe care nici un guvern n'a aplicat-o în tot spiritul ei și pe care fie-care minister s'a silit să o modifice sau să o prefacă, este una din cele mai mari reforme ce s'au făcut în această țară și e mai mult ca sigur că autorii săi nu 'și au dat pe deplin seamă de înfrîurirea socială a măsurilor ce edictău.

Învățămîntul este declarat gratuit și obligatoriu în școlile primare, gratuit de asemenea la toate cele-lalte grade. Cel din urmă țăran poate, eșind din școala satului său, să intre într'un liceu și apoi, după ce trece examenele de bacalaureat, să urmeze cursurile facultății, fără să cheltuască un ban. Școlile se umplură repede. Se dădea burse celor mai merițoși, cărți celor mai săraci, iar numeroase așezăminte de binefacere plătiră mai tîrziu cheltuielile de studii ale mai multor tineri în străinătate. Consiliile municipale ale orașelor se asociară la această mișcare și, cu începere de la 1870, rezultatele acestui singur articol, ce nu l'a adoptat pînă acum nici un Stat în Europa, se simți: o mulțime de tineri, aparținînd claselor celor mai de jos ale societății, fii de țărani, de meseriași, de muncitori, de mici negustori, de slujbași, intrară în viața publică, avînd diplome, și luară loc, în barou, în magistratură, în 'naltele funcțiuni civile și militare, în Parlamente și la guvern, alături cu fiii vechilor clase privilegiate.

Acestei legi din 1864, atît de desprețuită de unii, se dătoarează democratizarea așa de repede a României, extraordinara difuziune a instrucțiunii ce se observă, întrebuințarea în așa puțină vreme a tuturor resurselor de activitate națională, dezvoltarea neuzită, dacă ne gîndim la ceea ce era țara țeri, a comerțului, a industriei, a civilizațiunii sale.

Din nenorocire, pînă în 1893, obligativitatea nu a fost de cît un cuvînt zadarnic²⁾, iar astăzi nu poate fi cu totul aplicată de oare-ce lipsesc și localuri și personal.

¹⁾ Codicele civil, legea asupra învățămîntului public, cea pentru organizarea Curții de Compturi și Curții de Casație, etc., prezentate de cabinetul lui Kogălniceanu, fuseseră votate de cameră înaintea loviturii de Stat; Cuza însă nu le sancționase. După lovitura de Stat, le trimise la Consiliul de Stat, care le modifică în unele puncte și apoi le promulgă.

²⁾ D. Take Ionescu a avut onoarea, fiind ministru al instrucțiunii publice, să lege numele său de reforma învățămîntului primar.

CAPITOLUL VII

CONSPIRAREA ÎN CONTRA LUI CUZA. — RĂSCOALA DE LA 3 AUGUST 1865. —

COMLOT ÎN ARMATĂ. — ABDICAREA SILITĂ A LUI CUZA. — ALEGEREA COMITELUI DE FLANDRA. — ALEGEREA PRINCIPELUI CAROL DE HOHENZOLLERN.

Făcând lovitura de Stat, principele Cuza avuse pentru el țărani și armata. Avea însă în contra lui coalizarea vechilor partide reprezentate în Camera disolvată. În ziua când armata era să treacă din partea coalizaților, Domnul era să se găsească singur, căci țărani, neînțelegând nimic la politică, nu se vor scula ca să'l apere.

Câteva săptămâni după lovitura de Stat, un grup de tineri, aparținând pentru cea mai mare parte claselor de sus, înființase o societate literară și politică, «al-cărei scop mărturisit era de a apăra regimul constituțional și al-cărei scop ascuns era de a se împotrivi întreprinderilor dispotismului!».

La 4 mai, doi membri ai acestei societăți, d. G. Gr. Cantacuzino, atunci membru la Curtea de apel²⁾, și d. N. Blaremburg³⁾, avocat general la Curtea de Casație, și înmânău demisiunile ministrului de justiție protestând în contra actului Domnului. Colonelul G. Manu⁴⁾, generalul I. Gr. Ghica⁵⁾ și căpitanul C. Blaremburg⁶⁾, acest din urma aghiotant al lui Cuza-Vodă, votară *nu* la plebiscit, deși erau amenințați să piardă gradul lor.

1) Membrii acestei societăți erau: D-nii G. Gr. Cantacuzino, N. Blaremburg, Gr. Cantacuzino, N. Racovița, G. C. Filipescu, N. Costacopol, P. Iatropol, Ap. Mănescu, I. Fălcoianu, Em. Krejulescu, Gr. Lahovari, I. Sturza, G. Lahovari, G. M. Ghica, Vlad, Ghica, G. Economu și Radu Ionescu.

2) Gheorghe Gr. Cantacuzino, născut în 1837, doctor în drept al Facultății din Paris. Președinte al Curții de apel din Bucuresci în 1866, ales deputat la Constituantă și reales în 1867, părăsi magistratura. Primar la Bucuresci în 1869. Ministru de justiție în cabinetul principelui Dim. Ghica, luă portofoliul lucrărilor publice în acela al lui M. K. Iepureanu (1870). Ministru al lucrărilor publice, apoi de Finanțe în cabinetul L. Catargiu (1873—1876). După căderea ministerului conservator, D. G. Gr. Cantacuzino, care este cel mai bogat proprietar funciar din România, se retrase din politica militanță și se ocupă de administrarea moșiilor sale, unde puse în exploatare mai multe puțuri de petrolii. Făcu parte din toate legislaturile și fu ales președinte al Camerei în 1889. Președinte al Senatului de la 1892 la 1895. D. G. Gr. Cantacuzino a fost însărcinat cu formarea cabinetului conservator ce s'a constituit în luna aprilie 1898. Anul trecut demisionă și fu recunoscut ca șef al întregului partid conservator și ales președinte al Camerei.

3) D. N. Blaremburg, născut la Bucuresci în 1837, a murit în 1896. Și făcu studiile secundare la Odessa. Intors în țară pe la 1853, intră la ministerul de justiție ca scriitor. Fu înaintat ca șef de birou, apoi trecu ca substitut la Curte; fu numit judecător, președinte de tribunal și procuror la Curtea de Casație. Dându-și demisiunea, plecă în străinătate ca să și ea diploma de licențiat în drept. Luă o parte activă la mișcarea revoluționară de la 11 februarie 1866. Făcu parte din Constituantă și fu ales deputat în mai multe rânduri. Înființat în 1867 un ziar *Țara* cu d. P. Carp și Ar. Pascal, și multă vreme se arată antidinastic infocat. În 1891, fu ministru de justiție în cabinetul guvernului I. Florescu, și apoi Efor al Spitalelor civile.

4) D. Gheorghe Manu, fiul marelui vornic I. Manu, s'a născut în 1833. După ce isprăvi cursurile școlii militare, în Germania, intră, cu învoirea guvernului român, în armata prusiană cu gradul de locotenent în artilerie. Se întoarse în țară la 1858, fu însărcinat cu organizarea artileriei și ajunse la gradul de colonel. A făcut parte, ca ministru de război din cabinetele D. Ghica și M. K. Iepureanu (1870). În 1874, fu ales primar al Capitalei. În 1877, generalul Manu fu numit comandant al diviziei a 4-a și luă parte la toată campania. Fu numit apoi inspector general al artileriei și demisionă din armată în 1888. Fu din nou ministru de război în cabinetul d-lui T. Rosetti (1888—1889), și președinte al consiliului în 1891. Înărcinat cu portofoliul Domeniilor în cabinetul d-lui L. Catargiu (27 noiembrie 1891), se retrase când se făcu unirea conservatorilor cu junimiștii. În aprilie 1898, luă întâi portofoliul finanțelor și apoi acela al internelor în cabinetul d-lui G. Gr. Cantacuzino. Când acesta făcu iar fuziunea conservatorilor cu junimiștii, d. general Manu și dete demisiunea din Comitetul Clubului în care juca un rol foarte însemnat.

5) Principele I. Gr. Ghica s'a născut la Iași în 1829 și a murit la 21 martie 1891. De mai multe ori ministru sub Cuza înainte de 1864, fu numit agent diplomatic la Viena și apoi la Constantinople, de la 1872 pînă la 1877. În vremea războiului a fost atașat extraordinar pe lângă țarul Alexandru II. După război, a fost înaintat la gradul de general de divizie și trimis la Petersburg ca ministru plenipotențiar.

6) Constantin Blaremburg, fratele mai mic al lui N. Blaremburg, s'a născut în 1838 în Bucuresci și a murit în 1886. Și făcu studiile militare în Rusia. Fu primit în armata română în 1863 cu gradul de căpitan. Demisionă după lovitura de Stat. Sub guvernul conservator fu prefect de poliție la Bucuresci (de la 1873 pînă la 1875). În vremea războiului fu atașat la cartierul general al Domnului Carol și făcu campania cu gradul de colonel. A înființat vestita herghelia de la Pașcani.

Aceste demisiuni și aceste protestări nu produsera asupra opiniunii publice o prea adincă impresiune. Marea majoritate a Românilor era favorabilă lui Cuza și aproba lovitura de Stat care, se credea, era să pună capăt odată pentru tot-d'auna unei agitațiuni ce împiedica toate afacerile și amenința să ruineze țara. Conservatorii se ținură câteva vreme la o parte¹⁾. Câți-va din ei, ca generalul Florescu și d. N. Krețulescu, se raliaseră la regimul cel nou²⁾.

Nu mai Roșiți nu desarmară. Ceîd'ântetii, ei presimțiră evenimentele de la 1866 și lucrară ca să compromită cu desăvârșire pe Cuza în spiritul lui Napoleon al III-lea. Nu încetară de a l'întățișa ca un agent al Rusiei, gata să turbure pacea Europei. În acelaș timp, căutaū să provoace turburări înăuntru. Simțiaū nevoia de a deștepta atențiunea marilor Puteri și de a le arăta că poporațiunea este nemulțumită de Cuza. Panslaviștii se mișcaū. Pentru tronul Romîniei, se vorbea de candidatura ducelui de Leuchtenberg patronată de Rusia. Roșiți înțeleseră că ori-ce încercare de resvrătire în țară va fi rău privită în străinătate și va îngriji Austria.

Ocaziunea prielnică se prezintă în luna august 1865. Kogălniceanu nu mai era ministru, guvernul trecuse în mâinile slabe ale d-lui N. Krețulescu, iar Domnul se afla la Ems. Crearea monopolului tutunului precum și o ordonanță municipală privitoare la vînzarea fructelor fu pretextul. La 3 august, cete de oameni se respândiră prin oraș. Se trase cu pușcă în piața Ghica ca semnal. Primăria fu luată cu asalt. Strigăte de: Jos Cuza! se auziră în toate părțile. Trupa sosi și o luptă se încinse între soldați și resvrătiți. Fură morți și răniți din ambele părți. După luptă, se făcură cercetări prin mahalale și numeroase arestări. Golescu, Rosetti, I. Brătianu, E. Carada, etc., învinovățiți că au pregătit răscoala, fură arestați³⁾.

Principele Cuza se grăbi să se întoarcă, și, îndată ce ajunse la București, amnistia pe toți aceia cari erau acuzați că au ațitat răscoală sau că au luat parte la desordine.

Acest act de clemență fu privit ca un act de slăbiciune. Oare Domnul era obosit de putere? Visa oare, precum unii au pretins, să se folosească de evenimentele ce se pregătau ca să pună mâna pe Bucovina cu ajutorul Rușilor pe când erau să fie Austriacii în luptă cu Prusienii? Sau era numai orbit în privința popularității de care se bucura? Energia ce o arătase armata în reprimarea desordinelor îi dedită o deplină încredere în calitatea simțimintelor sale. Inconjurați de favoriți cari aveau interes să îi ascundă adevărul sau cari nu 'și dedită seamă de situațiunea reală, Domnul desprețui sfaturile unor prieteni cari vedeau mai bine cum staū lucrurile. Sigur că 'și-a asigurat adinca recunoscința a țaranilor pe care îi emancipase, Cuza nu înțelese că țaranul romîn este și încă multă vreme va fi în afară de luptele politice. Tămâiat de cei cari 'l înconjuraū, nu băgă de seamă că vechile partide 'l discreditau în mediile care au o înrîmire asupra politicei. Lumea vedea cu ochi răi pe un belgian, Librecht⁴⁾, înălțat

¹⁾ În luna lui iunie 1865, o încercare de fuziune se făcu între capii opozițiunii. Se iscăli actul următor: «Subsemnații, avînd în vedere situațiunea politică și geografică a țării, și interesele sale interne și externe, și avînd de asemenea în vedere voturile emise de divanurile *ad hoc* de la 1858 și de Adunarea din Iași de la 5 ianuarie 1859, Iași între dinșii angagiamentul, în caz de vacanța a tronului, să sprijine prin toate mijloacele alegerea unui domn străin aparținînd uneia din familiile domnitoare din Apus. Astfel dar ne legăm pe cînte să votăm pentru un domn străin și vom stăru în acest vot pînă ce vom izbuti.» — Actul era iscălit: principele Gr. Brancovanu, principele G. Știrbeiū, principele D. Ghica, Ion Ghica, An. Panu, C. Brailoiū, I. Brătianu și C. A. Rosetti. Acești doi din urmă se aflău decî în posesiunea unei legături formale din partea tuturilor aceloră cari, în cazul când tronul ar fi devenit vacant, ar fi putut să 'și pună candidatura. Se înlesnia astfel returnarea lui Cuza și găsirea noului Domn.

²⁾ Ministerul Kogălniceanu, compus din d-nii D. Bolintineanu, L. Steege, N. Rosetti, Bălănescu, P. Orbescu și generalul Savel-Manu, fu modificat la 19 iunie 1864; D. Bolintineanu se retrăsese o dată cu d. Orbescu; fură înlocuiți la curte și la justiție de d. N. Krețulescu, care demisionă la 21 ianuarie și fu la rîndul său înlocuit de d. Gr. Bengescu. — La 26 ianuarie, Kogălniceanu se retrăgea și el cu Steege. Un minister fu constituit sub președința d-lui C. Bozianu, cu d-nii I. Istrat, G. Vernescu, N. Rosetti-Bălănescu și generalul Savel-Manu. — În sfîrșit, la 14 iunie 1865, d. N. Krețulescu luă președința consiliului cu generalul Florescu la interne, Al. Papadopol-Calimac la externe și generalul Savel-Manu la război.

³⁾ Ziarul *Fremdenblatt* din Viena, cu data de 5/17 august, publica nota următoare: «Mișcarea ce s'a produs în Principate izvoresc d'intr'un plan de revoluțiune cu ramificări foarte întinse, coprinzînd Bosnia, Bulgaria, Sîrbia, unde se crede că se vor resimți în curînd efectele.»

⁴⁾ Cesar Librecht, de origină belgiană, venise în Moldova pe la 1853. Șef al serviciului telegrafic la Galați în 1854. Foarte prieten cu Cuza, acesta, îndată ce fu ales Domn, 'l făcu din soldat sub-locotenent în trei zile, și 'l luă ca aghiotant. 'L numise în acelaș timp inspector general al poștelor și telegrafelor. Foarte deștept și foarte activ, Librecht

la demnitate de aghiotant domnesc, și numit director general al postelor și telegrafelor; pe un francez, doctorul Davila ¹⁾, pus în capul tuturilor serviciilor medicale, și pe un alt francez, Baligot de Beyne ²⁾, secretarul particular al Domnului, bucurându-se de toată încrederea lui. Fusesse o mirare pentru toți când Cuza adoptă pe cei doi copii ce îi avuse cu principesa Obrenović și încredințându-și soției sale, principesa Elena ³⁾. Toate acestea ce lăsa nepăsătoare clasele mijlocii, care erau mulțumite văzând ca ordinea domnesce în țară și că o prosperitate relativă a succedat crizei prin care trecuse comerțul la începutul domniei, mișca însă adinc pe clasele de sus în care se recruta personalul politic. Acolo, Cuza era urit.

Represiunea de la 3 august, brutală și sângeroasă, impresionase pe oamenii politici. Se simțiră amenințați și se apropiară. Conservatorii uitară urile ce aveau în contra liberalilor și primiră pe Rosetti și pe frații Brătienii printre ei. Se înființă o societate secretă din care făcură parte Ion Ghica, T. Văcărescu, V. Hiotu, L. Catargiu, C. A. Rosetti, N. Blaremburg, I. Brătianu, D. Sturdza, principele D. Ghica, Heliade, frații Golești, P. Carp, D. Brătianu, generalul I. Ghica, C. Brăiloiu, P. Mavrogheni, etc., elementele cele mai disparate, dar în realitate toți aceia cari, cu un titlu oare-care, jucaseră un rol în viața politică a României.

Scopul acestei asociațiuni era de a resturna pe principele Cuza și de a pune pe tron un Domn străin aparținând uneia din familiile domnitoare din Apus. Coalizații se legară prin jurăminte solemne și se înființă un ziar, *Revista Dunării* ⁴⁾.

Comitetul dirigent al societății fu compus din d-nii L. Catargiu, principele D. Ghica, C. A. Rosetti, Ion Ghica, D. Sturdza, N. Blaremburg, P. Mavrogheni, G. Ghica și I. Cantacuzino.

Pe câtă vreme Rosetti luă asupra-și organizarea mișcării de resturnare, I. Brătianu se duse în străinătate ca să caute pe principele ce era să se proclame în locul lui Cuza. Se pare că în momentul când părăsi Bucuresci, dînsul și Rosetti erau în curent despre o candidatură, încă neanunțată, dar care era sprijinită cu căldură pe lângă Napoleon al III-lea de o femeie foarte deșteaptă, d-na Ortensia Cornu, fina mamei împăratului Francezilor, care avea o deplină încredere într'însa și era prietenă intimă a familiei de Hohenzollern-Sigmaringen ⁵⁾.

Concursul Prusiei era asigurat acestei candidaturi; dar era îndoială că va fi primită de Austria. Era nevoie de a da asigurări Engliterii și de a convinge pe Napoleon că protegiatul său Cuza, cu toate protestările sale de prietenie, trăda adevăratele interese ale Franței cooperând cu Rusia în contra mântinerii păcii în Orient.

organiză serviciul postal și telegrafic și fu unul din consilierii cei mai ascultați ai lui Cuza, care l'înaintă pînă la gradul de maior. Arestat în noaptea de 11 februarie 1866, Librecht fu reformat și urmărit ca dilapidator al banilor publici. Condamnat de Curtea de apel din Bucuresci în 1868, fu achitat de Curtea din Craiova. Librecht se duse atunci în Spania unde fu șef de stat-major al generalului Prim și se deosebi la bătaia de la Albeya. În 1870, intră în legiunea lui Garibaldi. Se ocupă apoi de întreprinderi comerciale și muri în miserie la Londra. Fiul său, Alexandru Librecht, a murit acum câțiva ani la Senegal, unde ocupa o funcțiune administrativă.

¹⁾ Carol Davila, născut la Parma în 1828. Veni în Bucuresci, în urma cererii principelui Știrbei, ca să organizeze serviciul sanitar. În 1870, puse experiența sa în serviciul ambulanțelor franceze. A murit la 26 august 1884. Inspector general al serviciului sanitar al armatei, Davila, sub domniile lui Știrbei, lui Cuza și lui Carol I, a adus României cele mai însemnate servicii; a înființat laboratorul de chimie, școala de medicină, școala veterinară, grădina botanică, Asilul Elena Doamna; organizează spitalele și serviciul ambulanțelor, ce le dirijă cu un devotament mai presus de or-ce laudă în vremea războiului de la 1877—78. Nu a lăsat nici o avere copiilor săi, dar pilda unei vieți cu totul consacrată binelui patriei sale adoptive. — În prima căsătorie, Davila se însurase de d-ra Marcil, iar în a doua cu d-ra Ana Racovița, care a murit în 1873.

²⁾ Baligot de Beyne era secretar al consulatului francez din Constantinople, unde legă prietenie cu C. Negri care l'aduse la Bucuresci. Secretar particular al lui Cuza-Vodă din luna februarie 1860 pînă în 1866, Baligot fu, cu Negri, adevăratul ministru al afacerilor străine. Urmă pe Cuza după abdicarea sa. A murit sărac la Paris în 1892.

³⁾ Principesa Elena Cuza trăește foarte retrasă în proprietatea sa Ruginoasa înconjurată de respectul tuturilor Românilor.

⁴⁾ Comitetul ziarului era compus din d-nii C. Grădișteanu, Em. Krețulescu, D. Berendei, R. Ionescu și N. Blaremburg. Printre redactorii acestui ziar săptămânal «literar, științific și politic» vom cita pe d-nii C. Krețulescu, I. Istrat, Heliade, Gr. Cantacuzino, Vlad. Ghica, A. Cantacuzino, Radu Rosetti, B. Pogor, P. Carp, Gr. Sturdza, etc.

⁵⁾ D-ra Ortensia Lacroix, născută în 1812, se măritase cu pictorul Sebastian Cornu. Fina reginei Ortensia, mama lui Napoleon al III-lea și prietenă de copilărie a acestuia. Se ocupă de literatură; sub pseudonimul de Sebastien Albin, a publicat studii asupra literaturii germane în diferite reviste. A tradus balade și cântece poporane vechi și noui din Germania în

La aceaste se întrebuintă I. Brătianu. În broșura ce publică la Paris, îndată ce sosi în acest oraș¹⁾, Cuza era reprezentat ca un om «a-cărui autoritate este cu desăvârșire nulă, care nu făcuse nici-o dată parte într'un chip serios din armată, și care dătoresce gradul de care este așa de fudul favorilor caimacamului Vogoride al-cărui partisan a fost. În loc de a se consacra binelui țării, «nu aduce la putere de cât o personalitate mediocră și o imensă vanitate». Brătianu învinovătesce pe Cuza că a urmărit căderea tuturilor partidelor și desconsiderarea regimului constituțional; declară legea electorală din 1864 rea și califică legea rurală de «panglicărie». «Îi trebuia o lovitură de teatru ca să se încerce să justifice o crimă nejustificabilă, și, spre a produce această lovitură de teatru, un guvern sperjur a născocit, printr'o îndoită minciună, un sufragiu universal care nu este de cât o înșelătorie și o lege rurală care este furată în cartoanele Camerei și amendată cu ukazurile ce țarul binevoesce a le decreta pentru Polonia.» Broșura denunță «pe domnul uzurpător ca lipsind de la datoria sa către Europa după ce a lipsit de la datoria sa către poporul său. Cuza face din România «o locotenență a guvernului de la Petersburg». Are de ministru pe d. N. Krețulescu, «care a luat în căsătorie pe o doamnă rusă, foarte inteligentă, care este astăzi Egeria curții Domnului». Are de ministru pe generalul Florescu, «care a fost aghiotantul generalului Lüders, trimis în 1848 de Rusia ca să ocupe Principatele». Are de consilierii intimi doi Ruși, pe principele Moruzi și principele Al. Cantacuzino; acesta din urmă ar fi zis într'o zi cuiva care îi făcea imputarea că a primit un portofoliu de la Cuza: «Ce vreți? Mă trebuie 15.000 galbeni pe an ca să trăiesc.» Brătianu zicea încheiând că nu se adresează principelui Cuza, ci Puterilor garante care trebuie să se întrebe dacă se cuvine ca România să devină prada panslavismlui și care pot în curând să fie deșteptate de un trăsnet.

La 6 februarie 1866, ziarul le *Siccle* publică, la pagina întâi, sub iscălitura lui L. Jourdan, un articol care rezuma broșura lui I. Brătianu și încheia astfel: «Adevărul este acum pe d'întreg cunoscut. Se știe care înrîuriri au determinat purtarea principelui Cuza. România nu mai este un Stat neatârnat așa cum voise să o facă Congresul din Paris. O asemenea situațiune este plină de primejdii. Paterile contractante, Franța, Englitera, Austria, Prusia, Italia, Turcia, trebuie să avizeze. Dacă nu vor rechîema pe guvernul din Petersburg la stricta executare a tractatului de la 1856, să ne așteptăm în curând la nisce complicări a-căror gravitate se poate prevedea.»

Ceea ce se aștepta de la Europa, I. Brătianu o spunea lămurit în broșura sa:

«Ca să iasă din această pozițiune, Românii nu cer de cât un lucru și anume ca Împăratul să îi lase să presimte care este Domnul pe care-l ar vedea cu bună voință pe tronul României.»

Și apoi adăuga: «Nu e de prisos să răspundem aici la o obiecțiune care s'a făcut în tot-d'auna când a fost vorba de a se da României un Domn apărținând unei dinastii străine; voim să vorbim de suzeranitatea Porței²⁾. Negreșit, pentru Principate, această suzeranitate nu are mai nici un inconvenient, căci tributul ce 'l plătesc este neînsemnat și Românii găsesc o des-păgubire îndestulătoare în scutiri de care se bucură comerțul lor în Turcia. Se înțelege însă

1841 și corespondința inedită a lui Goethe cu d-na Betina d'Arnim în 1848. D-na Cornu, care întreținuse pînă la lovitura de Stat de la 2 noembrie 1851, o corespondență intimă cu viitorul împărat al Francezilor, a dăruit Bibliotecii naționale din Paris scrisorile acestuia cu condițiunea că nu se vor publica de cât zece ani după moartea ei și că vor fi editate de d. E. Renan. Această publicare nu s'a făcut pînă acum. D-na Cornu, care era văduvă de la 1870, a murit în Longpont, lângă Versailles, la 15/27 mai 1875. «Este o vechie și credincioasă prietenă a împăratului Napoleon și a familiei Hohenzollern, zice biograful intim al regelui Carol I. A trăit în cea mai mare simplitate; ar fi fost strîmtorată, dacă prietenii săi nu ar fi îngrijit de ea.» — Principesa Josefina de Hohenzollern, mama regelui Carol, scria fiului său despre moartea d-nei Cornu: «Moartea scumpei Ortensia m'a rănit inima. A suferit foarte mult, dar le a rădat toate cu un mare curaj. Este o pierdere nespūsă pentru noi și pentru toți prietenii săi. Se va vedea acum ce femeie rară a fost, tot așa de bine înzestrată prin inimă cât și prin spirit... M'a lăsat o ultimă dorință de împlinit: se ia la noi toate animale sale favorite, Invalizii, cum le numia; soarta acestor animale o îngrijia în cele din urmă zile. Veți plânge și tu pierderea prieteniei noastre și România îi va păstra de sigur o scumpă amintire; ea arăta acestei țări un interes așa de viu.» — Trebuie să constatăm aici că d-na Cornu nu a avut nici-o dată încredere în I. Brătianu și că în tot-d'auna a sfătuit pe principele Carol să se ferească de dînsul.

¹⁾ I. C. BRĂTIANU.—*Le Panslavisme.—Le Prince Cuza.—La Roumanie.—La Russie.*—Paris, 1866.

²⁾ Era chiar obiecțiunea a regelui Wilhelm ce o făcuse la candidatura tînerului său văr, principele Carol de Hohenzollern.

că această vasalitate poate să fie incompatibilă cu demnitatea unui suveran care aparține unei familii domnitoare.»

Pe când această propagandă se făcea la Paris în contra lui Cuza, «agent al Rusiei în Principate», la Petersburg se căuta un mijloc de a se scăpa de Cuza, privit ca «un agent al guvernului francez la gurile Dunării» și de a îi găsi un succesor.

Dușmania Rusiei față de Cuza nu era de tot nouă, căci găsim într-o scrisoare ce principele de Wittgenstein o adresa din Varșovia părinților săi, la 16 iulie 1865, aceste rânduri: «Cuza este urit, desprețuit de toată lumea... Nici una din Puterile însă nu va cuteza să ia inițiativa în contra protegiatului M. S. Badinguet¹⁾; Gorciacof mi-a spus-o lămurit acum șase săptămâni, făgăduindu-mi că mă va aclama cu bucurie dacă voi fi proclamat.»

La 23 februarie 1866 o depeșă sosia la Paris care anunța că principele Cuza abdicase. Ce se petrecuse oare la București?

Comitetul central care se constituise spre a răsturna pe Domn, se convinsese, după evenimentele de la 3 august, că pe câtă vreme nu va avea sprijinul armatei, toate vor fi în zadar. Negociările începute în această privință izbutiră. Colonelul Haralamb, colonelul D. Krețulescu, colonelul Călinescu, maiorul D. Leca²⁾, căpitanul Lipoianu, colonelul Gheorghiu, colonelul Berendei, căpitanul Mălinescu, căpitanul Handoca, căpitanul Candiano-Popescu și căpitanul Pilat, ginerele lui C. A. Rosetti, se puseră la dispozițiunea conspiratorilor³⁾. După o înștiințare venită din Paris că trebuia grăbite lucrurile, se conveni că Cuza va fi răsturnat în ziua când vânătorii vor fi de pază la Palat. Capii conspirațiunii luară toate măsurile. C. A. Rosetti avu grijă de a îi pune să iscălească un angajament prin care să îndatoriau să proclame pe comitele de Flandra — nu se putea spune încă numele principelui de Hohenzollern și nu era bine ca tronul să rămână vacant vreme de câteva zile; legătura hotăria numele caimacamiilor și al membrilor viitorului cabinet. Toți iscăliară afară de Ion Ghica, care, se zice, nădăjduise, pînă la ultimul moment, că se va putea alege Domn. Nu îi se putu lua iscălitura de cât câteva minute înainte de răsturnare.

La 22 februarie, vânătorii luară garda Palatului. La 7 ceasuri seara, un tînăr ceru să vorbească Domnului. Fiindcă stăruia foarte mult, un ofițer 'l duse la Cuza, care era foarte primitor. «Măria ta, îi zice tînărul, o revoluțiune va izbucni în astă noapte». Domnul zîmbi. De câte ori nu auzise asemenea prevestiri? Nu le mai credea. De altfel, era încredințat că ori-ce încercare de turburare va fi înnăbușită ca cea de la 3 august. Armata era sigură, avea deplină încredere într'însa. Prefectul de poliție, Al. Beldiman, înștiințat de vorbele tînărului, făcu o inspecțiune în tot orașul și se întoarse pe la 11 ceasuri ca să spună Domnului că orașul este liniștit. «De altfel, zise Cuza prefectului luându-și rămas bun de la dînsul, n'am a mă teme de nimic în noaptea această, căci sunt păzit de vânătorii mei». Era batalionul lui preferit.

Domnul se puse în pat cu totul liniștit. Pe la 4 ceasuri din noapte, fu sculat de o dată. Ofițerul de gardă Mălinescu, urmat de căpitanii Costescu, Pilat și Lipoianu și câțiva civili, intraseră în odaie. Cuza înțelese că e pierdut, de vreme ce armata 'l părăsise. Iscăli actul de abdicare ce îi se prezintă: «Noi, Alexandrul Ioan I, conform dorinței națiunii întregi și angajamentului ce 'l am luat urcându-mă pe tron, depunem astăzi frînele guvernului în mâinile unei caimacamii și ale unui minister *ales* de popor».

Conjurații 'l ajutară să se îmbrace și 'l duseră la una din ușile Palatului ce răspundea

¹⁾ Poreclă dată de republicanii francezi lui Napoleon al III-lea.

²⁾ Născut la Tecuci în 1832. După ce urmă cursurile Școlii militare din Franța, se întoarse în țară și intră în armată la 1854. Apoi luă parte, cu trupele spaniole, la campania din Maroc (1860); se întoarse în 1863 și Cuza 'l reprimi în armată cu gradul de maior și îi încredință comanda batalionului de vânători. Fu ministru de război la 11 februarie 1866. Ales deputat în 1876 și vice-președinte al Camerei. Comandant al unei divizii în vremea războiului. General în 1878, Ministru de război de la 1879 pînă la 1880. Președinte al Camerei de la 1881 pînă la 1883, data morții sale.

³⁾ D. N. Blaremburg, în povestirea cam confusă ce a făcut-o despre evenimentele de la 1866, zice că crede a ști că d. I. Bălăceanu a hotărît pe colonelii Haralamb, Krețulescu și Călinescu să facă cauză comună cu conjurații. V. N. BLAREMBERG, *Essai sur les institutions, les lois et les mœurs des Roumains*, Bucarest, 1886.

într'o stradă dosnică. Acolo, Cuza se urcă într'o trăsură mânăată de un negustor, d. Chiriță, prieten cu C. A. Rosetti, și fu condus la d. Ciocârlan, unde stete pînă seara.

Când locuitorii capitalei se deșteptară, vîzură stradele ocupate milităresce. Pe ziduri, o proclamare iscălită de locotenenții domnesci¹⁾ și de noul minister²⁾ vestia pe popor că «se înșelase în alegerea celui ce fusese chemat în capul națiunei», că Cuza încetase de a domni, că Caimacamia va sprijini regimul constituțional în toată întregimea sa și că «prin alegerea unui Principe străin ca Domn al Românilor, toate dorințele emise de Divanurile *ad-hoc* vor deveni un fapt îndeplinit».

La unu după amiază, Senatul și Camera se întruniră, sub președința mitropolitului primat Nifon, și, după propunerea noului guverner, aclama pe principele Filip de Flandra ca Domn al României, sub numele de Filip I.

Afară, mulțimea aclama acest nume necunoscut pe cînd un cupeu cu perdelele lăsate ducea departe de capitala sa pe acest Domn în care, cu șapte ani înainte, se pusese așa de multe și de frumoase speranțe. Un plebiscit, repede organizat, ratifică votul celor două camere.

Cuza părăsi a doua zi teritoriul României și reluă drumul exilului ce 'l mai luase o dată împreună cu aceia cari 'l goniau astăzi. Și-a sfîrșit zilele acolo fără ca tovarășii lui d'altă dată să îi dea voie să și mai vadă țara. Dar, înainte de a muri, a avut această amară bucurie de a auzi pe aceia care 'l criticaseră așa de mult cînd era pe tron, lăudând faptele sale, făcîndu-și un steag din numele său ca să combată pe succesorul lui și declarînd că și de astă dată «poporul se înșelase în alegerea Alesului chemat în capul națiunei». Cînd cosciugul său trecu hotarele în mijlocul steagurilor falfăind, al soldaților din toate armele, al mulțimei respectoase, al țărănilor veniți din toate părțile și cînd o lungă aclamare se urcă spre cer, tinerile generațiuni se mirară și se întrebă ră dacă nu cumva li s'a ascuns o parte a istoriei țării.

«Cuza Vodă a fost așa de mare, zise N. Ionescu în discursul ce 'l rosti la Ruginoasa, în cît a trebuit șapte ani ca Români să recunoască toate mărimea faptelor sale.»

În aceeași zi, marele poet V. Alexandri zicea în versuri marmoreane:

«Sunt nume destinate ca numele tău mare
Să stea neclintite pe a timpului hotare,
Și vecinic să răspîndă o falnică lumină
Pe scoli ce în umbră trecînd li se închină.»

Velul ce acoperă o parte a acestei istorii nu este cu totul ridicat pînă acum. Corespondința lui Cuza, care a fost luată în noaptea de 11 februarie, și care se află d'atunci în mâinile d-lui Dim. Sturdza, nu a fost publicată. Dacă se va da vre-o dată la iveală, vom avea poate explicarea unor fapte care nu sunt astăzi pe deplin lămurite.

Comitele de Flandra refuză îndată tronul ce îi se oferia. În timpul acesta, Poarta protesta în contra resturnării lui Cuza și poftia pe reprezentanții Puterilor garante să se întrunească în conferință. Ea cerea ca două camere, una la Iași, cea-l'altă la București, să fie chemate să aleagă fie-care câte un Domn ca înainte de 1859. Din partea sa, *Journal de St. Pétersbourg* protesta în contra alegerii unui principe străin și în contra revoluțiunei săvîrșite la București. Alegerea comitelui de Flandra pricinuisă o vie nemulțumire în cercurile politice rusești care o priviau ca o uneltire a Engliterei.

La 12 martie, Guvernul român fu pentru prima oară înștiințat de candidatura principelui Carol de Hohenzollern prin o depeșă a agentului său la Paris, d. I. Bălăceanu, confirmată la 14 de către I. Brătianu, care de asemenea se afla la Paris³⁾. La 20 martie, Brătianu telegrafia din Berlin că principele Carol primesce coroana.

¹⁾ În josul proclamării sta scris: «Pentru locotenența Domnească: general N. Goleșcu; pentru d. Lascar Catargiu, absent, Dim. Sturdza, *ad interim*, colonel Haralamb».

²⁾ Ministerul era astfel compus: Ion Ghica, *președinte*; principele D. Ghica, *interne*; I. Cantacuzino, *justiție*; P. Mavrogheni, *finanțe*; C. A. Rosetti, *culte și instrucțiune publică*; Dim. Sturdza, *lucrări publice*; maior G. Lecca, *război*. — După câteva zile, Ion Brătianu luă portofoliul finanțelor.

³⁾ Secretul fusese bine păstrat de C. A. Rosetti, care singur cunoștea această candidatură și fusese ținut în curent despre negocierile întreprinse de d-na Cornu.

În aceeași zi, conferința, care se întrunise, nu la Constantinopol, ci la Paris, lua hotărârea următoare: «Guvernul provizoriu din București, proclamând, printr'un plebiscit recent, numirea unui principe străin, a călcat Convențiunea de la 19 august 1858 care, în articolul său 12, deferează Adunării alegerea hospodarială.»

«Conferința hotărăse, referindu-se deciziunii sale de la 4 ale acestei luni, că grija de a rezolva cestiunea mănținerii unirii trebuie lăsată Adunării ce se va întruni.

«Dacă majoritatea, fie a deputaților din Moldova, fie a deputaților din Muntenia, o va cere, unii sau ceilalți vor avea facultatea de a vota separat.

«În cazul când majoritatea, fie din Moldova, fie din Muntenia, s'ar rosti în contra unirii, acest vot va avea ca consecință despărțirea celor două Principate. O dată această cestiune lămurită, Adunarea va procede la alegerea hospodarială, care, după art. 13 al Convențiunei, nu poate cădea de cât asupra unui pămîntean.

«Consulii sunt însărcinați să vegheze în înțelegere la libera emisiune a voturilor și să semnaleză îndată Conferinței ori-ce atingere ce i s'ar aduce.»

Cu toată forma amenințătoare a acestei hotărâri, era ușor de văzut că nu se va lua nici o măsură spre a împiedica pe Români să aleagă pe principele ce vor voi și că Europa se va mărgini la platonice protestări, o parte din Puteri fiind înțelese spre a favoriza alegerea unui principe străin, iar alegerea ce o făcuse Napoleon trebuind, fiind date relațiunile ce existau atunci între Berlin și Petersbourg, să dobândească la urma urmei și consimțimentul Rusiei, deși îi părea rău că nu a putut să izbutească a face să se primească un Domn mai de aproape aliat cu familia Țarului.

Unirea Moldovei cu Muntenia era făcută și nimic nu o mai putea distruge.

SFÎRȘITUL VOLUMULUI I.

APENDICE

TRACTATUL DIN PARIS

DE LA 30 MARTIE 1856.

Articole privitoare la România

Art. 20. — În schimbul orașelor, porturilor și teritoriilor enumerate în art. 4 din tractatul de față și spre a asigura mai bine libertatea de navigare pe Dunăre, M. S. Impăratul tutul Rusiilor, consimte la rectificarea fruntariei sale în Basarabia.

Fruntaria cea nouă va pleca de la Marea Neagră, la un kilometru în spre răsărit de lacul Burna-Sola, va ajunge perpendicular la drumul de la Akerman, va urma acest drum până la Valul-lui-Traian, va trece în sudul Bolgradului, va urca de-a lungul râului Ialpac până la Sarantca și va ajunge la Calamori pe Prut. În susul acestui punct, hotarele cele vechi între cele două împărății nu vor suferi nici o modificare.

Delegații ai Puterilor contractante vor hotărî în amănuntele sale traseul hotarelor celor noi.

Art. 21. — Teritoriul cedat de Rusia, nu va fi anexat principatului Moldova de cât sub suzeranitatea Porței.

Locuitorii acestui teritoriu se vor bucura de drepturile și privilegiile asigurate principatelor, și, vreme de trei ani, le va fi îngăduit să își caute aiurea domiciliul, dispunând liber de proprietățile lor.

Art. 22. — Principatele Muntenia și Moldova vor urma a se bucura, sub suzeranitatea Porței, și sub garanția Puterilor contractante, de privilegiile și imunitățile ce le au acum. Nică o protecțiune exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de vre-una din Puterile garante. Nu va exista nici un drept particular de amestec în afacerile lor interne.

Art. 23. — Sublima Poartă se îndatorează a păstra ziselor Principate o administrațiune independintă și națională, precum și deplina libertate de cult, de legiuire, de comerț și de navigare.

Legile și statutele azi în vigoare vor fi revizuite. Spre a stabili o deplină înțelegere în privința acestei revizuirii, o comisiune specială asupra compunerii căreia 'naltele Puteri contractante se vor înțelege, se va întruni fără 'ntârziere la București, împreună cu un comisar al Sublimei Porți.

Această comisiune va avea sarcina de a cerceta starea actuală a Principatelor și de a propune bazele viitoareii lor organizări.

Art. 24. — M. S. Sultanul făgăduesce că va convoca îndată, în fie-care din aceste două provincii, un divan *ad-hoc* ast-fel compus în cât să constituie cea mai exactă reprezentare a intereselor tutul claselor societății. Aceste divanuri vor fi chemate să exprime dorințele poporațiunilor în privința organizării definitive a Principatelor.

O instrucțiune a Congresului va regula raporturile comisiunei cu divanurile.

Art. 25. — Luând în considerațiune părerea emisă de cele două divanuri, comisiunea va transmite fără întârziere, la sediul actual al conferințelor, rezultatele proprieii sale lucrări.

Înțelegerea finală cu puterea suzerană va fi consfințită de o convențiune încheiată la Paris între 'naltele Puteri; iar un hatti-șerif, conform cu stipulările Convențiunei, va constitui definitiv organizarea acestor provincii, puse de azi înainte sub garanția colectivă a tutul Puterilor semnatare.

Art. 26. — Este înțeles că va fi, în Principate, o putere armată națională, organizată în scop de a menține siguranța înăuntru și de a asigura acea a hotarelor.

Nici o piedică nu se va putea pune la măsurile extraordinare de apărare ce, în înțelegerea cu Sublima Poartă, ele ar fi chemate să le ia spre a respinge orice agresiune străină.

Art. 27. — Dacă liniștea internă a Principatelor se va găsi amenințată sau compromisă, Sublima Poartă se va înțelege cu celelalte Puteri contractante asupra măsurilor de luat spre a menține sau a restabili ordinea legală; o intervenire armată nu se va putea face fără o prealabilă înțelegere între aceste Puteri.

CONVENȚIUNEA DIN PARIS

DE LA 7/19 AUGUST 1858.

Art. 1. — Principatele Moldova și Muntenia, constituite de azi înainte sub denumirea de Principate-Unite ale Moldovei și Munteniei, rămân sub suzeranitatea M. S. Sultanului.

Art. 2. — În virtutea capitulațiilor izvorite de la Sultanii Baiazet I, Mahomet II, Selim I și Soliman II, care constituie autonomia lor, regulând raporturile lor cu Sublima Poartă și pe care mai multe hatti-șerifuri, mai ales acela din 1834, le au consfințit; conform și cu art. 22 și 23 din tratatul încheiat în Paris, la 30 Martie 1856, Principatele vor urma să se bucure, sub garanția colectivă a Puterilor contractante, de privilegiile și imunitățile ce le au astăzi.

Prin urmare, Principatele se vor administra liber și în afară de orice amestec al Sublimei Porți, în marginile hotărâte de înțelegerea Puterilor garante cu Curtea suzerană.

Art. 3. — Puterile publice vor fi încredințate, în fie-care Principat, unui hospodar și unei Adunări electivă lucrând, în cazurile prevăzute de Convenția de față, cu concursul unei comisii centrale, comună celor două Principate.

Art. 4. — Puterea executivă va fi exercitată de hospodar.

Art. 5. — Puterea legiuitoare va fi exercitată colectiv de hospodar, de Adunare și de comisiunea centrală.

Art. 6. — Legile de interes special în fie-care Principat vor fi pregătite de hospodar și votate de Adunare.

Legile de interes comun celor două Principate, vor fi pregătite de Comisiunea centrală și votate de Adunările cărora vor fi supuse de hospodar.

Art. 7. — Puterea judecătorească, exercitată în numele hospodarului, va fi încredințată unor magistrați numiți de dînsul, fără ca nimeni să poată fi distras de la judecătorii săi firești.

O lege va hotărî condițiile de primire și de înaintare în magistratură, luând ca bază aplicarea treptată a principiului inamovibilității.

Art. 8. — Principatele vor plăti Curții suzerane un tribut anual, care rămâne fixat la suma de 1.500.000 lei vechi pentru Moldova și la suma de 2.500.000 lei vechi pentru Muntenia.

Investitura va fi, ca în trecut, conferită hospodarilor de către M. S. Sultanul.

Curtea suzerană va combina cu Principatele măsurile de apărare a teritoriului lor, în caz de agresiune externă; și îi va aparține să provoace, printr-o înțelegere cu Puterile garante, măsurile trebuincioase pentru restabilirea ordinii, dacă s'ar întâmpla să fie compromisă.

Ca în trecut, tratatele internaționale ce vor fi încheiate de Curtea suzerană cu Puterile străine, vor fi aplicabile Principatelor-Unite în tot ceea ce nu va aduce o atingere imunităților lor.

Art. 9. — În caz de călcare a imunităților Principatelor, hospodarii vor adresa un recurs la Puterea suzerană, și, dacă nu s'ar face drept cererilor lor, vor putea să o transmită prin agenții lor la reprezentanții Puterilor garante în Constantinopole.

Hospodarii vor fi reprezentați pe lângă Curții suzerane de nisce agenți (Kapu-Kehaia), născuți Moldoveni sau Munteni, ne relevând de nici o protecțiune străină, și agreeți de Poarta.

Art. 10. — Hospodarul va fi ales pe viață de Adunare.

Art. 11. — În caz de vacanță și pînă la instalarea noului hospodar, administrațiunea va trece la consiliul de Miniștri, care va intra de drept în exercițiu.

Atribuțiunile sale, curat administrative, vor fi mărginite la expediarea afacerilor fără ca să poată revoca pe funcționari, alt-fel de cât pentru o vină constatată judecătorească. În acest caz, înlocuirea lor nu va fi de cât provizorie.

Art. 12. — Când se va produce vacanță, dacă Adunarea este întrunită, ea va procede în cele opt zile ce urmează la alegerea gospodarului.

Dacă nu va fi întrunită, ea va fi convocată îndată și întrunită într'un termen de zece zile. În cazul când ar fi disolvată, se va procede la alegerea nouă într'un termen de cinci-spre-zece zile, iar Adunarea cea nouă se va întruni de asemenea într'un termen de zece zile. În cele opt zile ce vor urma întrunirea sa, ea va trebuie să procedă la alegerea gospodarului.

Prezința a trei sferturi din numărul membrilor înscriși se va cere ca să se procedă la alegere. În cazul când, vreme de opt zile, alegerea nu se va putea face, a noua zi, la orele două-spre-zece, Adunarea va proceda la alegere, orîc are ar fi numărul membrilor prezinți.

Investitura se va cere ca în trecut, ea va fi dată într'un termen de o lună cel mult.

Art. 13. — Se poate alege gospodar orî-cine, în vîrstă de 25 ani și fiu al unui tată născut Moldovean sau Muntean, care poate justifica de un venit fînciar de 3.000 galbeni, dacă a ocupat funcțiuni publice vreme de 10 ani, sau dacă a făcut parte de Adunări.

Art. 14. — Gospodarul guvernează cu concursul miniștrilor pe care îi numește. El sancționează și promulgă legile; poate să refuză sancțiunea. Are dreptul de iertare și acela de a comuta pedepșile în materie criminală, fără a putea să intervină alt-fel în administrarea justiției.

El pregătește legile de ordin special Principatului, și mai ales bugetele, și le supune deliberărilor Adunării. Numește la toate slujbele administrative și face regulamentele trebuincioase pentru executarea legilor.

Lista civilă a fie-cărui gospodar se va vota de Adunare, o dată pentru tot-d'auna, la suirea sa pe tron.

Art. 15. — Orî-ce act, izvorînd de gospodar, trebuie să fie contrasemnat de miniștrii competenți.

Miniștrii vor fi răspunzători de călcarea legilor și mai ales de orî-ce risipă a banilor publici.

Vor fi justiciabili de înalta Curte de justiție și casație.

Urmăririle vor putea fi provocate de însuși gospodarul său de Adunare.

Punerea sub acuzare a miniștrilor nu va putea fi pronunțată de cât de majoritatea celor două treimi din membri prezinți.

Art. 16. — Adunarea electivă, în fie-care Principat, va fi aleasă pentru șapte ani, conform cu dispozițiunile electorale anexate la Convențiunea de față.

Art. 17. — Adunarea va fi convocată de gospodar și va trebui să se întrunească, în fie-care an, cea d'ântîi Duminică din Decembrie.

Durata fie-cărei sesiuni va fi de trei luni.

Gospodarul va putea, dacă va fi nevoie, să prelungească sesiunea. El poate convoca Adunarea în sesiuni extraordinare sau să o disolve. În acest din urmă caz, e dator să convoace o nouă Adunare, care va trebuie să fie întrunită într'un termen de trei luni.

Art. 18. — Mitropolitul și episcopii eparhioi vor face de drept parte din Adunare.

Președința Adunării va aparține Mitropolitului. Vice-președintele și secretarul vor fi aleși de Adunare.

Art. 19. — Președintele hotărăse condițiunile după care publicul va fi primit la ședință, afară de cazuri excepționale care vor prevedea în regulamentul intern.

Se va face, sub îngrijirea președintelui, un proces-verbal sumar al fie-cărei ședințe, ce se va publica în *Gazeta Oficială*.

Art. 20. — Adunarea va discuta și va vota proiectele de lege ce îi se vor prezinta de gospodar. Ea le va putea aproba sau respinge sub rezerva stipulată la art. 36, în cât privesce legile de interes comun.

Art. 21. — Dacă miniștrii nu sunt membri ai Adunării, tot vor putea să asiste la ședințe și să țină parte la discuțiunile legilor, fără însă a participa la vot.

Art. 22. — Budgetul veniturilor și acela al cheltuielilor, pregătite pentru fie-care Principat, prin îngrijirile gospodarului respectiv, și supuse Adunării, care va putea să le amendeze, nu vor fi definitive decât după ce vor fi votate și aprobate.

Dacă budgetul nu s'ar vota la vreme, Puterea executivă va face față la cheltuielile cerute de serviciurile publice, în formă cu budgetul anului precedent.

Art. 23. — Diferitele fonduri provenind, pînă acum, de case speciale și de care Guvernul dispune sub diferite denumiri, vor trebui trecute în budgetul general al veniturilor.

Art. 24. — Regularea definitivă a socotelilor va trebui să fie înfățișată Adunării cât mai tîrziu într'un termen de șase luni, cu începere de la încheierea fie-cărui exercițiu.

Art. 25. — Nicî un impozit nu se va putea înființa său percepe dacă nu va fi consimțit de Adunare.

Art. 26. — Ca toate legile de interes comun său special și regulamentele de administrațiunea publică, legile de finanțe vor fi publicate în *Gazeta Oficială*.

Art. 27. — Comisiunea centrală 'și va avea sediul în Focșani.

Ea se va compune din 16 membri: 8 Moldoveni și 8 Munteni. Patru vor fi aleși de fie-care gospodar, printre membrii Adunării său printre persoanele care au ocupat slujbe mari în țară, și patru de fie-care Adunare în sinul ei.

Art. 28. — Membrii Comisiunei centrale păstrează dreptul de a lua parte la alegerea gospodarilor în Adunarea la care aparțin.

Art. 29. — Comisiunea centrală este permanentă. Ea va putea, cu toate acestea, când lucrările sale o vor permite, să se amâne pentru un termen care nu va putea fi, în nicî un caz, mai mare de patru luni.

Durată funcțiunilor membrilor sale, pentru fie-care Principat, dacă au fost numiți de gospodar său aleși de Adunare, va fi mărginită de durata legislaturii.

Cu toate acestea, funcțiunile membrilor eșiți nu vor înceta de cât după instalarea membrilor celor noi.

În cazul când mandatul celor două Adunări ar expira de-o dată, Comisiunea centrală va fi reînnoită pentru cele două Principate, la deschiderea Adunărilor celor noi.

În caz de disolvare a uneia din Adunări, reînnoirea nu se va face de cât pentru aceia din Membrii Comisiunei centrale cari aparțin Principatului a-cărui Adunare se va realege.

Membrii eșiți vor putea fi aleși din nou.

Art. 30. — Funcțiunile de membru a Comisiunei centrale vor fi retribuite.

Art. 31. — Comisiunea centrală va numi președintele ei.

În cazul când voturile s'ar împărți în mod egal între doi candidați, se va hotări prin tragerea la sorți.

Funcțiunile președintelui vor înceta o dată cu mandatul său de membru al Comisiunei centrale. Vor putea fi reînnoite.

În cazul când voturile în deliberări s'ar împărți în mod egal, votul președintelui va fi preponderent.

Comisiunea centrală va face regulamentul său intern. Cheltuielile sale de orîce fel vor fi puse, pe jumătate, în sarcina celor două Principate.

Art. 32. — Dispozițiunile constitutive ale organizării celei noi a Principatelor vor fi puse sub ocrotirea Comisiunei centrale.

Ea va putea semna la gospodarilor abuzurile ce i se vor pare grabnic de reformat și să sugereze îmbunătățirile ce ar fi de introdus în diferitele rămuri ale administrațiunii.

Art. 33. — Gospodarii vor putea să sesizeze Comisiunea centrală de toate propunerile ce li se vor părea că ar fi folositoare de a le preschimba în legi comune celor două Principate.

Comisiunea centrală va pregăti legile de interes general comun celor două Principate și va supune aceste legi, prin intermediarul gospodarilor, la deliberările Adunărilor.

Art. 34. — Sunt privite ca legi de interes general toate acelea care au de scop unitatea de legiuire, înființarea, mănținerea său îmbunătățirea unirii vamale, poștale, telegrafice, hotărîrea prețului monetar și diferitele materii de utilitate publică, comune celor două Principate.

Art. 35. — O dată constituită, Comisiunea centrală va trebui să se ocupe special de a codifica legile existente, punându-le în armonie cu actul constitutiv al organizării celei noi.

Ea va revizui regulamentele organice precum și codicele civil, criminal, de comerț și de procedură; ast-fel în cât, în afară de legile de un interes curat local, să nu mai fie de azi înainte de cât un singur și acelaș trup de legiuire, care va fi executorii în cele două Principate, după ce va fi votat de Adunările respective, sancționat și promulgat de fie-care gospodar.

Art. 36. — Dacă Adunările vor introduce amendamente în proiectele de lege de un interes comun, proiectul amendat va fi trimis înapoi Comisiunei centrale, care va aprecia și va hotări un proiect definitiv pe care Adunările nu vor putea de cât să 'l primească său să-l respingă în întregul său.

Comisiunea centrală va fi datoare să primească amendamentele cari vor fi votate de cele două Adunări.

Art. 37. — Legile de interes special fie-cărui Principat nu vor fi sancționate de gospodar de cât după ce vor fi fost comunicate de dînsul Comisiunei centrale, care va judeca dacă sînt potrivite cu dispozițiunile constitutive ale organizării celei noi.

Art. 38. — Se va înființa o înaltă Curte de justiție și Casație comună celor două Principate. Ea 'și va avea sediul la Focșani. Înființarea sa se va face printr'o lege.

Membrii săi vor fi inamovibili.

Art. 39. — Sentințele date de Curțile de apel și acele date de Tribunale în unul sau cel-lalt Principat vor fi duse în Casație exclusiv înaintea acestei Curți.

Art. 40. — Ea va exercita un drept de censură și de disciplină asupra Curților de Apel și Tribunalelor.

Ea va avea un drept de jurisdicțiune exclusiv asupra propriilor săi membri în materie penală.

Art. 41. — Ca naltă Curte de justiție, ea va judeca urmărirea ce vor fi provocate în contra miniștrilor fie de hospodar fie de Adunare și le va judeca fără apel.

Art. 42. — Milițiile regulate ce există acum în Principate vor primi o organizare identică, spre a putea la nevoie să se întrunească și să alcătuiască o singură armată.

Se vor organiza printr-o lege comună.

Se va procede anual la o inspecție a milițiilor celor două Principate de către inspectorii generali numiți în toți ani alternativ de fie-care hospodar. Acești inspectorii vor fi însărcinați să veghizie la deplina executare a dispozițiilor venite să păstreze milițiilor toate caracterele a două corpuri ale unei aceleiași armate.

Țifra milițiilor regulate, hotărâtă de regulamentele organice, nu va putea să fie sporită de mai mult de a treia parte, fără o prealabilă înțelegere cu Curtea suzerană.

Art. 43. — Milițiile vor trebui să fie întrunite ori de câte ori siguranța internă sau cea a hotarelor va fi amenințată. Întrunirea nu se va putea face de cât în urma comunei lor înțelegeri și se va înștiința Curtea suzerană.

În urma propunerii inspectorilor, hospodarii vor putea de asemenea să întrunească, în tot sau în parte, milițiile în manevre, spre a le trece în revistă.

Art. 44. — Comandantul suprem va fi desemnat alternativ de fie-care hospodar, când va fi vorba de a se întruni milițiile. Va trebui să fie Moldovean sau Muntean din naștere, va putea fi revocat de hospodarul care l'a numit. Noul comandant suprem va fi, în cazul acesta, desemnat de cel-alt hospodar.

Art. 45. — Cele două miliții vor păstra steagurile actuale; aceste steaguri însă vor purta în viitor o banderolă bastră, conform modelului anexat Convențiunei de față.

Art. 46. — Moldovenii și Muntenii vor fi toți deopotrivă dinaintea legii, dinaintea impozitului, și de o potrivă în fața dărilor la slujbele publice, în unul sau cel-lalt Principat.

Libertatea lor individuală este garantată. Nimeni nu va putea fi reținut, arestat nici urmărit de cât conform legii. Nimeni nu va putea fi expropriat de cât legalicesce, pentru cauza de utilitate publică, și plătindu-i-se o despagubire.

Moldovenii și Muntenii de toate riturile creștine se vor bucura de o potrivă de drepturile publice. Bucurarea acestor drepturi va putea să fie întinsă și celor-lalte culte prin dispozițiunile legislative.

Toate privilegiile, scutiri sau monopoluri, de care se bucură unele clase, vor fi desființate, și se va procede fără întârziere la regularea raporturilor proprietarilor pământului cu cultivatorii, în scop de a îmbunătăți soarta țaranilor.

Instituțiunile municipale, atât urbane cât și rurale, vor primi toate dezvoltările cerute de stipulările Convențiunei de față.

Art. 47. — Până ce se va procede la revizuirea prevăzută prin art. 37, legiuirea astăzi în vigoare în Principate va rămâne în dispozițiunile ce nu sunt contrare stipulărilor Convențiunei de față.

Art. 48. — În scop de a satisface la art. 25 al tratatului din Paris, de la 30 martie 1856, un hatti-șerif, textual conform cu stipulările Convențiunei de față, va promulga dispozițiunile ce precedă, într'un termen de cinci-spre-zece zile sau mai târziu, începând de la schimbul ratificărilor.

Art. 49. — O dată cu publicarea hatti-șerifului, administrațiunea va fi înmănată de Caimacamii actuali, în fie-care Principat unei caimacamii constituită conform dispozițiunilor regulamentului organic. Prin urmare, aceste Caimacamii vor fi compuse din președintele divanului Domnesc, din marele logofet și din ministrul de interne, cari erau în slujbă sub domnia hospodarilor, înainte de instalare, în 1856, de caimacamiiile provizorii.

Zisele caimacamii se vor ocupa îndată de facerea listelor electorale, ce vor fi alcătuite și afișate într'un termen de cinci săptămâni.

Alegerile se vor face trei săptămâni după publicarea listelor. În a zecea zi ce va urma, deputații vor trebui înștiințați în fie-care Principat spre a procede, în termenile stabilite mai sus, la alegerea hospodarilor.

Actul privitor la stipulările electorale trebuind să facă parte integrantă a Convențiunei, traducerea literală a celor două articole ce conține este transcrisă aici mai jos :

ANEXA LA CONVENȚIUNE

- Art. 1.** — Adunarea colectivă se compune în fie-care Principat, din membrii aleși de județe și de orașe, Mitropolitul și Episcopii eparhioiilor fac parte de drept.
- Art. 2.** — Alegătorii sunt său primari său direcții.
- Art. 3.** — Este alegător primar în județe, oricine justifică de un venit funciar de 100 galbeni, cel puțin.
- Art. 4.** — Este alegător direct :
- In județe, oricine justifică de un venit funciar de 1.000 galbeni cel puțin ;
- In orașe, oricine dovedește că are un capital funciar, industrial său comercial, de 6.000 galbeni, cel puțin, aparținându-și în propriu său ca zestre.
- Art. 5.** — Nimeni nu va putea fi alegător dacă nu este în vîrstă de 25 ani împliniți, și născut său naturalizat Moldovean său Muntean.
- Art. 6.** — Nu pot fi alegători :
- a) Indivizii cari relevează de o jurisdicțiune străină ;
 - b) Cei interziși ;
 - c) Faliții nereabilitați ;
 - d) Acei cari au fost osândiți la pedepse afflictive și infamante său numai infamante.
- Art. 7.** — Listele electorale sunt alcătuite anual în fie-care județ, prin îngrijirile administrațiunei. Ele sunt publicate și afișate în cea d'ântăiu duminică din ianuarie, pretutindenți unde va fi nevoie.
- Reclamațiunile vor fi adresate administrațiunei, în cele trei săptămâni ce vor urma publicarea listelor. Reclamanții vor putea să facă apel la tribunalul județului care va hotărî de urgență și în ultimul resort.
- Art. 8.** — Orice alegător va putea să ceară înscrierea său ștergerea oricărui individ, uitat său din greșeală înscris în lista din care face parte.
- Art. 9.** — Este eligibil în orice-care colegiu electoral oricine, fiind născut său naturalizat Moldovean său Muntean, va fi în vîrstă de 30 ani împliniți și va dovedi că are un venit de 400 galbeni cel puțin.
- Art. 10.** — Alegătorii primari, în județe, numesc, în fie-care plasă respectivă, trei alegători, cari, intruniți în capitala județului, vor alege un deputat de județ.
- Art. 11.** — Alegătorii direcții, în județe, vor alege doi deputați de județe.
- Art. 12.** — In orașe, alegătorii direcții vor alege :
- La Bucuresci și la Iași, trei deputați ;
- La Craiova, Ploesci, Braila, Galați și Ismail, doi deputați ;
- In cele l'alte orașe, capitale de județe, un deputat.
- Art. 13.** — Alegătorii din fie-care categorie se vor aduna deosebit, în Colegii speciale, spre a procede la operațiunile lor respective.
- Art. 14.** — Colegiile electorale vor fi convocate de Puterea executivă trei săptămâni, cel puțin, înainte de ziua hotărîită pentru alegere.
- Art. 15.** — Scrutinul pentru alegerea deputaților este secret.
- Art. 16.** — Alegerea se face cu majoritatea voturilor exprimate.
- Dacă nici unul din candidații nu a dobândit majoritatea, se va procede la un al doilea scrutin, iar candidatul care va întruni cel mai mare număr de voturi, va fi ales.
- Art. 17.** — Operațiunile electorale vor fi verificate de Adunare, care singură hotărăsece asupra validității lor.
- Art. 18.** — Deputatul ales în mai multe circumscripțiuni electorale, trebuie să comunice opțiunea sa președintelui Adunării, în cele zece zile care vor urma declararea validității acestei alegeri.
- Dacă nu va fi optat în acest termen, se va proceda prin tragere la sorți.
- Art. 19.** — In caz de vacanță în urma unei optări, unei morți, unei demisiuni său alt-fel, Colegiul electoral care trebuie să aleagă un deputat, va fi intrunit într'un termen de trei luni.
- Art. 20.** — Nici un membru al Adunării nu poate, cât ține sesiunea, să fie arestat său urmărit în materie penală, afară de cazul unui flagrant delict, și după ce Adunarea va autoriza urmărirea.
- Art. 21.** — Oricine se va inscrie pe listele electorale prin declarațiuni false, său ascunzând una din incapacitățile prevăzute, său va fi cerut și dobândit înscrierea sa pe mai multe liste, său va fi luat parte la vot deși înscris său lipsit de dreptul electoral, va fi pedepsit cu o amendă de 100 galbeni cel puțin și de 1000 galbeni cel mult, său cu închisoare de opt zile cel puțin și de trei luni cel mult.

Art. 22. — In lipsa inițiativei ministerului public, zece alegători întruniți vor avea dreptul de a intenta un proces criminal:

- a) Ori-cărui individ, care, în vremea operațiunilor electorale, va fi sustras, adăugat sau alterat buletine;
- b) Tutulor aceluia care vor fi turburat operațiunile electorale și adus o atingere libertății votului, prin manopere frauduloase, violențe și amenințări.

Art. 23. — Stipulațiunile electorale compunând cele 22 articole de mai sus, trebuind să fie anexate Convențiunei cu data de astăzi, 19 august, conform art. 16 al zisei Convențiunii, plenipotențiarilor respectivi ai iscălit și pecetluit cu pecetele lor actul de față care îi cuprinde.

Paris, 19 august, 1858.

(Urmează iscăliturile plenipotențiarilor).

CONVENȚIUNILE

încheiate de generalul Klapka cu Cuza-Voda ¹⁾

— MAI 1859 —

Convențiunea A.

Principele Cuza autoriză pe patrioții unguri, să înființeze depozite de arme în valea Siretului, la Băcău, la Roman sau în comunele încă și mai aproape de hotarele Transilvaniei, precum sunt Ocna și Pflatra.

Principele va cere de la M. S. Impăraul Francezilor 30.000 puști, din care 10.000 vor fi destinate forțelor militare moldo-muntene, iar 20.000 vor fi puse la dispozițiunea capilor insurecțiunei în Ungaria și în Transilvania. Va cere aceste arme fără întârziare, având în vedere urgența și vremea ce trebuie pentru transportul armelor din porturile Mediteranei până la destinație.

Părțile se vor înțelege în urmă în privința trimiterii ulterioare a munițiilor de război, ce vor trebui să fie împărțite între Ungaria și Principatele, după nevoie.

În afară de armele cerute de la puterile aliate, se va cere de la guvernul sârbesc un oare-care număr de tunuri, din care o parte va fi dată Ungurilor de către guvernul moldo-român.

Din altă parte, generalul Klapka va pune, la Paris și la Londra, cele mai mari silințe pentru trimiterea grabnică a armelor, a munițiilor de război și a întregului material de echipament trebuincios armatelor moldo-muntene și ungare pentru intrarea lor în campanie.

Se va ocupa de asemenea să înroleze la Paris sau aiurea un personal medical, precum și câțiva ofițeri de geniu și de artilerie, ca să organizeze aceste două corpuri în Principate.

Generalul se va înțelege pentru toate aceste chestii cu agenții Principelui la Paris.

Se vor trimite agenții unguri la București, la Iași și la Galați, spre a stabili relații continue cu guvernul Principelui.

Agenții din Belgrad vor avea grijă să țină guvernul moldo-muntean în curent despre tot ce se va petrece acolo. Îndată ce războiul va izbucni în Italia, guvernul moldo-muntean va pune la dispozițiunea capului militar ungar toate mijloacele trebuincioase pentru transportarea armelor, a munițiilor de război, etc., până la hotare.

În cât privește pe Maghiari, ei făgăduesc că vor da sprijinul lor cel mai activ, guvernului moldo-muntean pentru ocuparea Bucovinei și pentru îndepărtarea greutăților ce evenimentele și complicitățile eventuale ar putea să le suscită în urma acestei ocupări.

¹⁾ Extrase din cartea lui Kossuth: *Souvenirs et écrits de mon exil*. Paris, 1880.

Convențiunea B.

Pentru izbânda insurecțiunei ungare, importă mult ca naționalitățile ungară, română și sârbă, locuind în Ungaria, să părăsească orî-ce spirit de partid, orî-ce ideie de despărțire, și să se abțină de toate actele de dușmănie care au pricinuit nenorocirî așa de marî în 1848 și 1849.

Nu trebuie să uite că Austria ar putea, și de asta dată, să recurgă la mijloacele nedrepte, prin care, în acele vremuri, a așfîtat una în contra alteia aceste naționalități rivale, spre a le supune unele cu ajutorul celor-lalte.

Națiunea ungară este convinsă dinainte că se poate bizui pe simpatia patrioților munteni. La Paris, se speră că guvernul Principatelor, inspirat de propriile sale interese, va întrebuița înfrurirea sa pe lîngă naționalii săi carî locuiesc în Ungaria și Transilvania în sensul unei împăcări.

Din altă parte, patrioții, chîyar de la începutul luptei, vor proclama principiile următoare, ce vor fi înscrise în Constituțiunea Ungariei:

1. Uitarea vechilor desbinări și împăcarea deplină între Sêrbî, Români și Unguri.
2. Aceleași drepturi, aceleași libertăți pentru toți locuitorii Ungariei, fără deosebire de neam și de religiune.
3. Autonomia comunelor și a comitatelor. Locuitorii comitatelor cu populațiune mixtă se vor înțelege prietenesce între dînsii asupra limbei oficiale de adoptat (maghiară, sêrbă sau română).
4. Deplina neatîrnare, pentru fie-care confesiune și fie-care naționalitate, de administrațiunea cultelor și instrucțiunei publice.
5. Trupele sêrbești și române vor fi organizate deosebit și comandate în limba lor națională. Egalitatea deplină în toată armata, pentru acesiunea la toate slujbele, titlurile și demnitățile.
6. După război, o Adunare va fi convocată în Transilvania, spre a delibera asupra unirii administrative a acestei provincii cu Ungaria; și dacă majoritatea hotărăse că vechia administrațiune autonomă a Transilvaniei trebuie restabilită, Maghiarî nu se vor opune.
7. Trebuie cu toții să ne inspirăm de principiile fraternității. Numai aceste principii vor putea să ne ducă la scopul nostru care este confederațiunea celor trei State Dunărene; Ungaria, Sêrbia și Moldo-Muntenia.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
Centrală Universitară
București

TABLA DE MATERII

CARTEA I

Protectoratul (1828-1856)

	<i>Pag.</i>
CAPITOLUL I. — Decadența Turciei. — Propășirea Rusiei în Europa orientală. — Înființarea Protectoratului	5
CAPITOLUL II. — Principatele la începutul secolului al XIX-lea. — Reîntronarea Domnilor pământeni	9
CAPITOLUL III. — Administrațiunea comitelui Kiselef în Muntenia și în Moldova. — Regulamentul Organic	11
CAPITOLUL IV. — Tratatul de la Unkiar-Skelesi. — Numirea lui Al. Ghica în Muntenia și a lui Mihai Sturdza în Moldova. — Destituirea lui Al. Ghica. — Domnia lui G. D. Bibescu	14
CAPITOLUL V. — Urmarea domniei lui Bibescu. — Conflicte cu Adunarea. — Prorogarea acestei adunări	18
CAPITOLUL VI. — Alegerile. — Adunarea cea nouă din 1846. — Desființarea robiei pentru Țigani mitropoliei, Episcopilor și mănăstirilor. — Desființarea vămilor între Muntenia și Moldova. — Schimbarea ministerului	22
CAPITOLUL VII. — Domnia lui Mihai Sturdza. — Înfrurirea franceză în țările române. — Deceptarea conștiinței naționale. — Mișcarea reformistă la Iași	28
CAPITOLUL VIII. — Revoluțiunea în Muntenia. — Proclamarea Constituțiunei. — Abdicarea lui Bibescu-Vodă. — Guvernul provizoriu	32
CAPITOLUL IX. — Intervenirea Turciei în Muntenia. — Cele din urmă zile ale guvernului provizoriu. — Ocuparea Munteniei de către oștirile Turcești	35
CAPITOLUL X. — Tratatul de la Balta-Liman. — Domniile lui Barbu Stirbei în Muntenia și a lui Grigore Ghica în Moldova	39

CARTEA II

Unirea (1856-1866)

CAPITOLUL I. — Războiul Crimeei. — Conferința din Viena. — Ultimatum adresat Rusiei	42
CAPITOLUL II. — Congresul din Paris. — Tratatul de la 20 Martie 1856. — Ideea unirei principatelor. — Caimacamia lui Al. Ghica la București și a lui Tudor Balș la Iași	46
CAPITOLUL III. — Comisiunea de cercetare în Principate. — Caimacamia lui Vogoride în Moldova. — Unelirile Porței și ale Austriei. — Divanurile ad-hoc. — Dorințele Românilor	51
CAPITOLUL IV. — Caimacamiile de trez în Moldova și în Muntenia. — Alegerea lui Cuza. — Greutățile de la început. — Barbu Catargiu	55
CAPITOLUL V. — Legea rurală. — Omorirea lui Barbu Catargiu. — Cabinetul lui N. Krețulescu. — Înfrurirea Rusiei. — Ministerul Kogălniceanu. — Coalițiunea partidelor. — Secularizarea mănăstirilor. — Lovitura de Stat de la 2 Maii 1864. — Promulgarea legii rurale. — Legea învățământului public	66
CAPITOLUL VII. — Conspirarea în contra lui Cuza. — Răscoala de la 3 august 1865. — Complot în armată. — Abdicarea silită a lui Cuza. — Alegerea comitelui de Flandra. — Alegerea principelui Carol de Hohenzollern	71

A P E N D I C E

Tratatul din Paris (1856)	79
Convențiunea din Paris (1858)	80
Anexă la Convențiune	84
Convențiunile încheiate de generalul Klapka cu Cuza-Vodă	85

